

Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
*za gradbeništvo
in geodezijo*

*Janova 2
1000 Ljubljana, Slovenija
telefon (01) 47 68 500
faks (01) 42 50 681
fgg@fgg.uni-lj.si*

Univerzitetni študij geodezije,
Prostorska informatika

Kandidatka:

Andreja Uljan

Posledice strukturnih sprememb na prostoru občine Ilirska Bistrica

Diplomska naloga št.: 831

Mentor:

izr. prof. dr. Anton Prosen

Ljubljana, 2010

STRAN ZA POPRAVKE, ERRATA

Stran z napako

Vrstica z napako

Namesto

Naj bo

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana **ANDREJA ULJAN** izjavljam, da sem avtorica diplomske naloge »**POSLEDICE STRUKTURNIH SPREMEMB NA PROSTORU OBČINE ILIRSKA BISTRICA**«.

Izjavljam, da prenašam vse materialne avtorske pravice v zvezi z diplomsko nalogo na UL, Fakulteto za gradbeništvo in geodezijo.

Ljubljana, 17. 3. 2009

IZJAVE O PREGLEDU NALOGE

Nalogo so si ogledali učitelji prostorske smeri:

BIBLIOGRAFSKO – DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK

UDK: 711(497.4Ilirska Bistrica)(043.2)

Avtor: Andreja Uljan

Mentor:izr. prof. dr. Anton Prosen (mentor)

Somentor: -

Naslov: Posledice strukturnih sprememb na prostoru občine Ilirska Bistrica

Obseg in oprema: 110 str., 7 pregl., 40 sl., 27 grafov.

Ključne besede: strukturne spremembe, urbanizacija podeželja, razvoj naselij

Izveček:

V nalogi so obravnavane strukturne spremembe in njihove posledice v prostoru, na primeru občine Ilirska Bistrica. Razvoj prostora in urbanizacija podeželja potekata v povezavi z gospodarskimi, socialnimi in političnimi spremembami tako občine kot države. V obdobjih uspešnega gospodarstva so posegi v prostor namenjeni širitvi naselij pogostejši, medtem ko v času slabše gospodarske slike razvoj naselij zastaja. Z izseljevanjem prebivalstva iz občine in staranjem prebivalstva se pojavi problem praznjenja podeželskih vasi in njihova degradacija. H temu pripomore opuščanje kmetijstva, kar v veliki meri spreminja krajinsko sliko prostora. Na podlagi arhivskega gradiva občine, statističnih podatkov in analize kart posameznih območij ugotavljamo, kako so se te spremembe v prostoru odvijale. Poudarek je na razvoju urbanizacije in razvoju posameznih naselij. V nalogi poleg strukturnih sprememb in obravnave prostorskega razvoja posameznih naselij v občini ugotavljamo, ali obstaja povezava med izseljevanjem in neustrezno zemljiško strukturo zazidalnih zemljišč.

BIBLIOGRAPHIC – DOCUMENTALISTIC INFORMATION

UDC: 711(497.4Ilirska Bistrica)(043.2)

Author: Andreja Uljan

Supervisor: Dr. Anton Prosen, Assoc. Prof.

Co-supervisor: -

Title: Consequences of structural changes in the area of municipality of Ilirska Bistrica

Notes: 110 p., 7 tab., 40 fig., 27 charts

Key words: structural changes, urbanization of rural areas, urban development

ABSTRACT

Structural changes and their consequences in the area of Ilirska Bistrica municipality are discussed in this thesis. Space development and urbanization of rural areas follow the economic, social and political changes of the municipality as well as of the state. The expanding of urban areas is more frequent in the periods of economic prosperity, and on the contrary, during the periods of worse economic situations the urban development is stagnant. The emigration of population out of the municipality and the ageing of population give rise to the issue of countryside emptying and the degradation of villages. With the abandonment of agricultural land-use added to this fact, the landscape image of the space changes considerably. Based upon the data from the municipality archives, statistics and analyses of particular area maps it can be established how these space changes gradually developed. The emphasis is placed on the development of urbanization and the development of individual urban areas. The thesis tries to determine whether there is a connection between the emigration of population and the inadequate structure of land used for building plots.

ZAHVALA

Mentorju izr. prof. dr. Antonu Prosenu dolgujem zahvalo za vse potrebne napotke, čas in pomoč pri nastajanju moje diplomske naloge.

Zahvaljujem se staršem in sestri za podporo v celotnem času izobraževanja. Obenem gre zahvala tudi vsem, s katerimi smo se v preteklih letih srečevali in skupaj preživeli nepozabna študentska leta.

KAZALO

1 UVOD	1
1.1 Opredelitev problema in predmeta raziskovanja.....	1
1.2 Namen raziskovanja	2
1.3 Metoda raziskovanja	3
1.4 Zasnova diplomske naloge	3
2 ZAKONSKE PODLAGE IN OBČINSKI PREDPISI S PODROČJA UREJANJA PROSTORA OD KONCA 2. SVETOVNE VOJNE DO DANES.....	5
3 SPREMINJANJE PODOBE SLOVENSKEGA PODEŽELJA	11
3.1 Velikost vasi in njihova lega v prostoru.....	13
4 OBČINA ILIRSKA BISTRICA – SPLOŠNI PODATKI	17
4.1 Lega v prostoru	17
4.2 Značilnosti krajine.....	18
4.3 Statistični podatki	18
4.3.1 Prebivalstvo	18
4.3.2 Brezposelnost	22
4.3.3 Gospodarstvo	23
5 ANALIZA GIBANJA ŠTEVILA PREBIVALSTVA PO NASELJIH (PRISELITE/ODSELITVE).....	26
5.1 Selitve v občini	26
5.2 Analiza podatkov v izbranih vaseh	36
5.2.1 Zabiče.....	37
5.2.2 Harije... ..	41
5.2.3 Vrbovo... ..	43
5.2.4 Podgrad	44
6 SPREMEMBE NA PROSTORU OBČINE ILIRSKA BISTRICA	47
6.1 Analiza stanja občine na posameznih področjih skozi čas	47

6.1.1 Občina Ilirska Bistrica skozi čas	48
6.1.1.1 Gospodarski razvoj občine	48
6.1.1.2 Urejanje prostora in varstvo okolja.....	56
6.1.1.3 Stanovanjsko gospodarstvo	57
6.1.1.3.1 Starost stanovanj... ..	57
6.1.1.4 Gospodarska infrastruktura.....	59
6.1.1.5 Družbene dejavnosti.....	60
6.2 Primerjava prostora danes in v preteklosti.....	60
6.2.1 Ilirska Bistrica	63
6.2.2 Harije.....	69
6.2.3 Zabiče.....	75
6.2.4 Jasen.....	82
6.2.5 Podgrad	88
7 CILJI IN UKREPI ZA IZBOLJŠANJE.....	95
7.1 Strategija razvoja občine Ilirska Bistrica.....	95
7.1.1 Gospodarstvo	95
7.1.1.1 Kmetijstvo.... ..	96
7.1.2 Poselitev	96
7.1.3 Staranje prebivalstva	96
7.2 Usmeritve na področju urejanja podeželja	97
7.2.1 Poselitev	97
7.2.2 Gospodarstvo	98
7.2.2.1 Kmetijstvo.... ..	99
7.2.3 Staranje prebivalstva	101
8 ZAKLJUČEK	102
VIRI.....	105

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Gibanje števila prebivalstva v občini Ilirska Bistrica

Preglednica 2: Selitve po posameznih naseljih v letu 1998 v občini Ilirska Bistrica

Preglednica 3: Selitve po posameznih naseljih v letu 2007 v občini Ilirska Bistrica

Preglednica 4: Selitve po posameznih območjih v letu 1998 v občini Ilirska Bistrica

Preglednica 5: Selitve po posameznih območjih v letu 2007 v občini Ilirska Bistrica

Preglednica 6: Rast družbenega proizvoda v občini Ilirska Bistrica v obdobju 1976-1980

Preglednica 7: Število zgrajenih stanovanj po obdobjih v občini Ilirska Bistrica

KAZALO SLIK

- Slika 1: Lega občine Ilirska Bistrica
- Slika 2: Indeks delovne migracije v Sloveniji
- Slika 3: Stopnja registrirane brezposelnosti v letu 2007
- Slika 4: Število podjetij na 1000 prebivalcev po občinah v Sloveniji
- Slika 5: Povprečna velikost podjetij po občinah v Sloveniji
- Slika 6: Mesečna neto plača po občinah v Sloveniji
- Slika 7: Razdelitev občine na posamezna območja za analizo
- Slika 8: Grafični prikaz selitev po posameznih območjih v občini
- Slika 9: Prostorski ureditveni plan za območje vasi Zabiče
- Slika 10: Prostorski ureditveni plan za območje vasi Harije
- Slika 11: Prostorski ureditveni plan za območje vasi Vrbovo
- Slika 12: Prostorski ureditveni plan za območje naselja Podgrad
- Slika 13: Franciscejski kataster za območje Trnova in Bistrice iz leta 1823
- Slika 14: TTN iz leta 1976
- Slika 15: DOF, današnje stanje
- Slika 16: Širjenje mesta Ilirska Bistrica skozi čas
- Slika 17: Franciscejski kataster za območje Harij iz leta 1823
- Slika 18: Urbanistični red občine Ilirska Bistrica za vas Harije, 1975
- Slika 19: TTN iz leta 1978
- Slika 20: DOF, današnje stanje
- Slika 21: Širjenje vasi Harije skozi čas
- Slika 22: Raba tal v okolici vasi Harije
- Slika 23: Franciscejski kataster za območje Zabič iz leta 1823 (obnovljen 1877)
- Slika 24: Urbanistični red občine Ilirska Bistrica za vas Zabiče, 1975
- Slika 25: TTN iz leta 1979
- Slika 26: DOF, današnje stanje
- Slika 27: Širjenje vasi Zabiče skozi čas
- Slika 28: Raba tal v okolici vasi Zabiče

Slika 29: Franciscejski kataster za območje Jasena iz leta 1823

Slika 30: Urbanistični red občine Ilirska Bistrica za vas Jasen, 1975

Slika 31: TTN iz leta 1976

Slika 32: DOF, današnje stanje

Slika 33: Širjenje vasi Jasen skozi čas

Slika 34: Raba tal v okolici vasi Jasen

Slika 35: Franciscejski kataster za območje Podgrada iz leta 1823

Slika 36: Urbanistični red občine Ilirska Bistrica za Podgrad, 1975

Slika 37: TTN iz leta 1979

Slika 38: DOF, današnje stanje

Slika 39: Širjenje naselja Podgrad skozi čas

Slika 40: Raba tal v okolici naselja Podgrad

KAZALO GRAFOV

- Graf 1: Prebivalstvo v občini Ilirska Bistrica po starostnih skupinah
- Graf 2: Gibanje števila prebivalstva v občini Ilirska Bistrica skozi leta
- Graf 3: selitev prebivalcev v občini Ilirska Bistrica skozi leta
- Graf 4: Selitve v občini v letu 1998
- Graf 5: Selitve v občini v letu 2007
- Graf 6: Lastniška struktura zazidalnih zemljišč v vasi Zabiče
- Graf 7: Velikostna struktura zazidalnih zemljišč v vasi Zabiče
- Graf 8: Lastniška struktura zazidalnih zemljišč v vasi Harije
- Graf 9: Velikostna struktura zazidalnih zemljišč v vasi Harije
- Graf 10: Lastniška struktura zazidalnih zemljišč v vasi Vrbovo
- Graf 11: Velikostna struktura zazidalnih zemljišč v vasi Vrbovo
- Graf 12: Lastniška struktura zazidalnih zemljišč v naselju Podgrad
- Graf 13: Velikostna struktura zazidalnih zemljišč v naselju Podgrad
- Graf 14: Število podjetij v občini Ilirska Bistrica v obdobju 1991-1999
- Graf 15: Delovno aktivni prebivalci v občini Ilirska Bistrica v obdobju 2000-2008
- Graf 16: Medobčinski delovni migranti v občini Ilirska Bistrica v obdobju 2000-2008
- Graf 17: Povprečni mesečni dohodek na delavca v občini Ilirska Bistrica v obdobju 1991-2009
- Graf 18: Število stanovanj v občini Ilirska Bistrica po obdobju zgraditve stavbe
- Graf 19: Število novozgrajenih stanovanj v mestu Ilirska Bistrica v posameznih obdobjih
- Graf 20: Gibanje števila prebivalcev v mestu Ilirska Bistrica skozi čas
- Graf 21: Število novozgrajenih stanovanj v vasi Harije v posameznih obdobjih
- Graf 22: Gibanje števila prebivalcev v vasi Harije skozi čas
- Graf 23: Število novozgrajenih stanovanj v vasi Zabiče v posameznih obdobjih
- Graf 24: Gibanje števila prebivalcev v vasi Zabiče skozi čas
- Graf 25: Število novozgrajenih stanovanj v vasi Jasen v posameznih obdobjih
- Graf 26: Gibanje števila prebivalcev v vasi Jasen skozi čas
- Graf 27: Število novozgrajenih stanovanj v naselju Podgrad v posameznih obdobjih
- Graf 28: Gibanje števila prebivalcev v naselju Podgrad skozi čas

1 UVOD

1.1 Opredelitev problema in predmeta raziskovanja

O strukturnih spremembah govorimo, ko se srečujemo z demografskimi, gospodarskimi, socialnimi in kulturnimi spremembami, te pa se odražajo tudi v miselnosti ljudi, ki na določenem območju živijo.

Demografske spremembe, kot so zmanjšanje ali večanje števila prebivalstva pogojujejo različne oblike prostorske politike. Če število prebivalstva raste, je potrebno zagotoviti nove bivalne površine, če število upada, lahko to pomeni opuščanje stanovanjskih stavb in njihovo uničenje. Ob tem se je potrebno vprašati kateri dejavniki vplivajo na rast oziroma upad števila prebivalstva na določenem geografskem območju.

Gospodarske spremembe so tesno povezane z demografskimi, oziroma so ene z drugimi pogojene. V primeru, da je občina gospodarsko dobro razvita, to pomeni večjo zaposlenost prebivalstva, boljši ekonomski in socialni položaj, kar vpliva na povečanje števila prebivalstva in le-to na nove prostorske ureditve. In obratno; propad gospodarstva oziroma zmanjšanje zaposlenih v obdobjih recesije povzroči izseljevanje in s tem negativno učinkuje tudi na prostorske ureditve. Urejanje prostora je tesno povezano z gospodarskim razvojem občine, socialnim položajem prebivalstva, ki je odvisno tudi od izobrazbene strukture prebivalstva.

Predmet raziskovanja diplomske naloge je vezan na strukturne spremembe v prostoru v občini Ilirska Bistrica od konca 2. svetovne vojne do danes. Skozi posamezna obdobja so se v skladu z gospodarskim, socialnim in družbenim stanjem spreminjale tudi podobe posameznih naselij v občini. Cilj je ugotoviti, kako se je prostor pretežno podeželske občine spreminjal, pri tem je poudarek predvsem na razvoju in rasti naselij in spreminjanju njihove podobe v odvisnosti od ekonomskega stanja in razvojnih možnosti občine.

Hipoteze o spremembah na prostoru občine, ki jih v diplomu dokazujemo so:

- S preseljevanjem se počasi praznijo podeželska naselja, kar posledično vpliva na izgled naselij (stare hiše so prazne in propadajo, nove se gradijo na obrobju vasi in posegajo v kmetijska zemljišča).
- Podeželska naselja vse bolj izgubljajo tradicionalno strukturo, na podeželju izginja značilna krajinska arhitektura .
- Vaška naselja v bližini mesta so se razpotegnila v obcestna naselja, krajina tako izgublja svojo privlačnost.
- Lega občine v slovenskem prostoru in njena predvsem infrastrukturna povezanost z večjimi centri v državi je dokaj neugodna, zato tudi za razvoj gospodarstva ni zanimiva. Povečana brezposelnost po osamosvojitvi Slovenije je povzročila izseljevanje prebivalstva iz občine.
- Delež prebivalcev v podeželskih naseljih, ki se ukvarjajo s kmetijstvom, je vse nižji. Opuščanje oziroma zmanjševanje obsega kmetovanja je trajen proces, ki se odraža v zmanjševanju tržne proizvodnje in v razmeroma hitrem zaraščanju kmetijskih površin.
- Kulturna krajina kot posledica kmetovanja se postopno umika gozdovom.

1.2 Namen raziskovanja

Namen je ugotoviti kakšne so posledice v prostoru, ki se odvijajo zaradi strukturnih sprememb. S primerjavo katastrskih kart in ortofoto posnetkov ter prostorskih planskih dokumentov iz različnih obdobj skušamo ugotoviti kako in s kakšno hitrostjo se je prostor v občini spreminjal skozi leta. Na podlagi analize širjenja pozidave v posameznih naseljih v občini poskušamo ugotoviti zakaj in kdaj so naselja doživela razcvet, kakšna je podoba vasi sedaj in kakšni so razlogi za stagnacijo razvoja.

1.3 Metoda raziskovanja

Metoda pri izdelavi diplomske naloge je induktivna, kar pomeni, da se na temelju posamičnih in posebnih dejstev pride do zaključka o splošni sodbi, od večjega števila posamičnih pojavov opravi posploševanje.

1.4 Zasnova diplomske naloge

Diplomska naloga je razdeljena na več sklopov.

Prvi del predstavlja osnovne zakonske podlage in določene občinske predpise na področju urejanja prostora od konca 2. svetovne vojne do danes. V skladu z predpisi se je spreminjala podoba krajine. Razni zakoni in predpisi so zavirali gradnjo, medtem, ko so jo drugi na določenih krajih spodbujali.

Splošne značilnosti spreminjanja in urbanizacije slovenskega podeželja so opisane v drugem delu diplome. Ker je občina pretežno podeželska, se je potrebno seznaniti z določenimi vidiki razvijanja podeželja skozi čas in kako so se naselja do danes spreminjala.

V tretjem delu naloge so predstavljene splošne značilnosti občine Ilirska Bistrica. Tu so vključeni geografski podatki, posamezni statistični podatki o občini, ki kažejo na sedanje stanje v občini ter krajinska slika prostora.

V dogovoru z občino je četrti del diplomske naloge namenjen vprašanju izseljevanja prebivalcev iz vasi. Obstaja namreč možna povezava, da del krivde za izseljevanje nosi prostorska politika in razdrobljena lastniška struktura zemljišč. Analiza velikosti in razdrobljeno lastništvo zemljišč v območjih, planiranih za pozidavo lahko potrdita ali ovržeta hipotezo, ali je izseljevanje iz vasi posledica lastništva in velikosti zemljiških parcel. Večje število lastnikov (solastnina) posameznih gradbenih parcel lahko predstavlja oviro za nakup gradbenih parcel. Za prodajo je namreč potrebno soglasje vseh solastnikov. Če je takih zemljišč v naselju veliko, je lahko gradnja kljub ustrezni prostorski ureditvi onemogočena,

posledično lahko vpliva na izseljevanje. Analizirana je raba prostora v ožjem območju naselij ter delež pozidanih zemljišč v okviru prostorskih ureditev.

Kako so vplivale strukturne spremembe na razvoj podeželja, kako se je pod njihovim vplivom le to spreminjalo v različnih zgodovinskih obdobjih, predvsem v obdobju zadnjih petdesetih let, je glavna tema petega dela diplome. Na podlagi predpisov, strokovnih podlag in analiz, arhivskega gradiva Občine Ilirska Bistrica in Upravne enote Ilirska Bistrica je izvedena kratka analiza gospodarskih razmer v občini, gibanje števila prebivalcev, kakšna je bila skrb za okolje in kako so se spreminjale razmere v kmetijstvu. Današnje ozemlje Republike Slovenije je namreč v zadnjih petdesetih letih doživelo hitro deagrarizacijo in urbanizacijo. Širitev in razvoj posameznih naselij v soodvisnosti s strukturnimi spremembami je razviden iz analiz in primerjav širitev naselij v posameznih časovnih obdobjih, predvsem iz analize katastrskih kart naselij ter kasneje planskih dokumentov in realizacije planirane poselitve. Primerjamo mesto Ilirska Bistrica in nekaj vasi.

Zadnji del diplome je namenjen ukrepom, kako obstoječe prostorske ureditve v občini oziroma na vaseh izboljšati. Problem ne samo v občini ampak tudi širše predstavlja razpršena gradnja oziroma poselitev, zaraščanje kmetijskih površin, odseljevanje in staranje prebivalstva. Z določenimi ukrepi se lahko stanje izboljša. Občina Ilirska Bistrica je v Strategiji razvoja občine Ilirska Bistrica sicer opredelila določene razvojne ukrepe, možni pa bi bili tudi drugi ukrepi (po različnih avtorjih), ki bi pripeljali do dolgoročnejših pozitivnih rezultatov.

2 ZAKONSKE PODLAGE IN OBČINSKI PREDPISI S PODROČJA UREJANJA PROSTORA OD KONCA 2. SVETOVNE VOJNE DO DANES

Cilj prostorskega načrtovanja je omogočati skladen prostorski razvoj z obravnavo in usklajevanjem različnih potreb in interesov razvoja z javnimi koristmi na področjih varstva okolja, ohranjanja naravne in kulturne dediščine, varstva naravnih virov, obrambe in varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami (ZPNačrt).

Zgoraj navedeni cilj Zakona o prostorskem načrtovanju iz leta 2007 usmerja razvoj prostora danes. V preteklosti so urejanje prostora in s tem povezan tudi gospodarski razvoj usmerjali razni zakonski predpisi in določila, ki so različno vplivali na razvoj in podobo prostora.

Po drugi svetovni vojni so se po vseh državah v Evropi pojavili razni predpisi in zakoni za obnovo in gradnjo na podlagi celovitih prostorskih načrtov. V šestdesetih letih so praktično vse razvite države uzakonile regionalno prostorsko planiranje. Tudi v Jugoslaviji so bili leta 1967 sprejeti prvi tovrstni republiški zakoni (Zakon o urbanističnem planiranju in Zakon o regionalnem prostorskem planiranju) in urejanje prostora je v celoti prešlo v pristojnost republik in pokrajin. Prostorsko planiranje šestdesetih let je veljalo kot izjemno tehnokratsko in optimistično. Vanj so prodrle inženirske vede, poudarjene so bile prometne študije. V sedemdesetih letih pa je do izraza prišlo bolj ekološko usmerjeno planiranje. Zato je naslednja generacija planov v večji meri upoštevala varstvo okolja, naravne danosti ter integralen prostorski princip. V osemdesetih letih so se nadaljevali trendi s konca sedemdesetih let. Poudarek je bil poleg na ekologiji in varstvu okolja tudi na krajinskem oblikovanju in varovanju kulturne krajine. Pomembna je postala kvaliteta življenja. Tudi v devetdesetih letih se je nadaljevala skrb za čisto okolje, širila se je zavest o interakciji posegov v prostor in ekoloških posledicah, razvijali so se meddržavni plani, poudarek je bil na prenovi podeželja in planiranju turizma (po Pogačnik, 1992).

Povojni predpisi in zakoni so v veliki meri posegli v slovenski prostor in nanj vplivali vse do osamosvojitve Slovenije. Ob spremembi političnega sistema je povojno obdobje zaznamovalo poddržavljenje tako kmetijskih zemljišč kot zemljišč, predvidenih za gradnjo in tudi podjetij »državnega pomena«. Po Zakonu o agrarni reformi in kolonizaciji iz leta 1945 (UL DFJ št. 64-605/45), so tako zemljo veleposestnikov, bank, cerkva in podjetij razdelili med kmete. »Radi dodeljevanja zemlje kmetovalcem, ki zemlje nimajo ali je imajo premalo, se izvedeta na vsem ozemlju Demokratske federativne Jugoslavije agrarna reforma in kolonizacija po načelu: Zemlja gre tistim, ki jo obdelujejo. Dodeljeno zemljišče preide v zasebno last tistega, ki mu je dodeljeno in se takoj vpiše v zemljiško knjigo«. Zaradi zakonsko določenega agrarnega maksimuma so velike kmetije, ki bi bile lahko nosilci razvoja podeželja v prihodnosti, pri tem bile onemogočene. Državna zemlja je bila dodeljena novim lastnikom, v kraju, kjer so živeli, prednostno pravico zanjo pa so imeli kmetje brez zemlje in borci partizanskih odredov, viški pa so prešli v splošno ljudsko premoženje prav tako kot tudi poddržavljeni gozdovi.

Prva pravna podlaga za posege v prostor je bil Osnovni zakon o razlastitvi (UL FLRJ št. 28-209/47) iz leta 1947, na podlagi katerega je bila lastninska pravica na nepremičninah odvzeta za namen koristnih del za razvoj ljudstva. Nepremičnine so se lahko razlastile, če je bilo to potrebno za zgraditev gospodarskih, stanovanjskih, komunalnih, zdravstvenih, prosvetnih in kulturnih objektov, objektov narodne obrambe in drugih objektov, ki so bili v splošno korist. Sem je spadala gradnja cest, železnic, letališč, pomorskih luk, regulacija voda, gradnja šol, itd. Razlastitev je bila lahko popolna (z njo se je premoženje odvzelo lastniku in zanj plačala odškodnina) ali delna (ko se je na tujem premoženju ustanovila služnost ali ko je bilo premoženje oddano v zakup). Premoženje se je razlastilo samo na podlagi akta državnega organa.

Z Zakonom o kmetijskem zemljiškem skladu splošnega ljudskega premoženja in o dodeljevanju zemlje kmetijskim organizacijam (UL FLRJ št. 22-150/53) iz leta 1953 se je »ustanovil kmetijski zemljiški sklad splošnega ljudskega premoženja; v ta sklad so prešla vsa tista kmetijska zemljišča, ki so bila splošno ljudsko premoženje. V kmetijski zemljiški sklad je prešla in postala splošno ljudsko premoženje kmetijska obdelovalna zemlja kmetov nad 10 hektarov.« Zemlja iz teh skladov se je dodelila kmetijskim organizacijam v trajno uporabo,

obenem se je odvzela tudi zemlja s stavbami, ki so bile namenjene za gospodarsko uporabo te zemlje.

Specifične razmere v povojnem času, ko so bila vsa zemljišča v mestih ali naseljih mestnega značaja v družbeni lasti niso predstavljale ovire za gradnjo ali širitev naselij, saj je bilo mogoče za gradnjo uporabiti instrumente zemljiške politike, kot so razlastitev in nacionalizacija.

Pristojnosti občin pri urejanju prostora so se z Zakonom o razlastitvi (UL FLRJ, št. 12-/57) iz leta 1957 in Zakonom o nacionalizaciji najemnih zgradb in gradbenih zemljišč (UL FLRJ št. 52-890/58) iz leta 1958 zvišale. Občina je namreč lahko za potrebe širitve mesta nacionalizirala določene površine, ki jih je nato lahko kadarkoli porabila za pozidavo, s tem da je površino odvzela uporabnikom. Po citiranem zakonu so se nacionalizirala in postala družbena lastnina vsa zazidana in nezazidana gradbena zemljišča, ki so ležala v ožjih gradbenih okoliših mest in naselij mestnega značaja. Natančnejše pogoje in postopek nacionalizacije gradbenih zemljišč je določala občina s posebnim odlokom. Če je bila nacionalizirana zgradba, ki je stala na zemljišču zunaj ožjega gradbenega okoliša, je bilo skupaj s tako zgradbo nacionalizirano zemljišče, na katerem je zgradba stala. Nezazidano stavbno zemljišče se je z upravno odločbo lahko odvzelo iz posesti prejšnjega lastnika in se dodelilo za zidanje drugim. Za tako zemljišče je bila prejšnjim lastnikom plačana odškodnina v skladu s predpisi o razlastitvi. Na zemljiščih v mestih in naseljih mestnega značaja, namenjenih za graditev, je imel prejšnji lastnik le posebno pravico uporabe tega zemljišča. Po slednjem zakonu se tudi »najemne stanovanjske hiše in najemne poslovne zgradbe nacionalizirajo in postanejo družbena lastnina«, v obsegu, ki je presegal zakonsko določeni maksimum. Lastnikom je bila za nacionalizirane poslovne prostore in stanovanja plačana odškodnina. V občini Ilirska Bistrica je imelo status mesta oziroma naselja mestnega značaja le mesto Ilirska Bistrica. Ožji gradbeni okoliš je obsegal območje obstoječega naselja, pa tudi območje, ki naj bi bilo po planirani stanovanjski in komunalni graditvi v doglednem času zazidano. Nacionalizacija stavbnih zemljišč se je izvajala v dveh fazah in sicer v prvi fazi so bile nepremičnine samo formalno podržavljene, v drugi fazi pa je sledil dejanski odvzem (»Nezazidano gradbeno zemljišče, ki je nacionalizirano, ostane v posesti prejšnjega lastnika vse dotlej, dokler ga po odločbi občinskega ljudskega odbora ne izroči v posest občini ali

komu drugemu, da sezida zgradbo ali kakšen drug objekt ali izvede kakšna druga dela»). Z Zakonom o razlastitvi pa je bila dovoljena razlastitev nepremičnin tudi izven območja ožjega gradbenega okoliša, če je bilo to potrebno za zgraditev gospodarskih, stanovanjskih, komunalnih, zdravstvenih, prosvetnih in kulturnih objektov, ki so bili v splošno korist. Razlastitev ni bila možna edino za kmetijsko obdelavo zemljišč. Podlaga za razlastitev je bila le ugotovljena splošna korist, da se na določenem zemljišču zgradi določen objekt, za katerega izgradnjo je investicijski program potrdil pristojni državni organ, vendar le, če je bila v programu določena ožja lokacija, ali pa je to lokacijo na podlagi potrjenega programa določil pristojni državni organ sam. Urbanistični načrt je nadomestil odlok pristojnega državnega organa (npr. ljudskega odbora).

V občini Ilirska Bistrica je bil leta 1957 sprejet Odlok o uporabi zemljišč za gradbene namene v občini Ilirska Bistrica (UV št. 20-31 maja 1957). S tem odlokom se je določil prvi in drugi gradbeni okoliš. Za gradbene namene so se smela uporabiti le zemljišča, ki so ležala v teh dveh okoliših. Prvi gradbeni okoliš je bil namenjen pozidavi, drugi pa industriji. V okviru prvega okoliša je bilo določeno območje za kulturne dejavnosti ter območje za zazidavo v pasu ene vrste hiš. Zemljišča zunaj gradbenih okolišev se niso smela uporabljati za gradbene namene.

Z Zakonom o regionalnem prostorskem planiranju (UL SRS št. 16-22/67) in Zakonom o urbanističnem planiranju (UL SRS št. 16-22/67) iz leta 1967 je urejanje prostora v celoti prešlo v pristojnost republik in pokrajin. V urbanizem je bil prvič vključen celotni slovenski prostor, ker so urbanistični programi pokrivali območja vseh občin. »Urejanje, graditev, rekonstrukcija in sanacija naselij, komunalno opremljanje naselij ter varstvo družbenih prostorskih koristi se izvaja v skladu z urbanističnim programom, z urbanističnimi načrti, zazidalnimi načrti in urbanističnimi redi.« Urbanistični program se je izdelal za celotno območje občine. Urbanistični načrt se je izdelal za območje mesta ali naselja. Za ruralna območja je bil predviden bolj okviren in manj zahteven dokument-urbanistični red. Prvič so se pojavili novi dokumenti: lokacijska dokumentacija, lokacijsko dovoljenje, projekt za gradbeno dovoljenje in gradbeno dovoljenje. Prvič so bili prostorski dokumenti javno razgrnjeni ter podan rok za pripombe.

Na podlagi zgoraj citirane prostorske zakonodaje iz leta 1967, je bil leta 1976 sprejet Odlok o urbanističnem redu v občini Ilirska Bistrica (Uradne objave, št. 3, Primorske novice, 28. 2. 1976). Z občinskim redom so se urejala vsa naselja in območja v občini, razen mesta Ilirska Bistrica, ki se je urejal z urbanističnim načrtom in vikend območja na Sviščakih, ki se je urejalo z lokacijskim načrtom.

Zakon o urejanju prostora (UL SRS št. 18.-14. VI. 1984) iz leta 1984 je opredeljeval temeljne pogoje za posege v prostor. Nove gradnje so se »usmerjale na ureditvena območja naselij, ki s svojimi funkcijami služijo širšim gravitacijskim območjem in imajo glede na naravne razmere in prometno povezanost pogoje za nadaljnji razvoj«. Pomembni dokument sprejet s tem zakonom je bil republiški dolgoročni plan, na podlagi katerega so se izdelali tudi dolgoročni plani občin, ti pa so bili osnova za pripravo srednjeročnih planov.

Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor (UR SRS št 18-931/84), prav tako sprejet leta 1984 je definiral »urejanje naselij kot urbanistično načrtovanje graditve, širitve in prenove naselij, določanje pogojev za prenos načrtovanih objektov in naprav v prostoru ter urbanistični nadzor nad njihovim izvajanjem.« Naselja so se urejala v skladu z usmeritvami dolgoročnega plana, ter v skladu srednjeročnega družbenega plana. S slednjim so se določila stavbna zemljišča, na katerih je bila dovoljena graditev in širitev naselij. Zagotovljena je morala biti racionalna raba zemljišč. Podrobnejši dokumenti za urejanje prostora so bili prostorski izvedbeni akti (PIA). Po zakonu so bili to prostorski ureditveni pogoji (PUP) in prostorski izvedbeni načrti (PIN). S PIN so se urejala območja, ki so bila s srednjeročnim družbenim planom predvidena za graditev, širitev ali prenovo naselij. PUP so se izdelali za območja občine, za katera ni bila predvidena izdelava PIN, oziroma ti načrti še niso bili sprejeti v tekočem planskem obdobju. Navodilo o vsebini posebnih strokovnih podlag in o vsebini prostorskih izvedbenih aktov (UL SRS, št. 14-692/85) je določalo merila in pogoje glede oblikovanja novogradenj in ostalih posegov v prostor. Tako je moral »biti čimbolj upoštevan koncept stare tlorisne zasnove naselja in lokalna tradicija oblikovanja stavbnih mas« in novogradnje so se morale prilagajati gabaritom obstoječih sosednjih objektov.

Dolgoročni plan občine Ilirska Bistrica za obdobje od leta 1986 do leta 2000 je bil sprejet leta 1987 (Uradne objave, PN, št. 30).

Z Zakonom o planiranju in urejanju prostora v prehodnem obdobju sprejetem leta 1990 je bilo ukinjeno družbeno planiranje, ki ga nadomesti več parcialnih zakonov. Do sprejema novih predpisov o urejanju prostora so veljale le prostorske sestavine družbenih planov, republike, občin in drugih družbenopolitičnih skupnosti.

Zakon o urejanju prostora (ZUreP-1) iz leta 2002 je urejal prostorsko načrtovanje in uveljavljanje prostorskih ukrepov za izvajanje načrtovanih prostorskih ureditev, zagotavljanje opremljanja zemljišč za gradnjo ter vodenje sistema zbirk prostorskih podatkov. Prostorske ureditve se določajo in načrtujejo s prostorskimi akti (državni, občinski in skupni prostorski akti). Občinski prostorski akti so bili strategija prostorskega razvoja občine, prostorski red občine ter občinski lokacijski načrt, ki so morali biti vedno usklajeni z državnimi prostorskimi akti.

V Zakonu o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt) iz leta 2007 je z vidika prostorskega načrtovanja pomembno, da se morajo prostorski akti izdelati do meje natančno, kar v prejšnji zakonodaji ni bilo izrecno dorečeno. Razen tega je bila spremenjeno tudi izrazoslovje aktov: strategija prostorskega razvoja občine postane občinski strateški prostorski načrt, prostorski red občine postane občinski prostorski načrt, občinski lokacijski načrt pa je po novem občinski podrobni prostorski načrt.

3 SPREMINJANJE PODOBE SLOVENSKEGA PODEŽELJA

Prve večje spremembe v kmečkih naseljih so nastale po obdobju kolonizacij, v 16. stoletju, v največji meri pa v 19. stoletju. V 16. stoletju se je v rurizmu začelo odražati razslojevanje in izboljšanje gmotnega stanja nekaterih prebivalcev. Na obrobju starega vaškega jedra so začele nastajati kajže, hiše kajžarjev, ki so se le delno preživljali s kmetijstvom ali večji domovi kmetov, ki so bogateli z nekmečkimi dejavnostmi. Te hiše so začeli obračati h vaški cesti s podolžnimi vhodnimi pročelji. Na Krasu, v Brdih, Vipavski dolini in Istri se je v 16. stoletju začel uveljavljati zaokrožen zaprt sistem pozidave. S tem je v vasi nastala sklenjena, mestu podobna pozidava (po Ilustrirana zgodovina Slovencev, 1999). Ta je prisotna v nekaterih vaseh v občini Ilirska Bistrica (Prem).

Podeželski prostor se je začel v veliki meri spreminjati konec 19. in v začetku 20. stoletja. Industrijska revolucija je povzročila potrebo po delovni sili v mestih, s tem se je začelo podeželje prazniti in mesta večati. Najvidnejše posledice industrijske revolucije so bile prestrukturiranje gospodarstva in družbe v korist neagrarnih panog in povečanje števila mestnega prebivalstva ter nastanek velikih mest in novih družbenih razmerij.

Industrializacija in urbanizacija sta povzročali močan beg prebivalcev z dežele, med obema svetovnima vojnoma se je ta proces nadaljeval. V začetku šestdesetih let se je v Slovenijo usmeril močan tok doseljevanja iz ostalih jugoslovanskih republik in pokrajin. Beg z dežele je začel spreminjati poselitveni vzorec Slovenije, saj so zelo hitro začela rasti večja mesta, medtem ko se je podeželje praznilo. Pričel se je proces deagrarnizacije, ko je veliko ljudi opustilo kmetijstvo in se začelo zaposlovati v mestih, vendar se tja ni preselilo (Vprašanja razvoja podeželja, 1988). Prav v tem se kaže posebnost razvoja urbanizacije v Sloveniji; prebivalstvo, ki se je vključilo v neagrarne dejavnosti je v veliki meri obdržalo svojo zemljo in jo marsikje še obdeluje (Klemenčič v Dela, 2001). Tudi v občini Ilirska Bistrica je prišlo do tega procesa; še danes namreč veliko ljudi hodi v službo v mesto, vendar v prostem času še vedno obdeluje zemljo, predvsem za lastne potrebe. Kmetij, ki jim je kmetijstvo edina pridobitna dejavnost, je malo. Podeželje je bilo v preteklosti tesno povezano s kmetijstvom,

danes pa postaja prostor bivanja in dela ljudi, ki se ukvarjajo z različnimi nekmetijskimi dejavnostmi in so zaposleni zunaj kraja bivanja.

Ob uvedbi socialističnega načina gospodarstva je bilo kmetom odvzeto veliko zemljišč za kmetijsko obdelavo posameznih agrokombinativ, in tako se je poslabšalo zemljiško strukturo kmetov, ki že pred tem ni bila dobra; kmetje so namreč imeli razdrobljeno posest in majhno površino kmetij. Zemljiška struktura pa se je slabšala tudi z drobljenjem posesti med dediče. Dediči so si tako na podedovani zemlji gradili hiše mestnega tipa, dokaj velika parcela ob hiši pa služi za vrt ali sadovnjak za lastno porabo (po Klemenčič v Dela, 2001). In medtem, ko se je drugod po Evropi povečevala velikost obratov, se je pri nas odvijal povsem obraten proces; zemljiška in posestna struktura sta se slabšali, delovna intenzivnost je bila nizka in začela se je opuščati pridelava (po Cunder v Dela, 2001). Posledica je degradacija kmetijskega prostora, ki se s postopnim zaraščanjem spreminja v nekakovosten gozd in s tem spreminja krajinsko sliko posameznega kraja.

V obdobju 1971-81 se urbanizacija ni zmanjšala, še vedno je nazadovalo število prebivalcev v 64% naselij v Sloveniji, v tem času so začela naraščati manjša in srednje velika občinska in lokalna središča. V naslednjih petih letih se kažejo spremembe na bolje; število prebivalcev nazaduje v manj kot polovici naselij (Vprašanja razvoja podeželja, 1988). Zgornji navedek o opaznih spremembah izseljevanja iz vasi se v občini Ilirska Bistrica ni uresničil. Res je, da so se prebivalci še nadalje izseljevali iz vasi v mesta, opazen pa je tudi porast prebivalstva v primestnih vaseh, medtem ko se odročne vasi še vedno praznijo. Tako postajata mesto in njegova okolica cilj priseljevanja mnogih mladih.

Večina Slovencev, ki danes živijo v mestih, ima korenine na podeželju, veliko njih ima še vedno stik z domačim okoljem. Možnosti za zaposlitev zunaj kmetijstva v bližnjih mestih je vodila h temu, da je večina kmetov začela opuščati kmetijsko pridelavo in se zaposlovati, tako so začeli v družino prinašati elemente urbanega življenjskega sloga (po Barbič, 2005). S tem so se preoblikovali odnosi na podeželju; družine so postajale samozadostne in sodelovanje med vaščani je začelo zamirati. Obenem se je zaradi vpliva mestnega načina življenja začela izboljševati kvaliteta bivanja na vasi. Poleg pozitivnih vplivov, ki jih prinaša življenje v

čistem in zdravem okolju, je dobra stran življenja na podeželju ta, da se s tem zmanjšuje pritisk na gradnjo v mestih. Obenem pa se vasi postopno dograjujejo in sanirajo.

Občina Ilirska Bistrica je izrazito podeželska. Poleg mesta Ilirska Bistrica je v njej še 64 vasi. Pri planiranju vasi je potrebno gledati širši prostor vasi, sestavljen iz treh prostorskih elementov (Prosen, 1993):

- vaško naselje, ki predstavlja jedro družbenega in gospodarskega dogajanja,
- okoliški prostor vasi, kot so polja, travniki in vinogradi,
- vmesni prostor, ki predstavlja prostor med vasmi, ponavadi so to gozdovi, travniki in pašniki.

Pri sedanji meri urbanizacije vasi se vmesni prostor med vasmi izgublja, predvsem gre pri tem za obcestno gradnjo med sosednjimi vasmi. K temu je vodila cenejša izgradnja infrastrukturnega omrežja. V občini je primer take gradnje dolina Reke v zgornjem toku, kjer se je pozidava širila ob glavni cesti.

Gabrijelčič v svojem delu *Rurizem in ruralna arhitektura* (2002) navaja, da je pozidanih in poseljenih površin v Sloveniji 8.8%, od tega zavzema stanovanjska gradnja 80.3% površine. Kar 50% stanovanjske gradnje je bilo zgrajene po letu 1970, predvsem zaradi gradnje solidarnostnih stanovanj in ugodnih kreditov za gradnjo stanovanj in stanovanjskih hiš. Razmah gradnje je tudi posledica tega, da so prebivalci sami, v prostem času, gradili svoje domove.

3.1 Velikost vasi in njihova lega v prostoru

Naselja enodružinskih hiš lahko po velikostnem kriteriju razvrstimo na (Pogačnik, 1986):

- posamičen objekt na osamljeni lokaciji, ki se pojavlja razmeroma redko, večinoma gre za osamele kmetije na odročnih krajih,
- manjšo gručo ali niz z nekaj objekti, ki ga zasledimo ob vaseh, okoli manjših mest, tam kjer urbanizacijski pritisk še ni dovolj močan,
- manjše naselje (do 50 objektov), srečujemo ob mestih in na območjih, ki so pod močnim vplivom urbanizacije,

- srednje veliko ali večje naselje (nad 50 objektov) najdemo ob večjih mestih, v ravninskem svetu. Pogosto gre tu za zapolnitve prostora med sosednjimi vasi, ob cestah. Načrtovana so bila z zazidalnimi načrti.

Gradnja vasi v preteklosti je bila močno povezana tudi z reliefom. Naši predniki so namreč znali graditi objekte na primernih lokacijah. Največkrat zato najdemo vasi na prisojnih, zavetnih legah ob robovih dolin, na hrbtih gričev, na slemenih in ob obalah. Danes prebivalci poleg teh danosti iščejo še lep razgled in bližino gozda ter bližino ceste. Gradnja danes je tako povezana s ceno zemljišča, komunalno opremljenostjo in dostopom do prometne infrastrukture. Danes se tako večkrat pozabi na ambient okolja za gradnjo, temveč se gleda predvsem na cenejšo izvedbo gradnje. Na ta način se naselja enodružinskih hiš največkrat formirajo v obcestno zazidavo, naselja se začno med seboj zlivati v eno samo dolgo vas.

Ob zgoraj navedenem ugotovimo, da je v občini Ilirska Bistrica največ manjših naselij, s skupno do 50-imi objekti. Te so locirane predvsem v Brkinih, na vrhovih gričev. Obenem se tu pojavi nekaj večjih vasi, ki služijo predvsem kot manjši preskrbovalni centri, s trgovino in šolo (Pregarje, Podgrad). Predvsem v dolini reke Reke in ob samem mestu pa so naselja z več kot 50-imi objekti. Vzroka za to sta dovolj prostora za novogradnje in ugodna prometna povezava z mestom.

Če primerjamo podeželska naselja včasih in sedaj, lahko ugotovimo, kaj se je v sami vasi spreminjalo in predrugačilo sliko podeželja ter kako se lahko stanje izboljša :

Preglednica: Primerjava vaških naselij včasih in danes (Razstava »vas in podeželje«: Celostno urejanje podeželja na bavarskem, 1995, str. 19)

V zgodovini	Problemi sedanosti	Cilji razvoja vasi
Znanje o topografiji in podnebjju, upoštevanje krajine in naravnih sil, ki so oblikovale lokacije naselij in posestva.	Razselitev ogroža krajino, stara vaška jedra izgubljajo pomen.	Skrbno in načrtno ravnanje z zemljo; to kar je, je treba skladno razvijati.

Delo in bivanje v soseščini, mnogotere naloge.	Nekoč uporabno delo in opravila iz obrti in kmetijstva so zapustili prazne prostore.	Oživljanje opuščenih stavb z novo rabo (obrt, bivanje).
Mnogotera raba v zunanjem prostoru, različne rabe, druga poleg druge.	Enotnost tudi v zunanjem prostoru: drug drugega slabi, močnejši zmaga (npr. promet).	Živahna mnogoternost v zunanjem prostoru bo spet omogočena (obnova cest, trgov).
Krajevni sonaravni tokovi za surovine in energijo (ponovna raba, manj odpadkov).	Zaradi centralno organizirane oskrbe in odstranjevanja predmetov v gospodinjstvih je marsikaj pozabljeno.	Razvoj vasi naj pokaže rešite za drugačno, premišljeno ravnanje z energijo in surovinami.
Gradbeni material je določal podobo in gradbeno obliko.	Zaradi bogate ponudbe gradiva so tradicionalne oblike gradiva pozabljene, pri tem pa se je izgubila tudi kakovostna podoba.	Prebivalci na novo odkrijejo tradicionalno gradnjo; ekološka gradnja ima nove oblike in vsebine.
Proste površine in tekoče vode ostanejo brez tehničnih posegov dolgo neprizadete.	Življenjski prostori v vasi, ki so sicer naravi blizu, so izpostavljeni »uporabnim« spremembam (usahnitve).	Škodo na vaških tleh, vaškemu zelenju in vodah je treba odpraviti.

Poselitvene razmere so tesno povezane z gospodarskim, socialnim in regionalnim razvojem nasploh. Uspešno lahko vplivamo nanje le, če upoštevamo temeljna načela celostnega oziroma skladnega razvoja. Ob značilnih kazalcih demografskih razmer opozorimo na depopulacijska območja in socialno demografsko problematiko kmečkega prebivalstva. Pozornost nudimo pogosto premalo upoštevanim vidikom kmetijske politike, ki vplivajo na razvoj podeželja tako v socialno-ekonomskem smislu, kot tudi v prostorskem smislu. V Sloveniji obstajajo precejšnje razlike med splošnim blagostanjem v različnih območjih, ob tem je približno tretjina Slovenije zapostavljena. Razlike med območji so celo zaželeni, ampak le, kadar gre za enakovrednost različnosti. Večanje razlik med geografskimi območji

bi prej ali slej pripeljalo do neskladij in nasprotij, zato je nujno razvojne politike sproti usklajevati in jih usmerjati tako, da se bodo različna območja med seboj dopolnjevala. Statistični podatki ne govorijo v prid celotni Sloveniji, prebivalstvo se stara, staranje je ena izmed sestavin, ki jih je potrebno upoštevati pri snovanju različnih ukrepov za uvajanje skladnega regionalnega razvoja v vseh območjih Slovenije.

4 OBČINA ILIRSKA BISTRICA – SPLOŠNI PODATKI

4.1 Lega v prostoru

Občina Ilirska Bistrica leži na jugozahodu Slovenije. Je ena izmed večjih slovenskih občin, meri 480 km². Na jugu in jugovzhodu meji na Republiko Hrvaško, na severu na občino Pivka in Loški Potok, na zahodu pa meji na občini Hrpelje-Kozina in Divača. Občina zajema večji, osrednji in zahodni del Snežniške planote z delom južnih Javornikov, južni del Zgornje Pivke, jugovzhodni del Podgrajskega podolja z obronki Čičarije, skrajni severni del Jelšanskega podolja, Reško kotlino in vzhodne Brkine.

Občina je leta 2008 imela 14110 prebivalcev. Upravno-administrativno središče občine je mesto Ilirska Bistrica. V občini je 64 naselij, vsa razen same Ilirske Bistrice so vasi, razporejene večinoma po dolini reke Reke in po Brkinih.

Položaj občine je pomemben s strateškega in prometnega vidika. Občina namreč leži v zaledju Kvarnerskega in Tržaškega zaliva. Preko nje poteka najkrajša in najboljša cestna povezava med Postojno in Reko ter Reko in Trstom in zato tudi večina prometa med srednjo Evropo in severnim Jadranom.

Slika 1: Lega občine Ilirska Bistrica

4.2 Značilnosti krajine

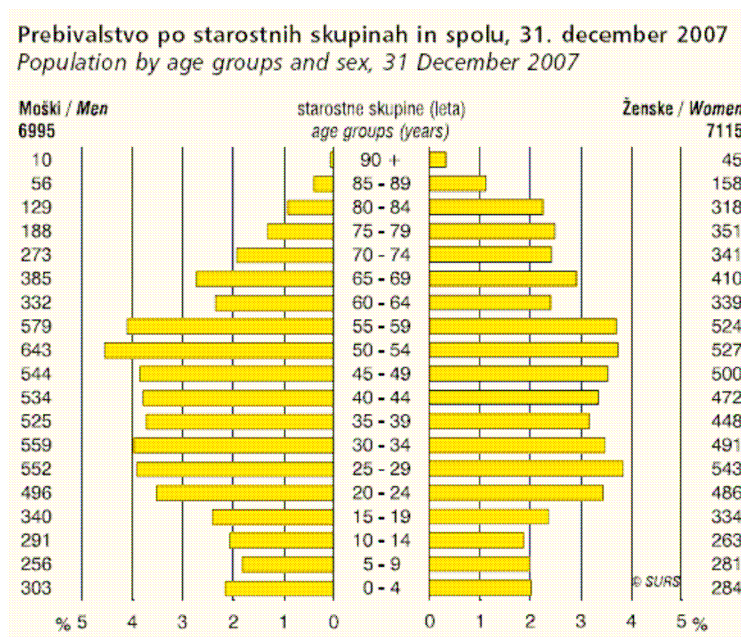
Sama slovenska mesta z izjemo Ljubljane in Maribora so razmeroma majhna. Iz tega sledi, da so občinski centri pravzaprav podeželski centri. Slovenci težimo k individualni stanovanjski gradnji. Poleg družinske hiše naj bi bil prostor še za zelenico, vrt, mali sadovnjak in tako se je podoba vasi iz prej strnjenih med seboj povezanih objektov spremenila na velike vasi z zelenimi površinami, največkrat zagrajenimi, med objekti. S takšno urbanizacijo pa se je izničila tipika kulturne krajine.

Po Marušiču (1998) je občina glede na regionalno razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji razdeljena na dve enoti. Prva spada pod krajine primorske regije, druga pa pod kraške krajine notranje Slovenije. Za večji del občine, ki leži v krajini primorske regije, je značilna izguba tradicionalnega vzorca strnjene poselitve. V bližini mesta je dokaj hitra, toda zelo razpršena, manj nadzorovana oziroma disciplinirana. Krajinska podoba ni homogena predvsem zaradi različne geološke zgradbe. Doline in višji hrbti pogojujejo območja primerna za poselitve. Za območje je značilno zaraščanje pokrajine, predvsem zaradi opuščanja paše in kmetijstva. Novogradnje največkrat niso v skladu s tradicionalnim vzorcem poselitve. Tudi industrija obremenjuje okolje. Nekatero melioracije in regulacije samih vodotokov lahko štejemo k razvrednotenju same krajine. V dolini Reke so gručaste strnjene vasi še komaj ohranile svoj prvotni značaj, okrog Ilirske Bistrice so se nove hiše v naseljih vzdolž ceste že povezale (Jasen, Vrbovo, Vrbica, Jablanica) zato sama okolica Ilirske Bistrice ne daje privlačne podobe. V Brkinih pa se tradicionalni vzorec poselitve strnjenih naselij na najvišjih točkah slemen bistveno ne spreminja.

4.3 Statistični podatki

4.3.1 Prebivalstvo

Občina Ilirska Bistrica sodi med demografsko ogrožene občine v državi. Število prebivalcev občine se vztrajno zmanjšuje že od konca 2. svetovne vojne. Naravni prirast v občini tudi ni pozitiven že 20 let. Zaradi odseljavanja mladih se v tem območju Slovenije stopnjuje staranje prebivalstva.

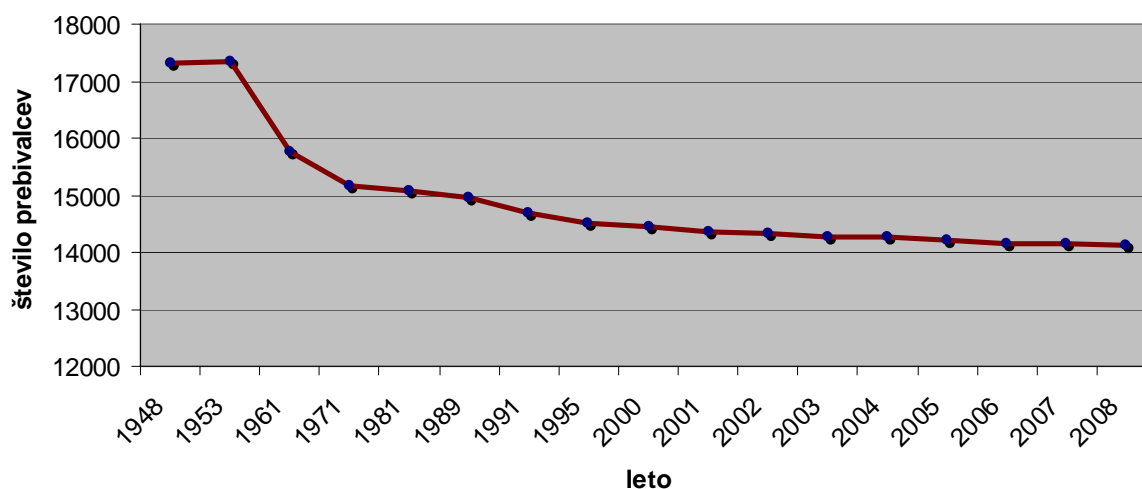
Graf 1: Prebivalstvo v občini Ilirska Bistrica po starostnih skupinah

Preglednica 1: Gibanje števila prebivalstva v občini Ilirska Bistrica

Leto	Število prebivalcev	Naravni prirast	Število priseljenih	Število odseljenih
1948	17325	-	-	-
1953	17344	-	-	-
1961	15762	-	-	--
1971	15158	-	-	-
1981	15073	37	208	161
1989	14951	-20	141	135
1991	14681	-53	136	140
1995	14518	-62	100	62
2000	14461	-45	63	62
2001	14351	-88	95	77
2002	14321	-39	74	93
2003	14264	-89	127	114
2004	14259	-86	114	93
2005	14199	-41	145	14

2006	14157	-26	116	123
2007	14161	-13	136	144
2008	14110	-46	207	211

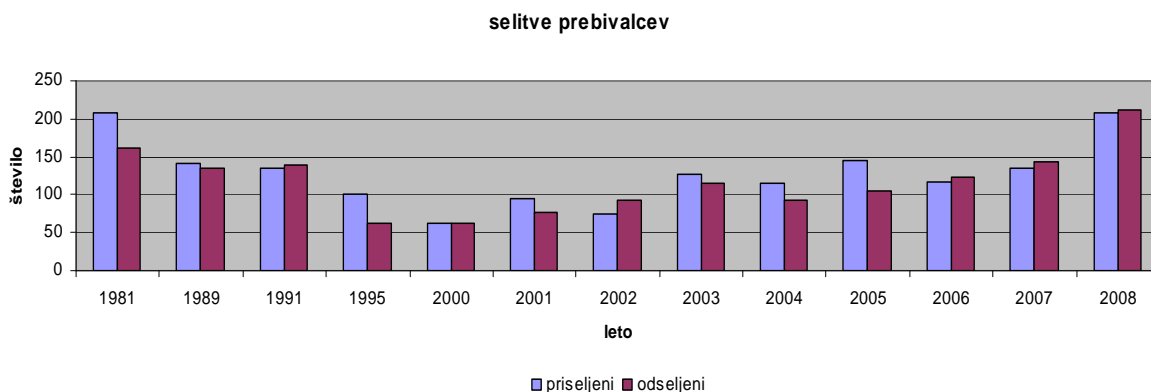
gibanje števila prebivalstva

Graf 2: Gibanje števila prebivalstva v občini Ilirska Bistrica skozi leta

Iz zgornjega prikaza je razvidno, da število prebivalstva v občini upada že od leta 1948 dalje.

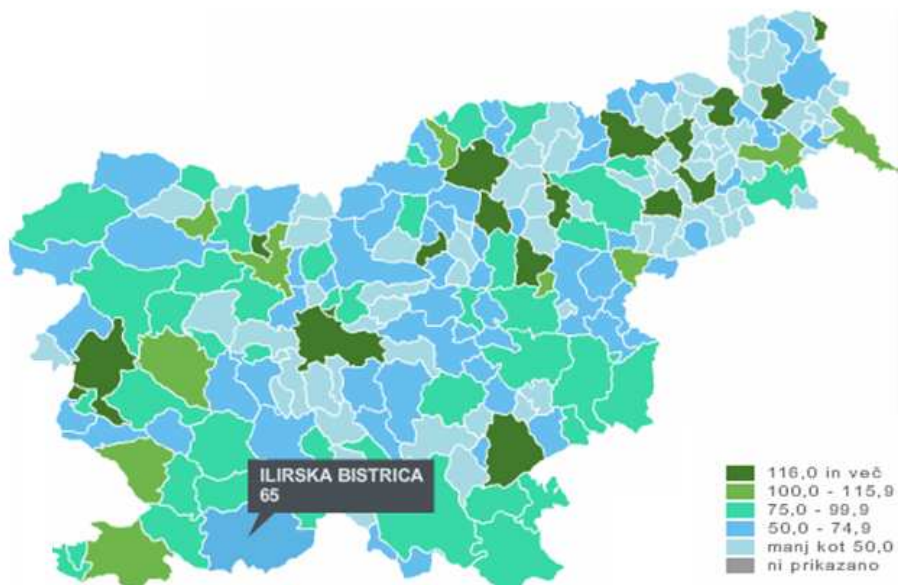
Prebivalstvo se iz občine tudi izseljuje, večinoma zaradi nezadostnega števila delovnih mest v občini. To je razvidno predvsem zadnjih nekaj let. Poleg dejstva, da se zmanjšuje tudi število prebivalcev, lahko nadaljevanje izseljevanja bistveno zmanjša število občanov, ta trend bi bilo potrebno zaustaviti.

Graf 3: selitve prebivalcev v občini Ilirska Bistrica skozi leta

V občini že od osamosvojitve dalje upada število delovnih mest, predvsem zaradi stečajev nekaterih večjih podjetij, pa tudi zaradi lastninskega preoblikovanja družbenih podjetij in ukinitve splošne vojaške obveznosti. Veliko ljudi se iz občine vsak dan vozi v službo v druge kraje po Sloveniji. Velikokrat je pomanjkanje delovnih mest razlog za izselitev iz občine. Na spodnji karti lahko vidimo, da je indeks dnevne migracije razmeroma velik, saj je samo 65% delovno aktivnih prebivalcev, ki so v delovnem razmerju v svoji občini, ostali se v službo vozijo drugam.

Indeks delovne migracije je izražen kot odstotni delež med številom delovno aktivnih prebivalcev (brez kmetov) po delovnem mestu in številom delovno aktivnih prebivalcev po prebivališču. Ta indeks odraža presežek oz. primanjkljaj delovnih mest v določeni regiji ali občini.

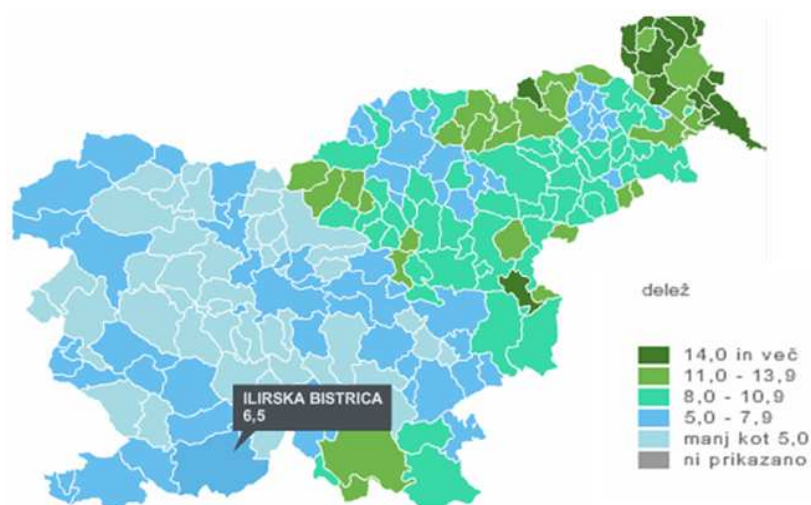

Slika 2: Indeks delovne migracije v Sloveniji

4.3.2 Brezposelnost

V občini je bila leta 2007 6,5% brezposelnost med vsemi delovno sposobnimi občani. Ta številka je primerljiva tudi s sosednjimi občinami in je približno enaka državnemu povprečju za to leto (7,7%). Nekatere občine so dosegle tudi nad 15% odstotno brezposelnost.

Stopnja registrirane brezposelnosti je odstotni delež registriranih brezposelnih oseb med aktivnim prebivalstvom v občini. Aktivno prebivalstvo sestavljajo delavno aktivno prebivalstvo in registrirane brezposelne osebe.

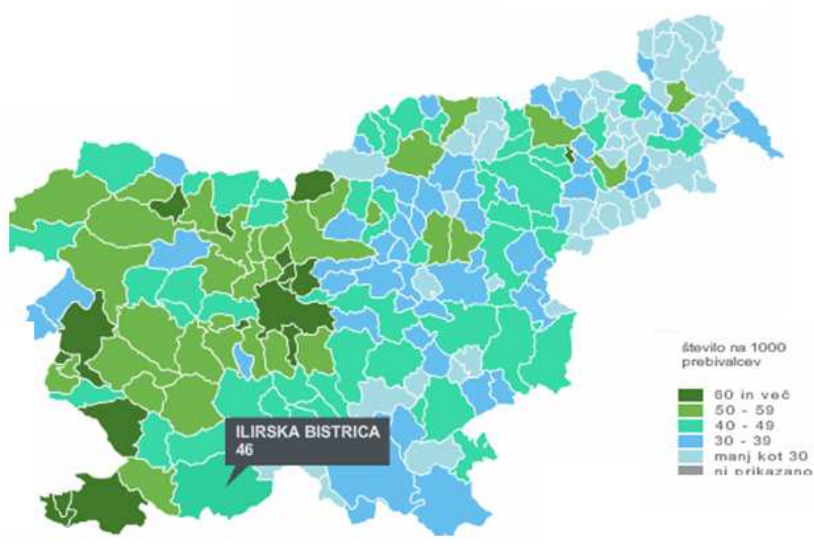

Slika 3: Stopnja registrirane brezposelnosti v letu 2007

4.3.3 Gospodarstvo

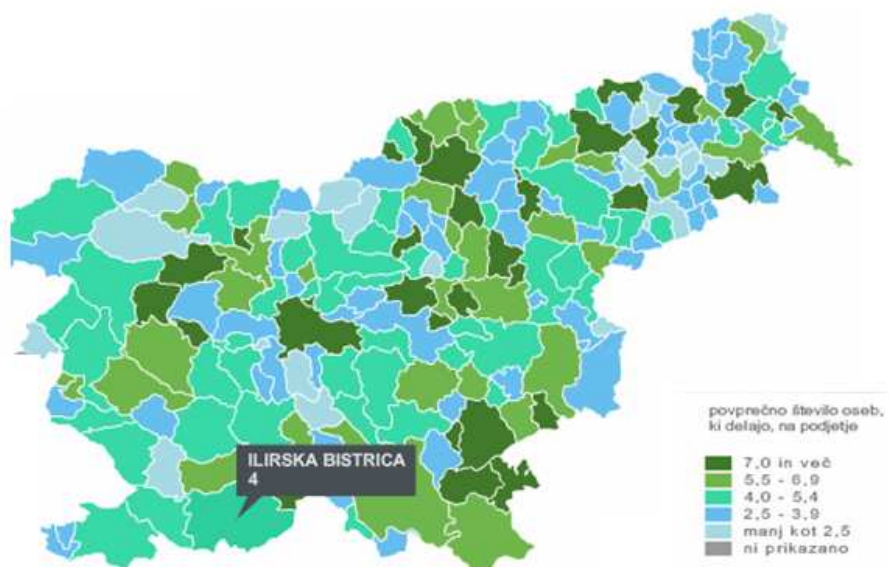
Občina se glede na število podjetij na 1000 prebivalcev uvršča v sredino glede na celotno Slovenijo. Je pa ena izmed manj gospodarsko razvitih v njeni okolici. Tudi glede števila zaposlenih v podjetjih v dejavnostih C-K je občina blizu državnem povprečju.

Podatki prikazujejo število podjetij na 1000 prebivalcev v občini. Vključena so podjetja v dejavnostih C-K (po SKD 2002).

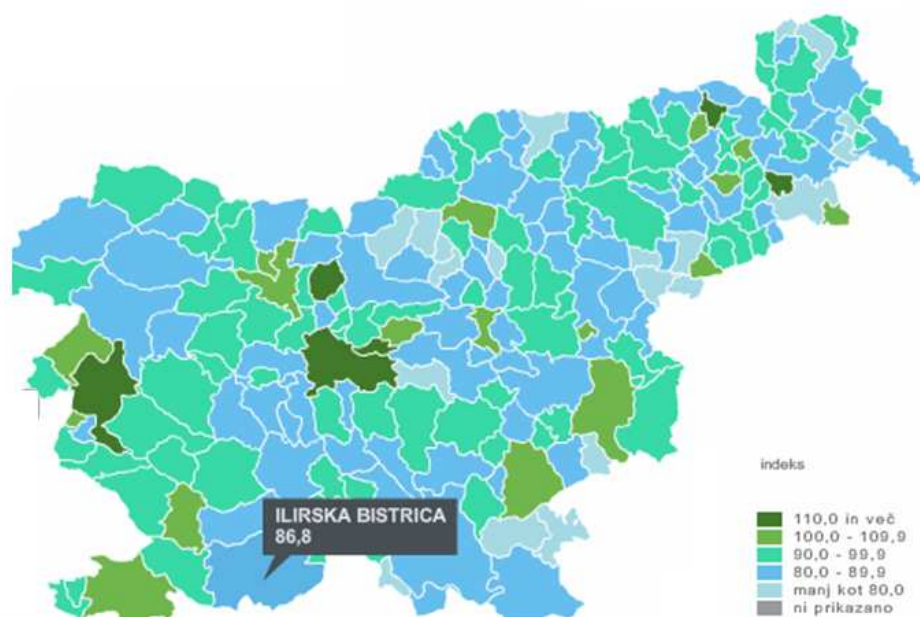
Slika 4: Število podjetij na 1000 prebivalcev po občinah v Sloveniji

Povprečna velikost podjetij je ponazorjena s povprečnim letnim številom oseb, ki delajo, na podjetje v občini.

Slika 5: Povprečna velikost podjetij po občinah v Sloveniji

Mesečna neto plača v občini je dobrih 13% nižja od letnega povprečja mesečnih plač v Sloveniji. Že okoliške občine (razen Pivke) dosegajo višji povprečni dohodek na prebivalca. Podatki o letnem povprečju mesečnih neto plač so prikazani kot indeks na povprečno plačo v Sloveniji.

Slika 6: Mesečna neto plača po občinah v Sloveniji

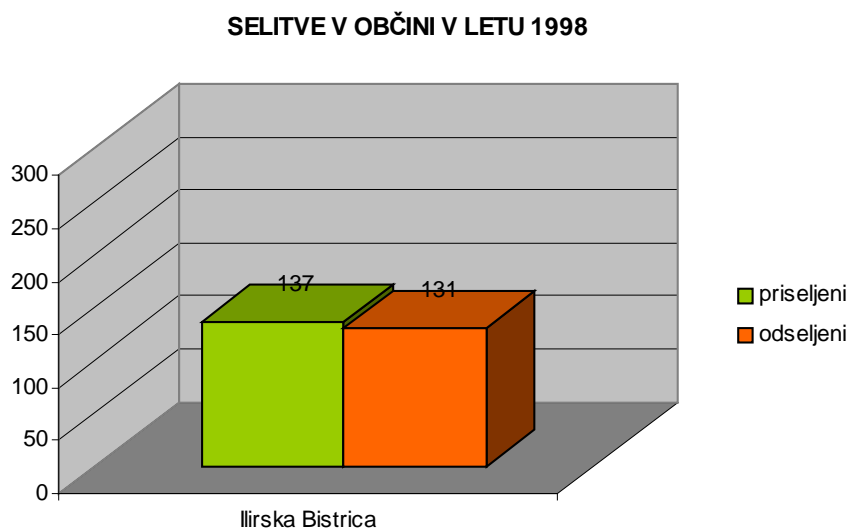
5 ANALIZA GIBANJA ŠTEVILA PREBIVALSTVA PO NASELJIH (PRISELITE/ODSELITVE)

Poselitvene razmere so tesno povezane z gospodarskim, socialnim in regionalnim razvojem nasploh. Ker se je v zadnjih letih tako gospodarska kot socialna slika občine Ilirska Bistrica slabšala, je razumljivo, da se predvsem mladi postopno izseljujejo iz občine.

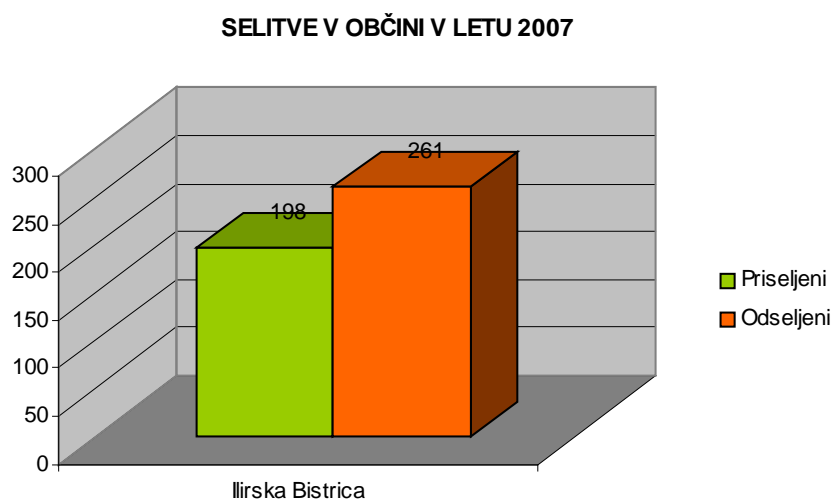
Ob popisu prebivalstva leta 1971 je bilo število prebivalcev občine 15158, deset let pozneje, leta 1981, pa 14983, kar kaže na počasno upadanje prebivalstva. Tudi delež kmečkega prebivalstva se je tekom let vztrajno nižal. Leta 1961 je bil delež kmečkega prebivalstva 36,8%, leta 1971 21,5% in leta 1981 le še 17%.

5.1 Selitve v občini

Za obravnavano občino sem naredila analizo gibanja prebivalstva po naseljih in sicer v dveh časovnih prerezih, za leti 1998 in 2007. Namen je bil ugotoviti, ali se je prebivalstvo po naseljih zmanjšalo in če se je, zakaj. Mogoče je vzrok v lastniški strukturi zazidalnih zemljišč ali najverjetneje v njihovi razdrobljenosti. Po podatkih Statističnega Urada RS, se je v letu 1998 v občino priselilo 137 ljudi, odselilo pa 131. Devet let pozneje se je ta številka obrnila, priseljenih je 198, odseljenih pa 261 ljudi.

Graf 4: Selitve v občini v letu 1998

Graf 5: Selitve v občini v letu 2007

Spodnja preglednica prikazuje selitve po posameznih naseljih v letu 1998:

Preglednica 2: Selitve po posameznih naseljih v letu 1998 v občini Ilirska Bistrica

Ime občine in naselja	Priseljeni					Odseljeni					Selitveni prirast oz. padec
	Skupaj	Iz drugih naselij v občini	Iz drugih občin RS	Iz drugih držav nekdanje SFRJ	Iz drugih držav	Skupaj	V druga naselja v občini	V druge občine RS	V druge države nekdanje SFRJ	V druge države	
Ilirska Bistrica	137	80	43	9	5	131	80	44	4	3	6
BAČ	6	3	3	0	0	1	1	0	0	0	5
DOBRO-POLJE	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
DOLENJE PRI JELŠANAH	2	2	0	0	0	6	4	2	0	0	-4
DOLNJA BITNJA	4	0	4	0	0	0	0	0	0	0	4
DOLNJI ZEMON	14	12	2	0	0	4	2	2	0	0	10
GORNJA BITNJA	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
GORNJI ZEMON	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	-1
HARIJE	0	0	0	0	0	3	3	0	0	0	-3
HRUŠICA	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
ILIRSKA BISTRICA	60	37	15	4	4	50	20	25	3	2	10
JABLANIC A	0	0	0	0	0	2	1	1	0	0	-2
JASEN	6	5	1	0	0	1	1	0	0	0	5

JELŠANE	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	-1
KILOVČE	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	-4
KNEŽAK	2	0	1	0	1	4	3	1	0	0	-2
KOSEZE	3	1	2	0	0	3	2	1	0	0	0
KUTEŽEVO	0	0	0	0	0	3	3	0	0	0	-3
MALA BUKOVICA	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0
MEREČE	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	-2
NOVOKRA ČINE	2	1	0	1	0	8	6	1	1	0	-6
OSTROŽNO BRDO	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0
PAVLICA	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
PODBEŽE	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	-2
PODGRAD	7	3	3	1	0	4	2	2	0	0	3
PODGRAJE	1	0	1	0	0	2	1	0	0	1	-1
PREM	1	0	1	0	0	5	5	0	0	0	-4
RAČICE	7	0	6	1	0	1	1	0	0	0	6
SMRJE	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4
SOZE	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	-2
STUDENA GORA	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
SUŠAK	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
ŠEMBIJE	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
TOMINJE	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	-2
TOPOLC	1	0	1	0	0	5	4	1	0	0	-4
VRBICA	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	-1
VRBOVO	1	1	0	0	0	5	5	0	0	0	-4
ZABIČE	2	1	0	1	0	5	4	1	0	0	-3
ZAJELŠJE	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	-2
ZAREČICA	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4

ZAREČJE	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
---------	----------	---	---	---	---	----------	---	---	---	---	----------

Vidimo, da je bilo v tem letu nekaj več ljudi priseljenih kot odseljenih, predvsem se to nanaša na samo mesto. Iz vasi pa je razviden precejšen izselitveni trend oziroma le majhen prirast v posameznih vaseh.

Leto 2007:

Preglednica 3: Selitve po posameznih naseljih v letu 2007 v občini Ilirska Bistrica

Ime občine in naselja	Priseljeni				Odseljeni				Selitveni prirast oz. padec
	Skupaj	Iz drugih naselij v občini	Iz drugih občin RS	Iz tujine	Skupaj	V druga naselja v občini	V druge občin RS	V tujino	
Ilirska Bistrica	198	117	62	19	261	117	110	34	-63
BAČ	13	8	5	0	2	0	2	0	11
BRCE	0	0	0	0	2	0	2	0	-2
ČELJE	2	0	2	0	0	0	0	0	2
DOLENJE PRI JELŠANAH	3	2	0	1	1	1	0	0	2
DOLNJA BITNJA	3	3	0	0	1	1	0	0	2
DOLNJI ZEMON	10	6	4	0	7	4	2	1	3
GORNJA BITNJA	2	2	0	0	0	0	0	0	2
GORNJI ZEMON	1	0	0	1	4	1	1	2	-3
HARIJE	3	2	0	1	5	2	2	1	-2
HRUŠICA	2	0	2	0	3	0	3	0	-1
HUJE	4	0	4	0	0	0	0	0	4
ILIRSKA BISTRICA	51	17	25	9	133	55	59	19	-82
JABLANICA	2	1	1	0	3	2	1	0	-1

JASEN	5	4	0	1	3	0	3	0	2
JELŠANE	10	9	0	1	3	3	0	0	7
KNEŽAK	7	0	0	0	4	0	4	0	3
KORITNICE	1	0	1	0	0	0	0	0	1
KOSEZE	7	6	0	1	6	2	4	0	1
KUTEŽEVO	3	2	0	1	4	3	1	0	-1
MALA BUKOVICA	3	3	0	0	2	1	1	0	1
MEREČE	1	0	1	0	0	0	0	0	1
NOVOKRAČI NE	2	2	0	0	3	3	0	0	-1
OSTROŽNO BRDO	0	0	0	0	4	3	1	0	-4
PODGRAD	8	5	2	1	15	6	9	0	-7
PODGRAJE	6	6	0	0	0	0	0	0	6
PODTABOR	0	0	0	0	1	1	0	0	-1
PREGARJE	2	0	2	0	8	3	3	2	-6
PRELOŽE	0	0	0	0	1	0	1	0	-1
PREM	3	0	3	0	5	4	0	1	-2
RAČICE	0	0	0	0	2	2	0	0	-2
RJAVČE	0	0	0	0	2	0	2	0	-2
SABONJE	7	7	0	0	0	0	0	0	7
SMRJE	2	0	0	2	5	0	2	3	-3
STAROD	3	3	0	0	0	0	0	0	3
SUŠAK	3	2	1	0	4	3	0	1	-1
ŠEMBIJE	2	1	1	0	1	0	1	0	1
TOMINJE	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOPOLC	6	6	0	0	3	2	1	0	3
TRPČANE	4	4	0	0	1	1	0	0	3
VELIKA BUKOVICA	4	4	0	0	0	0	0	0	4

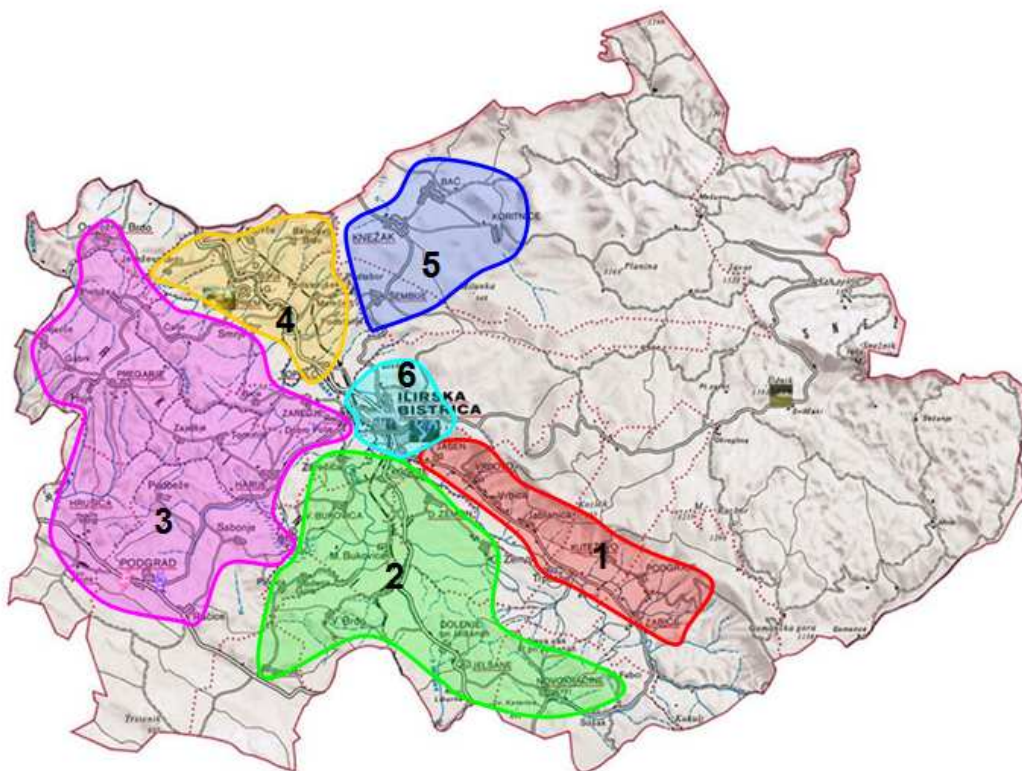
VELIKO BRDO	3	2	1	0	1	0	1	0	2
VRBICA	1	1	0	0	0	0	0	0	1
VRBOVO	2	2	0	0	11	8	0	3	-9
ZABIČE	1	1	0	0	10	6	3	1	-9
ZAREČJE	6	6	0	0	1	0	1	0	5

V letu 2007 je bilo izseljenih dosti več kot priseljenih prebivalcev, od tega se jih je v druge občine odselilo kar 42%. Tudi iz mesta je bilo zaznati porast izseljevanja, ki presega priselitve. Veliko prebivalcev se je preselilo tudi v druga naselja znotraj občine.

V nadaljevanju poskušamo ugotoviti, iz katerih območij v občini so se ljudje največ izseljevali, kaj je vplivalo na izseljevanje iz vasi in ali so preselitve mogoče povezane z zemljiško politiko, oddaljenostjo od mesta ali za to obstajajo drugi razlogi.

Območje občine razdelimo na šest enot, ki jih uporabimo pri analizi izseljevanja. Območje so sledeča:

- V območje 1 spadajo vasi Jasen, Vrbovo, Vrbica, Jablanica, Trpčane, Kuteževo, Podgraje in Zabiče.
- V območje 2 spadajo Koseze, Dolnji Zemon, Gornji Zemon, Dolenje pri Jelšanah, Jelšane, Novokračine, Nova Vas pri Jelšanah, Sušak, Fabcji, Velika Bukovica, Mala Bukovica, Veliko Brdo, Starod, Studena Gora, Zarečica, Soze in Pavlica.
- V območje 3 spadajo Zarečje, Rečica, Dobropolje, Brce, Harije, Zalči, Sabonje, Podbeže, Podgrad, Račice, Hrušica, Male Loče, Tominje, Zajelšje, Pregarje, Huje, Gabrk, Rjavče, Prelože, Čelje in Smrje.
- V četrtem območju so vasi Topolc, Gornja Bitnja, Prem, Dolnja Bitnja, Ostrožno Brdo, Ratečevo Brdo, Janeževo Brdo, Kilovče, Mereče, Podstenje, Podstenjšek in Podtabor.
- V območje 5 spadajo Šembije, Knežak, Koritnice in Bač.
- Območje 6 predstavlja mesto Ilirska Bistrica.

Slika 7: Razdelitev občine na posamezna območja za analizo

Leto 1998:

Preglednica 4: Selitve po posameznih območjih v letu 1998 v občini Ilirska Bistrica

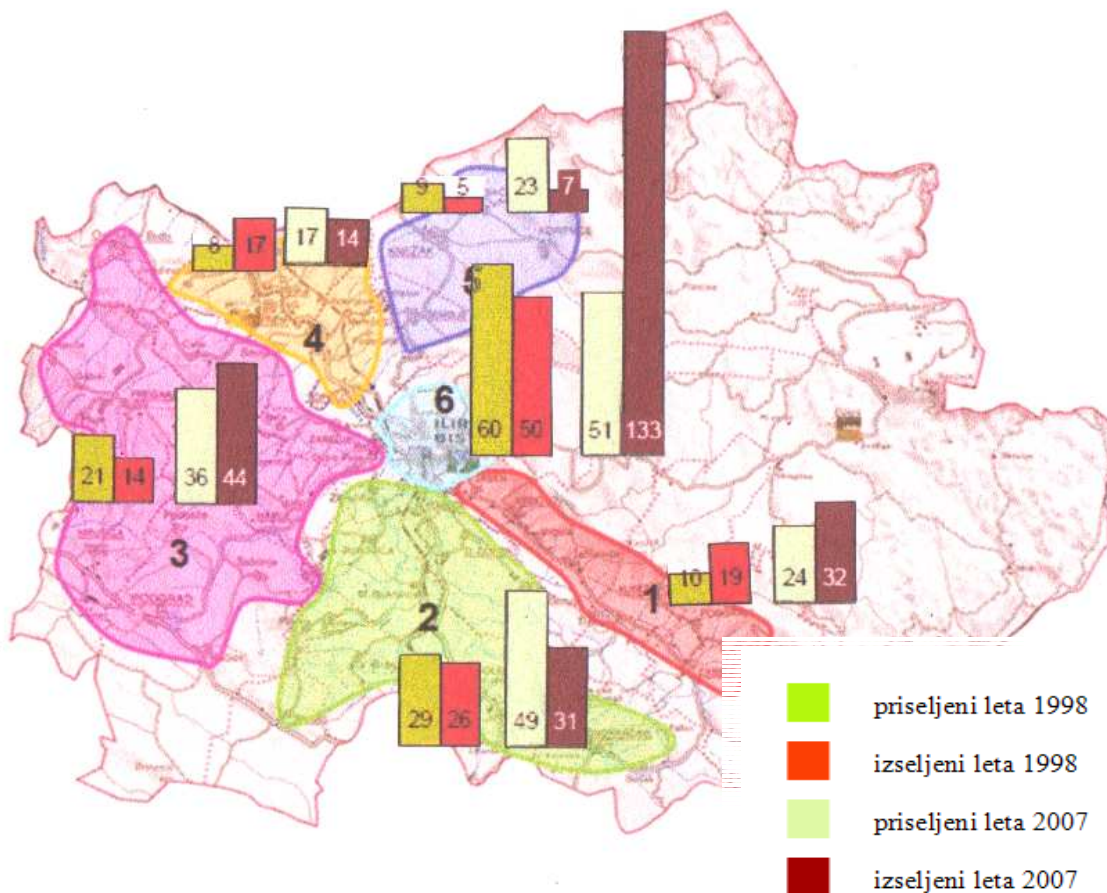
Leto 1998	PRISELJENI					ODSELJENI					Selitveni prirast/padec
	skupaj	Iz drugih naselij v občini	Iz drugih občin RS	Iz drugih držav nekdanje SFRJ	Iz drugih držav	skupaj	V druga naselja v občini	V druge občine RS	V druge države nekdanje SFRJ	V druge države	
Območje 1	10	7	2	1	0	19	16	2	0	1	-9
Območje 2	29	23	5	1	0	26	15	10	1	0	3
Območje 3	21	9	9	3	0	14	12	2	0	0	7
Območje 4	8	1	7	0	0	17	13	4	0	0	-9

Območje 5	9	3	5	0	1	5	4	1	0	0	4
Območje 6	60	37	15	4	4	50	20	25	3	2	10

Leto 2007:

Preglednica 5: Selitve po posameznih območjih v letu 2007 v občini Ilirska Bistrica

Leto 2007	PRISELJENI				ODSELJENI				Selitveni prirast/ padec
	skupaj	Iz drugih naselij v občini	Iz drugih občin RS	Iz tujine	skupaj	V druga naselja v občini	V druge občine RS	V tujino	
Območje 1	24	21	1	2	32	20	8	4	-8
Območje 2	49	39	6	4	31	18	9	4	18
Območje 3	36	20	12	4	44	13	25	6	-8
Območje 4	17	11	6	0	14	11	2	1	3
Območje 5	23	9	7	0	7	0	7	0	16
Območje 6	51	17	25	9	133	55	59	19	-82

Slika 8: Grafični prikaz selitev po posameznih območjih v občini

Na zgornjem prikazu je razvidno da se je leta 2007 v primerjavi z letom 1998 največ ljudi izselilo iz območja Brkinov, sledita dolina Reke in samo mesto Ilirska Bistrica. V slednjem je razviden precejšen porast števila odseljenih v letu 2007, vendar je v tem podatku zajet tudi velik delež tistih, ki so se preselili v druga naselja v občini (iz mesta na podeželje). Ugotavljamo tudi, da je za preostala tri območja značilen porast števila prebivalstva v letu 2007 v primerjavi z letom 1998.

5.2 Analiza podatkov v izbranih vaseh

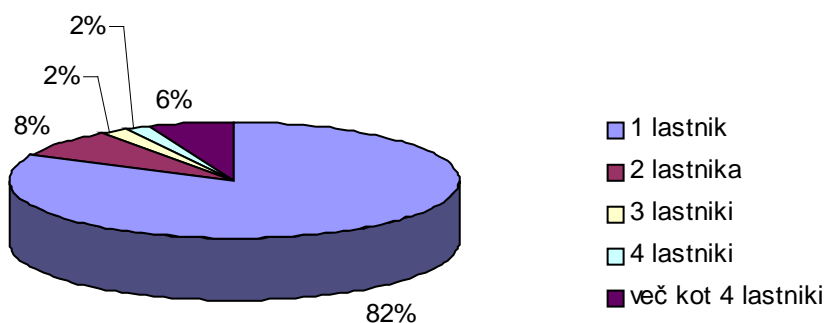
Za analizo povezave med izseljevanjem in lastništvom nepozidanih stavbnih zemljišč izberemo posamezne vasi v občini Ilirska Bistrica, za katere je ugotovljen višji trend izseljevanja tako leta 1998 kot 2007 in je v njih prisoten večji padec prebivalcev. To so

Zabiče, Vrbovo, Podgrad in Harije. Za vsako naselje je potrebno na podlagi zadnjih sprejetih prostorskih aktov analizirati kakšna so za gradnjo namenjena zemljišča. Za poizvedbo po številu lastnikov in površini zemljišč so bili uporabljeni podatki spletne strani e-prostor.gov.si

5.2.1 Zabiče

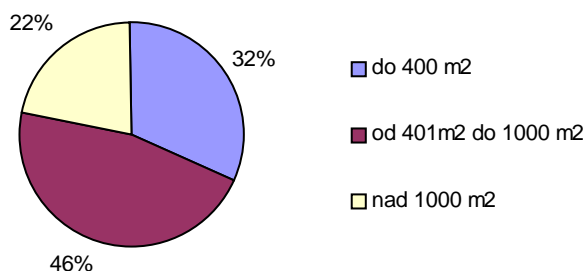
Iz Zabič se je leta 1998 odselilo 5 ljudi, leta 2007 pa 10. Prostorski ureditveni pogoji iz leta 1997 določajo območje širitve naselja. Širitve so predvidene na območju novejšega dela naselja, SV od jedra vasi ter okrog starega vaškega jedra. Za novogradnje je namenjenih 50 parcel. Namen je ugotoviti, ali razdrobljena lastniška struktura parcel in število lastnikov posameznih parcel vpliva na gradnjo oziroma širitev naselja ter ali obstoja povezava med izseljevanjem ljudi iz vasi, ker zaradi razdrobljenosti parcel in večjega števila solastnikov posameznih parcel ne morejo pridobiti zemljišča za gradnjo. Kajti za namen gradnje je potrebno parcele (praviloma ena sama ne zadostuje za gradnjo) odkupiti, to pa predstavlja velik problem predvsem pri parcelah, ki imajo več lastnikov. Potrebno je namreč pridobiti soglasje vseh solastnikov o prodaji, kar pa ni vedno izvedljivo. Poskušamo ugotoviti, ali obstoja vzročna zveza med možnostjo pridobitve parcel za gradnjo stanovanjskih hiš in izselitvami. Lastnike posameznih parcel smo pridobili v evidenci prostorskih podatkov na spletni strani www.prostor.gov.si.

Ugotavljamo, da je izmed 50-ih parcel, na katerih je možna gradnja, solastniških 9 parcel. Tri od teh parcel so v solasti 10 lastnikov, ena ima tri in ena štiri solastnike, štiri parcele pa so v lasti dveh solastnikov.

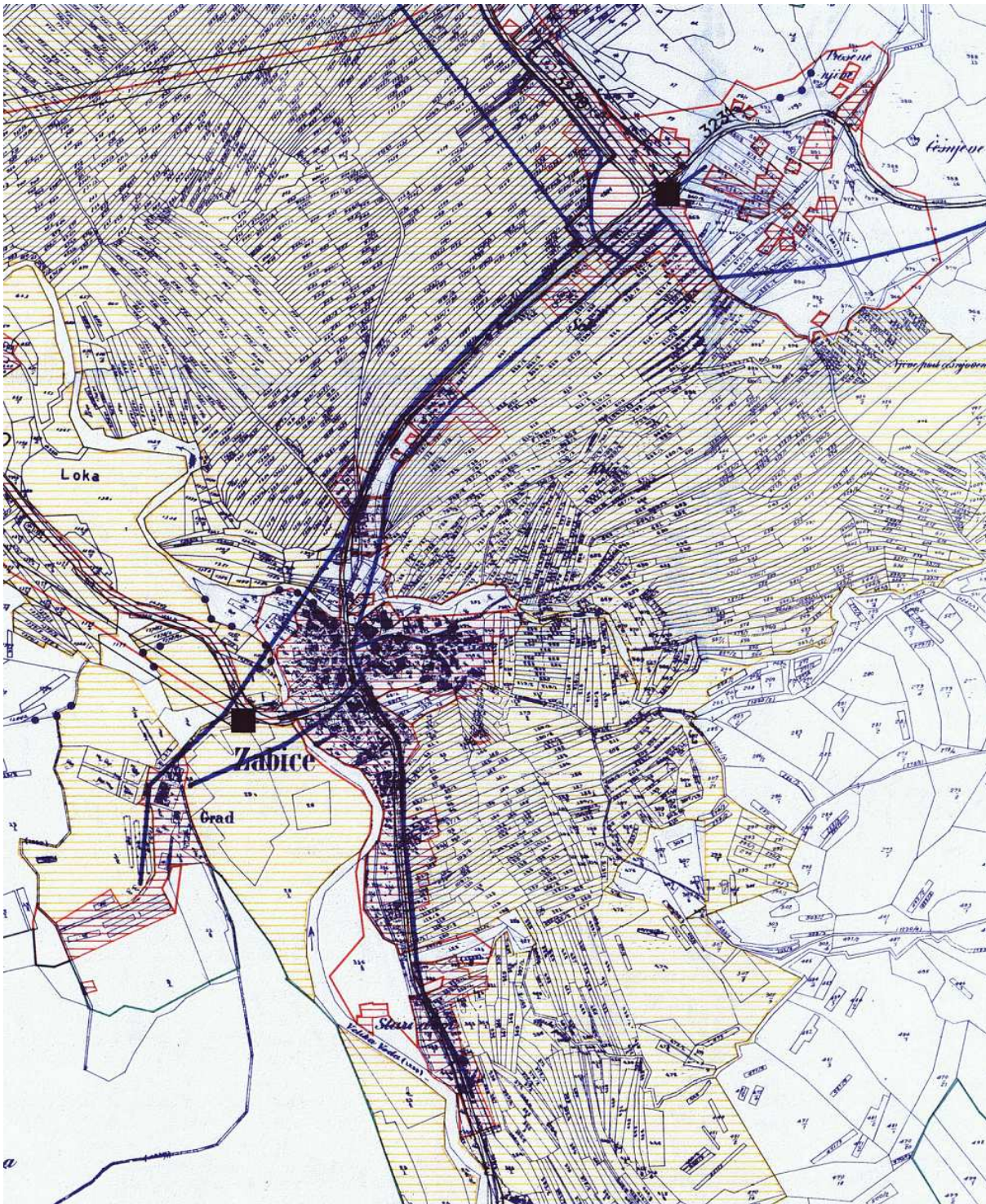
Graf 6: Lastniška struktura zazidalnih zemljišč v vasi Zabiče

Možen vzrok, da se mladi v tej vasi ne odločajo za gradnjo, je tudi razdrobljena struktura zemljišč. Iz katastrskih podatkov je razvidno, da so zemljišča zelo razdrobljena, parcele imajo dokaj majhno površino, zato je težko odkupiti in združiti sosednje parcele v gradbeno parcelo. Predvsem je problem v strukturi zemljišč. Večinoma so parcele dolge in ozke, nekatere nepravilnih oblik, zato gradnja samo na eni parceli ni možna. Kot najmanjšo površino gradbene parcele smo določili mejo 400 m^2 , na manjših parcelah je gradnja razmeroma redka, ker je objektom potrebno zagotoviti tudi primerno veliko zemljišče za normalno uporabo objekta - funkcionalno zemljišče. Tako je v vasi Zabiče slaba tretjina parcel, ki so namenjene za gradnjo, vendar neprimerne z vidika za gradnjo potrebne površine. Najprimerneje so parcele velikosti od 400 m^2 do 1000 m^2 . Meja 1000 m^2 je zato, ker vse kar je več od tega lahko smatramo kot potrato prostora. S tem tudi posledično povzročamo poslabšanje krajinske slike vasi. Vidimo, da ima skoraj polovica zazidljivih zemljišč primerno površino za gradnjo, vendar na njih zaradi oblike parcele ni mogoče umestiti objektov.

Graf 7: Velikostna struktura zazidalnih zemljišč v vasi Zabiče

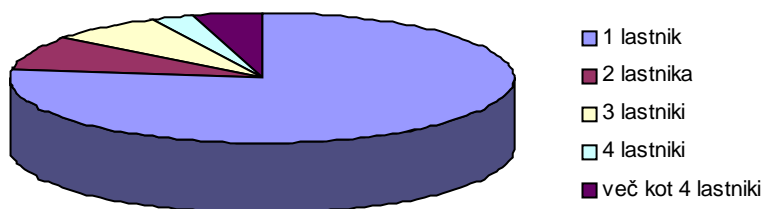
Slabost dosedanjih planskih dokumentov je tudi v tem, da niso izdelani do parcele natančno. Tako gre včasih meja pozidave območja po polovici parcele, kar pa ne zadošča za umestitev objekta. Območje nadaljnje širitve vasi bi bilo potrebno določiti na mejo natančno. Po prej veljavni zakonodaji (Zurep-1) ni bilo natančno določeno, da morajo biti meje ureditvenih območij določene na katastrsko mejo natančno, danes pa zakonodaja (ZPNačrt) to določa; »enote urejanja prostora morajo biti določene tako natančno, da je njihove meje možno določiti v naravi in prikazati v zemljiškem katastru.« (ZPNačrt, 40.člen)

Slika 9: Prostorski ureditveni plan za območje vasi Zabiče

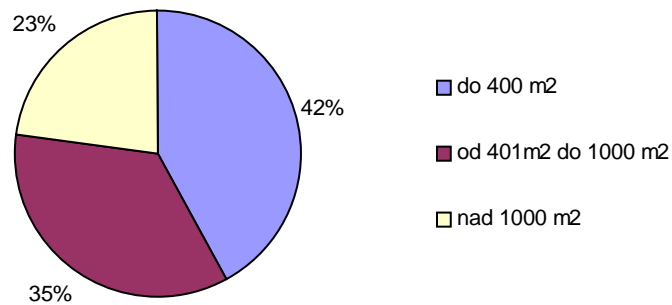
5.2.2 Harije

V vasi Harije je za pozidavo oziroma širitev naselja predvidenih 69 zemljišč, večinoma kmetijskih. Enega lastnika ima 53 zemljišč, kar predstavlja skoraj 77% vseh zemljišč za gradnjo. Dva lastnika ima 6 parcel, 3 lastnike 5 parcel, 4 lastnike pa imata 2 parceli, 5 in več lastnikov imajo 3 parcele. Tako tudi v tej vasi ne moremo trditi, da je za odseljevanje krivo lastništvo zazidalnih zemljišč, ker jih je veliko v lasti enega lastnika.

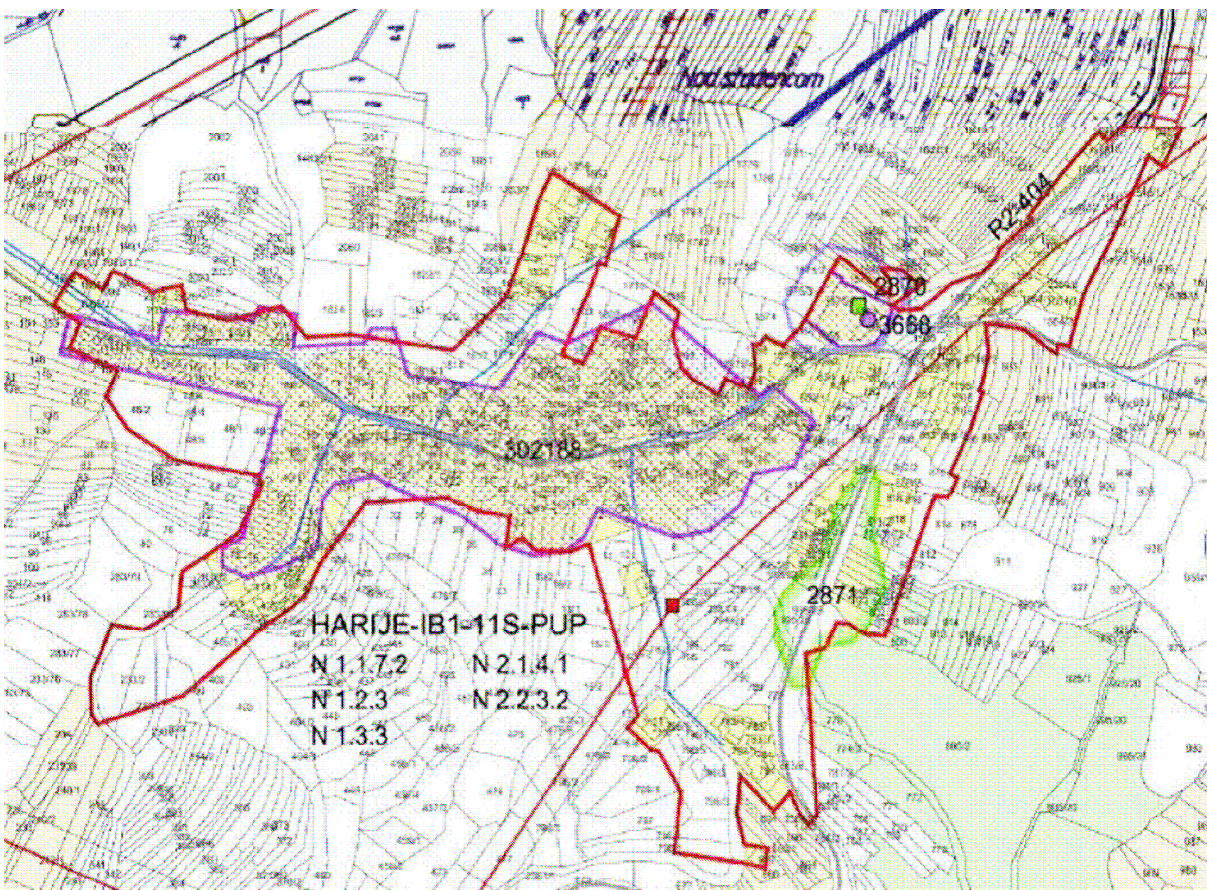

Graf 8: Lastniška struktura zazidalnih zemljišč v vasi Harije

Za namen gradnje je potrebno zagotoviti dovolj veliko zemljišče. Tudi v tej vasi je problem v zemljiščih, ki so v prostorskem aktu namenjena za gradnjo pa niso dovolj velika. Največ zemljišč namenjenih za širitev v vasi je v kategoriji velikosti do 400 m², kar ni ugodno za gradnjo. Vseeno pa ostane dovolj velikostno ustreznih parcel za morebitne interesente za gradnjo. Vendar je tudi tu večina zemljišč dolgih in ozkih.

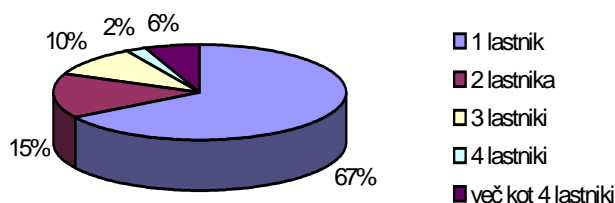
Graf 9: Velikostna struktura zazidalnih zemljišč v vasi Harije

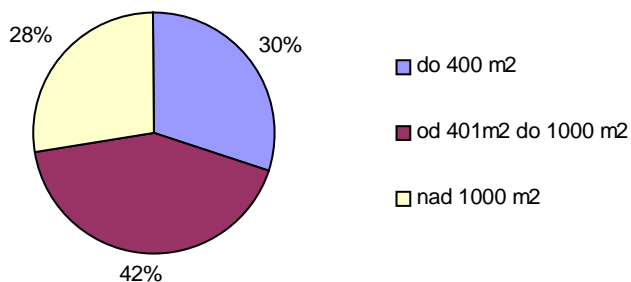
Slika 10: Prostorski ureditveni plan za območje vasi Harije

5.2.3 Vrbovo

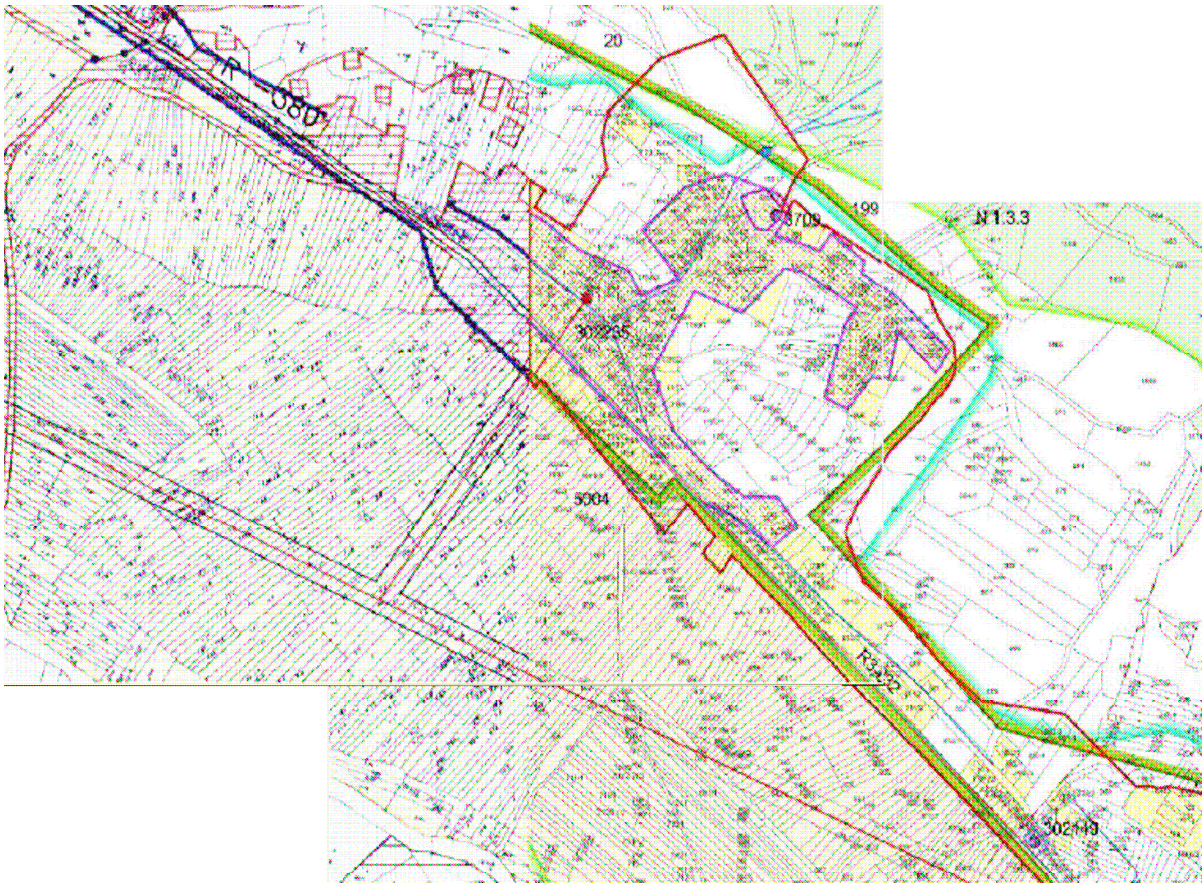
Vrbovo je vas, ki se hitro širi, predvsem ob cesti in na zunanjem robu vasi. Zemljišč za novogradnje ima precej; kar 97. Tudi v tej vasi nas zanima ali večlastništvo zemljišč vpliva na izseljevanje ljudi iz vasi. Vendar tudi tu ne prevladujejo večlastniška zemljišča, temveč enolastniška. Kar dve tretjini vseh zemljišč ima le enega lastnika, zato to ne bi smelo predstavljati velike ovire pri nakupu zemljišča. Je pa tudi tu problem slaba oblika zemljišč, tudi če imajo zadostno površino za gradnjo. Slaba tretjina jih je za gradnjo premajhnih.

Graf 10: Lastniška struktura zazidalnih zemljišč v vasi Vrbovo

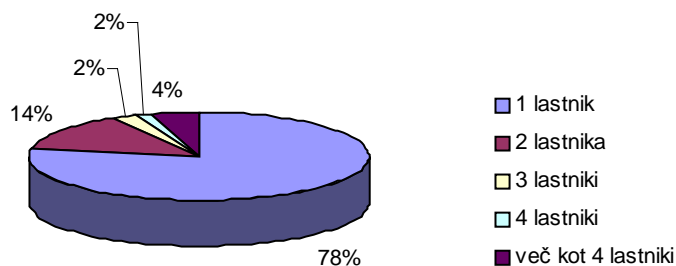
Graf 11: Velikostna struktura zazidalnih zemljišč v vasi Vrbovo

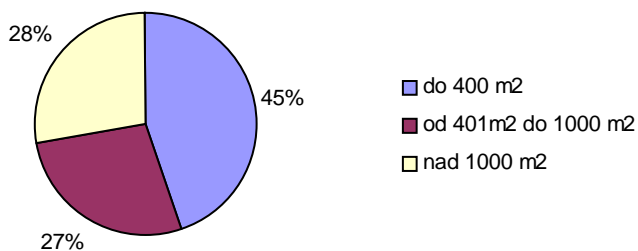
Slika 11: Prostorski ureditveni plan za območje vasi Vrbovo

5.2.4 Podgrad

V Podgradu je kar 179 zemljišč namenjenih za gradnjo in širitev naselja. Od tega jih ima več kot tri četrtine enega lastnika, zato so dokaj primerna za odkup, kar se nanaša na lastniško strukturo. Vendar je tudi tu večji problem v ustrezni površini zemljišč za gradnjo. Skoraj polovica jih je namreč manjša od 400 m² in so za gradnjo neprimerna.

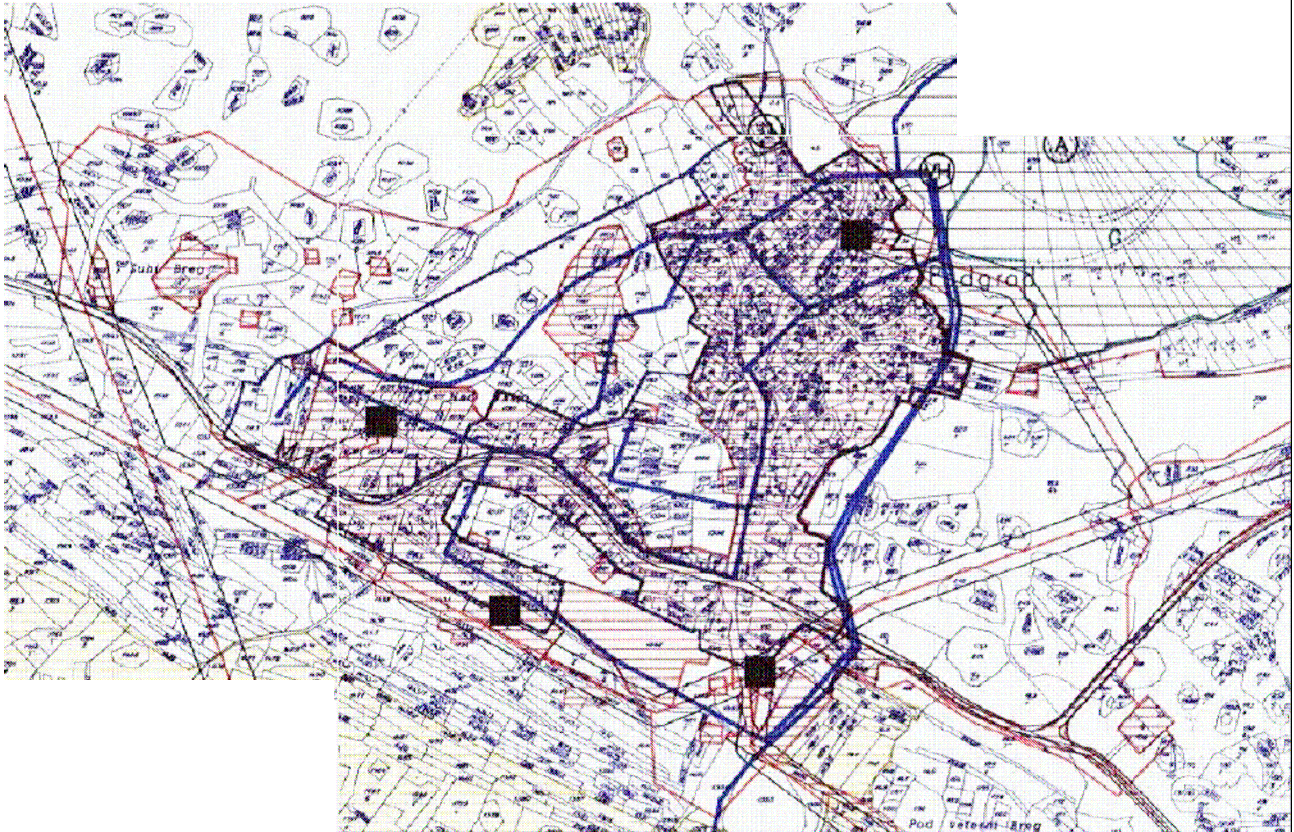

Graf 12: Lastniška struktura zazidalnih zemljišč v naselju Podgrad

Graf 13: Velikostna struktura zazidalnih zemljišč v naselju Podgrad

V tem naselju so predvidena zazidalna zemljišča tudi na dokaj neprimernih lokacijah. Kar nekaj jih je, kot lahko vidimo po strukturi zemljišč na spodnji sliki, v vrtačah. Ker je na tem območju veliko teh kraških pojavov bi morali le-te, kot reliefno značilnost, obdržati in do neke mere zaščititi, ne pa jih zasipati in na njih graditi objektov.

Slika 12: Prostorski ureditveni plan za območje naselja Podgrad

Na koncu ne moremo trditi, da se ljudje iz vseh zgoraj analiziranih vasi ne odseljujejo zaradi tega, ker ne morejo pridobiti parcel za gradnjo od solastnikov zazidalnih parcel, ker je slednjih preveč. Vse obravnavane vasi imajo namreč dovolj parcel za odkup v lasti enega lastnika. Večji problem predstavlja dejstvo, da parcele niso ugodnih oblik za gradnjo. Večina jih je dolgih in ozkih, ker so to večinoma kmetijska zemljišča, ki so vsa takšnih oblik. In za gradnjo bi bilo potrebno odkupiti dve ali tri sosednje parcele. Tu pa nastopi problem lastništva, ker se morajo vsi lastniki s prodajo strinjati. Menim, da je tako večji problem odkupa več enolastniških parcel, kot pa ene večlastniške.

6 SPREMEMBE NA PROSTORU OBČINE ILIRSKA BISTRICA

6.1 Analiza stanja občine na posameznih področjih skozi čas

Spremembe, ki jih je občina Ilirska Bistrica doživljala skozi zgodovino, so se odražale tudi na prostoru občine. V preteklosti je bila občina pretežno kmetijska občina z visokim deležem kmečkega prebivalstva, kmetijske površine so bile v celoti obdelane, videz krajine pa je bil bolj urejen kot danes, ko se te površine zaradi opuščanja kmetijstva zaraščajo. Tudi struktura vasi je bila v preteklosti bolj homogena, z razlogom ohranitve obdelovalne zemlje. Z razvojem industrije v občini, zlasti v obdobju po drugi svetovni vojni, se je začela ta slika spreminjati. Industrija je zaposlovala novo delovno silo, kmetje ki so se vse težje preživljali s kmetijstvom, so se začeli zaposlovati v industriji, kmetijstvo je za marsikaterega kmeta postalo le dopolnilna dejavnost. Dodatni dohodki iz zaposlitev, kasneje tudi stimulatívna kreditna politika za gradnjo, so pozitivno vplivale tudi na urbanizacijo podeželja.

Namen tega dela diplome je v grobih obrisih prikazati razvoj občine in njegov vpliv na prostorske ureditve, tako na podeželju, kot v mestu.

Nekateri avtorji delijo strukturne spremembe na podeželju na: (Kladnik, Ravbar, 2003):

Družbene spremembe: manjšanje deleža kmečkega prebivalstva in poslabševanje socialno-demografske strukture, predvsem starostne sestave prebivalstva. Problem pri slednji je stagnacija in izumiranje prebivalstva na določenih območjih.

Gospodarske spremembe: zaradi zmanjšanja števila kmečkih prebivalcev in slabšanjem geografske strukture se je zmanjšal obseg kmetijske dejavnosti. Naselja postajajo gospodarsko neodvisna od okolice, v socialnem in funkcijskem smislu pa precej odvisna od mestnih središč. Kmetijstvo tako na podeželju ni več edini vir dohodka, zato so številna naselja postala podobna obmestnim naseljem.

Morfološke spremembe: očitna je nova, neplanska tlorisna zasnova naselij, stari organski del se precej razlikuje od novejših delov vasi. Naselja so sestavljena iz dveh delov, ki se med seboj razlikujeta, nove stanovanjske hiše pa niti po položaju niti po tlorisni zasnovi niso prilagojene starejšim.

Funkcijske spremembe: novogradnje v naseljih imajo večino dejavnosti pod eno streho (garaža, delavnica, pomožna bivališča), medtem ko so stari kmečki domovi potrebovali ločena gospodarska poslopja. Kmečke hiše nadomešča stanovanjska hiša, s tem je v naselju vse več zelenic, parkirišč, vrtičkov. Zaradi premeščanja funkcij v novejši dele vasi, stari del izgublja na pomenu in propada.

Fiziognomske spremembe: naselja na podeželju izgubljajo avtohtonost, predvsem v okolici mest, silhueta naselja in vedute niso več pomembne. Celotna podoba vasi je kombinacija starega in novega, tudi kar se tiče kritin, smeri slemen, in arhitekturne zasnove novih objektov, ki se ne sklada s staro.

Vse zgoraj opisane spremembe se odražajo tudi na prostoru občine Ilirska Bistrica. Starostna sestava prebivalstva se slabša, mladi se izseljujejo, kmečkega prebivalstva je vse manj. S tem se vasi prazni, predvsem se prazni stara vaška jedra, novogradnje na obrobju vasi pa v veliki meri posegajo v prostor. Tako se slabša tudi struktura vasi, arhitekturno in funkcijsko so posamezni novozgrajeni objekti neprimerni za vaško okolje.

6.1.1 Občina Ilirska Bistrica skozi čas

6.1.1.1 Gospodarski razvoj občine

Reka Bistrica in reka Reka sta pomembno zaznamovali gospodarski razvoj mesta in občine. V 17. stoletju je reka Bistrica vrtela kar 45 vodnih koles, ki so poganjala številne žage (pile) in mline. Pilarstvo je bilo osnova za sodobno lesno industrijo, ki je še danes prisotna v mestu. Prvi industrijski podjetji v Ilirski Bistrici sta bili prva kranjska tovarna testenin Pekatete, ki je začela delovati 1899 in manjša strojarna. Ko je tovarna testenin 1937 pogorela, so zgradili furnirnico in v začetku štiridesetih let še tovarno lesovinskih plošč (Falersa), katere proizvodnja je stekla že takoj po drugi svetovni vojni. Po drugi svetovni vojni je iz te osnove zraslo podjetje Topol. Od leta 1946 deluje tovarna plošč Lesonit. Po letu 1948 je vidna stalna rast populacije v mestu, predvsem zaradi večjega števila delovnih mest v Ilirski Bistrici.

Ilirska Bistrica doživi takoj po drugi svetovni vojni velik gospodarski razvoj, tako v lesni industriji (Topol, Mikoza, Lesonit), kemični industriji (Tovarna organskih kislin-TOK), prevozništvu (OKAP, kasneje Transport), kmetijstvu (številne kmetijske zadruge, ki so se združile v Kmetijsko zadruga 4. junij), gozdnem gospodarstvu.

Proizvodnja stolov iz masivnega lesa je v stolarni na Baču stekla v letu 1956 (sicer se je obrat z žago na Baču Javoru priključil v letu 1954) in še danes deluje pod okvirom Javor iz Pivke.

V sedemdesetih letih pomembni delež prevzamejo podjetja, ki imajo v Ilirski Bistrici dislocirane obrate: Plutal-Grafika, Eta Cerčno, Vezanine Bled itd., ki pretežno zaposlijo prosto žensko delovno silo.

V letih 1954-1956 je bila občina še slabo razvita. To se je odražalo predvsem v zaostalosti kmetijstva in nezadostni gradnji objektov družbenega standarda. Industrijska proizvodnja je začela hitreje naraščati, vendar se storilnost dela ni povečala skladno z proizvodnjo. Priliv novozaposlene delovne sile pa je že tako perečo stanovanjsko stisko v industrijskem središču še bolj zaostрил. Stanovanjsko stisko so reševali večinoma le iz fonda nacionaliziranih stanovanj V Družbenem planu za gospodarski razvoj občine od leta 1957-1961 je navedeno, da se bo prav v ta namen začelo graditi 100 do 110 stanovanj, vendar plan ni bil realiziran. Načrtovali so tudi povečanje industrijske proizvodnje za 143%. Najuspešnejša podjetja v občini so bila Lesonit, Topol, Zadrúžnik, LIP Koritnice in Opekarna.

Leta 1966 je občinsko gospodarstvo zajela kriza, ki je vrh doživela leto kasneje. Težave sta imeli obe lesno-predelovalni industriji; Topol in Lesonit. V teh letih se je kriza razširila še na TOK, Plamo in Transport. Te dejavnosti so zaposlovale približno 50% vseh zaposlenih v občini. Da so se podjetja ohranila, so začela množično odpuščati delovno silo, od leta 1965 do 1967 se je število zaposlenih zmanjšalo za 10%. Prenizka rast zaposlenosti v vsem povojnem obdobju in zmanjšanje zaposlenosti po navedeni reformi je povzročila odliv prebivalstva v zadnjih 15-ih letih za okrog 3200 prebivalcev. Emigracija je zajela predvsem aktivno prebivalstvo. Skrb je povzročalo predvsem dejstvo, da bo z modernizacijo podjetij, kjer bo delovno silo nadomestila moderna tehnologija, sledilo še večje odpuščanje delavcev.

Za obdobje od leta 1970 do 1975 je bila značilna umirjena rast družbenega proizvoda, ki je v letih 1970-73 v celotnem gospodarstvu naraščal letno po stopnji 22%. Kmetijstvo je ustvarilo okoli 15% družbenega proizvoda in je preživljalo 21% prebivalcev v občini. Podpisan je bil družbeni dogovor o ustanovitvi regionalne pospeševalne službe, ki naj bi pospeševala razvoj kmetijstva. Pomembna je tudi integracija kmetijske zadruga in mlekarne s kmetijskim kombinatom Hmezad. Zaposlovanje se je v tem obdobju večalo po stopnji 2,3%, na novo so se zaposlovali predvsem v industriji. V teh letih je prenehala z obratovanjem opekarna na Mali Bukovici in livarna Libis, odprt je bil obrat Polimera v Račicah. Na novo se je začela proizvodnja v obratu konfekcije Vezenine. Kljub temu, da je ta obrat zaposloval predvsem žensko delovno silo, je bila struktura zaposlenih neustrezna, saj je bilo zaposlenih le 33% žensk v občini (povprečje v SR Sloveniji je 43%). Še vedno pa je bila za občino značilna nizka zaposlenost; leta 1974 je bilo v občini zaposlenih šele okoli 24% občanov, v SR Sloveniji je bil ta delež 37%. Leta 1974 so se pričele večje naložbe v kmetijstvo, predvsem za modernizacijo strojnega parka in izboljšavo strukture živine.

V predlogu družbenega plana občine Ilirska Bistrica za obdobje 1981-1985 je podana tudi ocena stanja preteklega srednjeročnega obdobja za obdobja leta 1976-1980. Kot je iz analize razbrati, je bil v tem obdobju dosežen viden napredek na vseh področjih družbenega in ekonomskega življenja, prednost je bila dana hitrejši rasti industrijske proizvodnje, pri tem pa so zaostajale nekatere druge dejavnosti na področju negospodarstva in infrastrukture. Družbeni proizvod je v tem obdobju relativno rasel, vendar je bil v primerjavi z republiškim še vedno nizek (preglednica).

Preglednica 6: Rast družbenega proizvoda v občini Ilirska Bistrica v obdobju 1976-1980

<i>leto</i>	<i>Družbeni proizvod v občini na prebivalca (din/preb.)</i>	<i>Družbeni proizvod v Sloveniji na prebivalca (din/preb.)</i>
1976	39 701	54 468
1977	52 462	65 812
1978	65 970	80 676
1979	84 044	104 153
1980	111 408	135 985

Občina je še vedno spadala med občine, ki so pod povprečjem razvitosti na področju SR Slovenije, kljub temu, da se je v zadnjih nekaj letih gospodarsko opomogla in je njen družbeni proizvod rasel.

Med najpomembnejše industrijske organizacije v občini v sedemdesetih letih 20. stoletja so bile uvrščene Plama, Lesonit in TOK. Njihov razvoj so omogočile naložbe v zadnjih letih. Manjše naložbe so bile vložene še v Javor, Plutal grafika, ETA in Ciciban.

Nosilec razvoja kmetijstva je bil Hmezad, Kmetijska zadruga Ilirska Bistrica. Pomembna panoga na področju občine je bila trgovina, pretežni del prometa je zajela Ilirija, ki se je poleg trgovine ukvarjala tudi z gostinstvom in turizmom. Razvoj na teh področjih ni dosegel pričakovanje stopnje rasti.

V letih 1981 in 1982 je občina dala velik poudarek razvoju industrije, velika finančna sredstva je namenjala predvsem tovarni Lesonit. S tem se je povečal tudi družbeni proizvod na 115.000 din na prebivalca. Kljub vlaganjem v zasebno kmetijsko proizvodnjo niso bili doseženi predvideni rezultati. Zaposlenost je bila 35%, kar je bilo precej pod republiškim povprečjem. Število prebivalcev v občini se je zmanjšalo za 1,5%.

Iz analize družbenega plana občine za obdobje 1986-1990 je razvidna realizacija razvojnih ciljev za to obdobje:

- Planirana prizadevanja za povezavo proizvodnje in trgovine na podlagi združevanja sredstev za gradnjo proizvodnih kapacitet in skladišč za gotove izdelke niso bila realizirana. Industrijska podjetja so namreč prehajala na proizvodnjo za prodajo, zaradi tega je prihajalo do daljših zaustavitev proizvodnje v celotnih obratih. Od leta 1987 je bil v večjih težavah TOK. Lesonit se je leta 1988 moderniziral, zmanjšal je število zaposlenih. Grafika je poslovala uspešno, eno redkih podjetij, ki ni zmanjševalo števila zaposlenih, ampak ga je celo povečalo. Ciciban je dosegal nizke indekse proizvodnje.
- Prizadevali so si zaustaviti negativne trende na področju lesne industrije in kmetijstva. V začetku planskega obdobja sta bili ti dve panogi v precejšnji krizi, vendar ju je

- uspelo sanirati in sta bili med najuspešnejšimi v občini. Hmezad je imel večkrat težave, vendar so ga z ustreznimi sanacijskimi ukrepi uspeli rešiti iz njih.
- Načrtovana je bila rast kmetijske proizvodnje z uvajanjem sodobne mehanizacije ter z usposabljanjem slabših kmetijskih zemljišč za intenzivnejšo kmetijsko proizvodnjo. Suša, pozebe in poplave ter škoda zaradi divjadi so onemogočili povečanje proizvodnje. Kmetijska zemljiška skupnost je aktivno sodelovala pri snovanju, načrtovanju in izvajanju prostorsko-uređitvenih operacij (medsebojna menjava zemljišč, hidro in agromeiloracije, uvedbi komasacij in združevanje zemljišč).
 - Ilirija, ki je delovala na področju trgovine je v teh letih povečala obseg storitev, je zaradi nizke kupne moči prebivalstva zašla v težave.
 - Planiran je bil razvoj turizma kot podlaga za povečanje priliva in vir zaposlitve. Ta cilj ni bil realiziran. V letu 1986 so v hotelu Lovec zaradi dotrajanosti ukinili prenočitvene kapacitete.
 - Na področju terciarnega sektorja je uspešno delovalo podjetje Transport, vendar je tudi to podjetje v zadnjih letih srednjeročnega plana zmanjševalo število zaposlenih.

Dolgoročni plan občine za obdobje 1986-2000 sprejet leta 1987 kot cilje navaja izboljšanje kvalitete dela in življenja, s tem vsaj minimalno povečanje števila prebivalcev občine in izboljšanje starostne strukture. Cilj je bil tudi visoka gospodarska rast in razvijanje infrastrukture, v tem obdobju je bila to predvsem PTT.

S prehodom na tržno gospodarstvo v novih, spremenjenih družbenih političnih pogojih, po osamosvojitvi Republike Slovenije doživi gospodarstvo v Ilirski Bistrici občutno recesijo. Mnoga podjetja po lastninskem preoblikovanju prenehajo z delovanjem (obrat Vezenine Bled, obrat Gozdno gospodarstvo Postojna, obrat Ciciban, Grafika) ali jih doleti stečaj (Tovarna organskih kislin, Hmezad kmetijska zadruga Ilirska Bistrica), vsa pa v spremenjenih gospodarskih razmerah zmanjšajo obseg proizvodnje in število zaposlenih računajoč na oživitev gospodarstva.

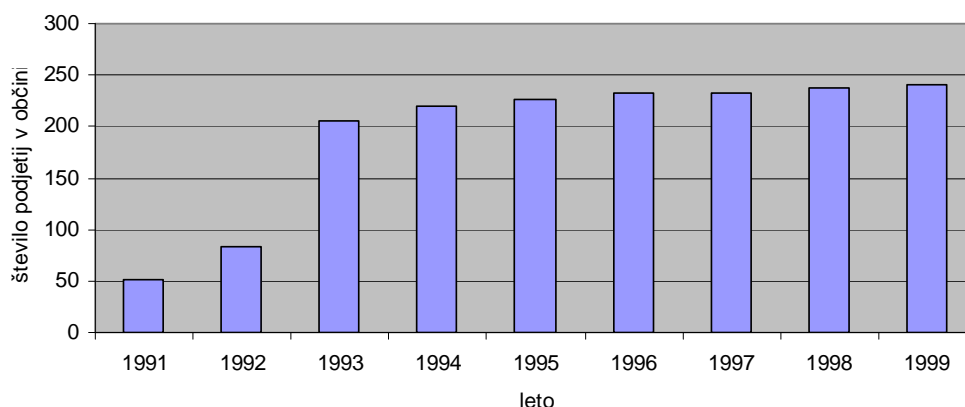
V letu 1992 je bilo v občini Ilirska Bistrica 14687 prebivalcev, od tega zaposlenih 4988, brezposlenih pa 767. Nosilci občinskega gospodarstva so podjetja Plama (Poliuretani, Termoplasti in Izoterm), Lesonit, Grafika, Hmezad, Komunalno stanovanjsko podjetje,

Transport in Ilirija. Največji delež v družbenem proizvodu občine predstavlja industrija (53%), sledijo promet in zveze (17%), ter trgovina (9%) in osebne storitve (8,5%). Gospodarska situacija se je po osamosvojitvi zelo poslabšala. Industrijska podjetja so prehajala na proizvodnjo za prodajo, zaloge zmanjševala na minimum, tako da je prihajalo do zaustavljanja proizvodnje v posameznih obratih. Leta 1991 se je po nekajletnih težavah začel stečaj TOK-a (tovarna organskih kislin), ki je zaposloval 329 delavcev.

Komite za družbeno planiranje in gospodarstvo je leta 1989 v objavi Možnosti razvoja turizma v občini Ilirska Bistrica s predlogom vključevanja tega območja v skupno turistično ponudbo obalno kraške in notranjske regije, s predlogi za vlaganje tujega kapitala, navedel naslednje: »Mesto je industrijsko, struktura industrije pa takšna, da ima negativne posledice na okolje. Prizadevamo si, da bi se delež industrije v družbenem proizvodu občine zmanjšal, povečevati pa bi bilo potrebno delež turizma in kmetijstva, te dejavnosti pa med seboj povezati.« Delež industrije se je zmanjšal, od vseh podjetij ki so delovala v občini konec osemdesetih let, jih je do danes ostalo le še nekaj; Plama, Lesonit, Transport ...vendar pa se na področju turizma in kmetijstva stanje ni bistveno izboljšalo. Propadla je namreč tudi kmetijska zadruga, in kmetje so ostali brez posrednika za odkup pridelkov in začeli opuščati kmetijsko proizvodnjo.

Sredi leta 1991 je na območju občine delovalo 38 podjetij, od tega jih je bilo v zasebni lasti 25, ki so zaposlovali le 45 delavcev, kar predstavlja 1,6% vseh zaposlenih v občini.

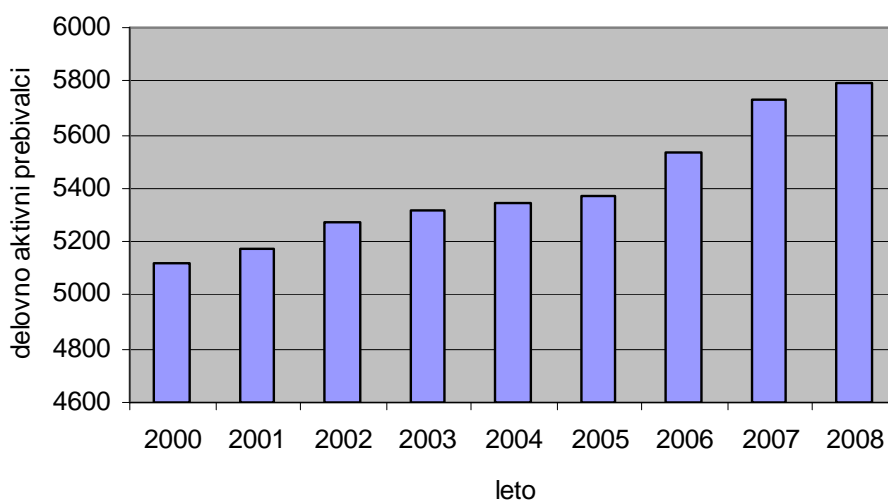
Porast števila podjetij po propadu nekaterih večjih je razvidno iz naslednjega grafa:

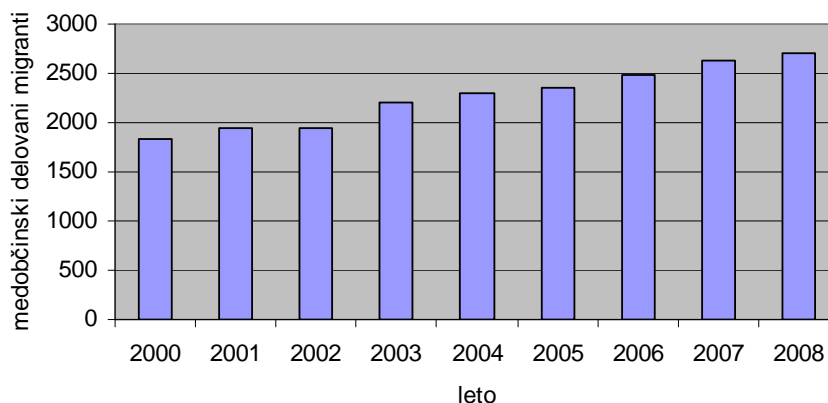
Graf 14: Število podjetij v občini Ilirska Bistrica v obdobju 1991-1999

K povečanju števila manjših podjetij in razvoja malega gospodarstva je vplivala spremenjena zakonodaja, ki je omogočala njihovo ustanavljanje z minimalnimi lastninskimi vložki. K temu je pripomogla tudi občina, s finančnimi spodbudami (ugodni krediti, subvencije). Namen je bil ustvariti nova delovna mesta in posodobiti obstoječe proizvodne in storitvene kapacitete.

Število delovno aktivnih prebivalcev je od leta 2000 naprej naraščalo, vendar ne na račun novih delovnih mest znotraj občine, temveč zaradi medobčinskih delovnih migracij.

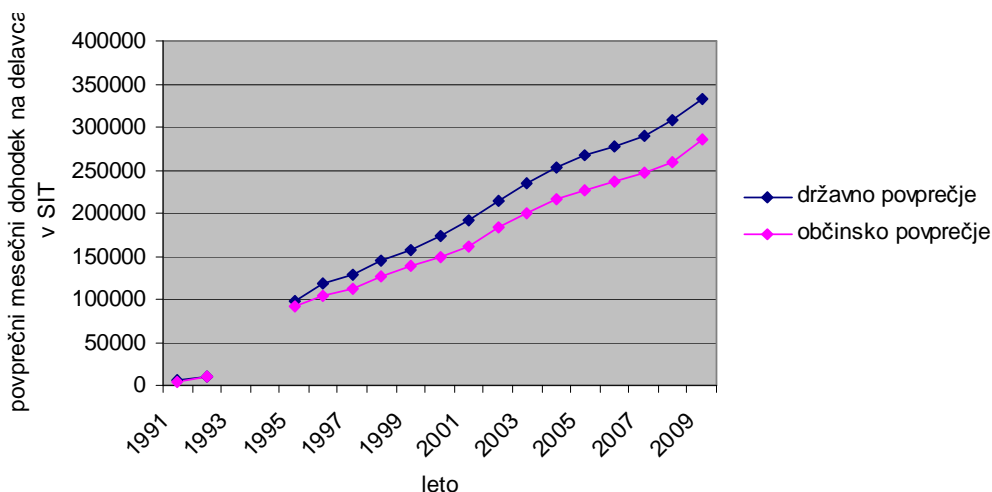

Graf 15: Delovno aktivni prebivalci v občini Ilirska Bistrica v obdobju 2000-2008

Graf 16: Medobčinski delovni migranti v občini Ilirska Bistrica v obdobju 2000-2008

Da je občina slabo razvita, kažejo tudi kazalci o povprečnem mesečnem dohodku delavcev, v primerjavi s slovenskim povprečjem. Od osamosvojitve dalje je bil ta kazalec vedno pod državnim povprečjem (od leta 2005 naprej so plače v evrih preračunani po tečaju 1 € = 239.64 SIT)

Graf 17: Povprečni mesečni dohodek na delavca v občini Ilirska Bistrica v obdobju 1991-2009

Ugotavljamo, da zadnjih deset let občina vse bolj zaostaja za državnim povprečjem na vseh področjih. To je posledica propada nekaterih podjetij v občini, zmanjševanja obsega proizvodnje in modernizacije proizvodnje.

Za občino je značilen trend zmanjševanja obdelanih kmetijskih zemljišč, predvsem na račun opuščanja kmetijske proizvodnje, ki ga je v določeni meri povzročil tudi propad kmetijske zadruge. Kmetijske površine so se začele zaraščati, naraščati je začel delež gozda; od 47.961 ha površine občine, obsega gozd danes po podatkih Zavoda za gozdove 32.193 ha, kar je dobrih 67% površine občine. Po podatkih iz katastra je gozda 23.953 ha (50%).

6.1.1.2 Urejanje prostora in varstvo okolja

Razvoj lesno predelovalne industrije in kemične industrije je dodatno obremenil okolje, predvsem je vplival na onesnaženost zraka in vode. Zaradi izpustov obeh industrij v reko Reko se je v letu 1974 zaostriilo vprašanje onesnaževanja reke Reke, saj je stopnja onesnaženosti dosegla že 4. kakovostni razred. Zaradi tega se je zaostрил odnos do nadaljnega gospodarskega razvoja mesta. Podpisan je bil sporazum za sanacijo reke Reke. Kljub velikim sredstvom vloženim v sanacijo reke Reke niso bili doseženi želeni rezultati. Za bogatenje reke Reke je bila v sedemdesetih letih zgrajena akumulacija Mola, kasneje pa še druga akumulacija Klivnik. Lesonit je prešel iz mokrega na suhi postopek izdelave lesovinskih plošč.

V planskem obdobju 1986-1990 so bili zastavljeni cilji na področju urejanja prostora in varstva okolja doseženi. Sanacija reke Reke se je nadaljevala z izgradnjo čistilne naprave v TOK-u, izdano je bilo lokacijsko dovoljenje za izgradnjo centralne čistilne naprave pri Topolcu. Program sanacije zraka pa se ni izvajal, kljub temu, da so meritve izkazovale onesnaženost zraka preko dovoljenih meja.

Po stečaju TOK-a, leta 1991 se je začelo izvajati določene ukrepe za sanacijo odlagališča odpadkov v Globovniku, zaradi njegove urejenosti in smradu ter zaradi onesnaženja potokov v Trnovem, ki nastaja zaradi izpiranja odpadkov.

Leta 2002 je bila dokončana izgradnja centralne čistilne naprave za mesto Ilirska Bistrica.

6.1.1.3 Stanovanjsko gospodarstvo

Ko je bila v drugi polovici 19. stoletja (1873) zgrajena železniška proga do Reke, sta žagarska obrt in lesna trgovina postali zelo pomembni, vrh sta dosegli med obema vojnama. Ob tem se začne tudi večje priseljevanje v mesto. V Družbenem planu za gospodarski razvoj občine od leta 1957-1961 je navedeno, da se bo prav v ta namen začelo graditi 100 do 110 stanovanj.

V obdobju od 1970-1975 naj bi se zgradilo 260 novih družbenih stanovanj (52 na leto), in 110 zasebnih, vendar se to ni uresničilo. V zaključni gradbeni fazi je bilo le 76 družbenih stanovanj.

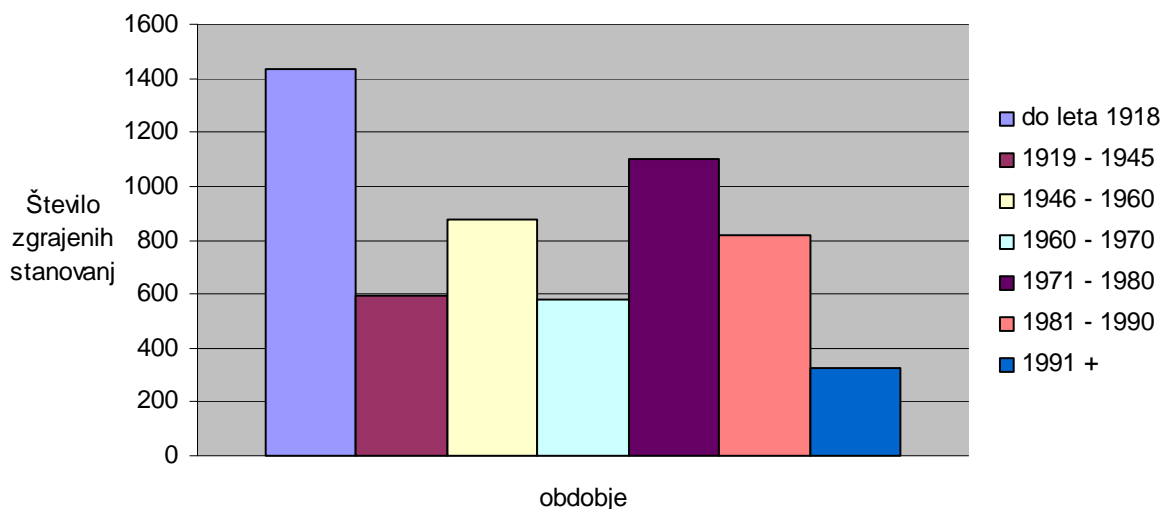
Občina je v letih od 1986-1990 predvidela izgradnjo 150 družbenih stanovanj in 200 stanovanj v individualni gradnji. Zgrajenih je bilo 48 družbenih stanovanj (od tega v Podgradu 10). V fazi izgradnje je bilo 12 stanovanjskih enot v S-12.

6.1.1.3.1 Starost stanovanj

Ob popisu prebivalstva v letu 2002 je bil izveden popis stanovanj in stanovanjskih objektov pri katerem so bili lastniki stanovanj in stanovanjskih objektov dolžni povedati, kdaj je bila stavba v kateri prebivajo zgrajena. Tako je bila vzpostavljena baza podatkov, ki izkazuje starost objektov in iz katere je razbrati, kar nas zanima: v katerem obdobju se je v občini gradilo največ stanovanj.

Preglednica 7: Število zgrajenih stanovanj po obdobjih v občini Ilirska Bistrica

	Stanovanja - SKUPAJ	do leta 1918	1919 - 1945	1946 - 1960	1960 - 1970	1971 - 1980	1981 - 1990	1991 +
ILIRSKA BISTRICA	5725	1431	591	877	577	1100	820	329

Graf 18: Število stanovanj v občini Ilirska Bistrica po obdobju zgraditve stavbe

Iz tabele in grafa je razvidno, da se je največ stanovanj gradilo takoj po 2. svetovni vojni in v obdobju od leta 1971 do leta 1990, kar sovpada tudi z razcvetom gospodarstva v teh letih. Po osamosvojitvi je gradnja stavb v stanovanjske namene drastično upadla. Za Slovenijo je v vsem povojnem obdobju značilna intenzivna stanovanjska gradnja. V začetnem obdobju, po 2. svetovni vojni je občina razdeljevala predvsem stanovanja pridobljena z zaplembami in nacionalizacijami. Za to obdobje je značilno sodelovanje občanov pri obnovi porušenih in požganih vasi in izgradnji združnih domov. Z uvedeno prispevno stopnjo v letu 1956 (Zakon o stanovanjskem prispevku), se je začela intenzivna gradnja stanovanj, ki je do leta 1969 presegala individualno stanovanjsko gradnjo. Prispevek za gradnjo stanovanj iz dohodkov zaposlenih je v takšni ali drugačni obliki ostal do leta 1991, ko so se dokončno ukinili in se je stanovanjska izgradnja izredno zmanjšala. K zmanjšanju stanovanjske gradnje je pripomoglo zmanjšanje števila prebivalcev v občini in njihovo odseljevanje, zato ni bilo potrebe po novogradnjah pa tudi večja brezposelnost in nižji družinski dohodki so k temu prispevali svoj delež.

6.1.1.4 Gospodarska infrastruktura

V obdobju od 1970-1975 so se modernizirale lokalne ceste. Asfaltirani so bili odseki v Koritnicah, Novokračinah, Harijah, Zabičah, Šembijah in Knežaku, vendar se je program modernizacije regionalnih in magistralnih cest na območju občine realiziral prepočasi. Zgrajen je bil vodovod v Zemonski Vagi in na Starodu, izvajala se je sanacija vodovoda Visoki Kras. Tudi program ojačitve električnega omrežja v vaških naseljih se je izvajal prepočasi. Na področju PTT dejavnosti je bilo povečana avtomatska telefonska centrala v Ilirski Bistrici za 400 priključkov in montirana nova v Jelšanah za 100 priključkov. Pokazatelj nerazvitosti občine v teh letih je bil delež telefonskih naročnikov v občini- leta 1980 jih je bilo le 744.

Analiza družbenega plana občine za obdobje 1986-1990 je prikazala realizacijo razvojnih ciljev za to obdobje:

- Na področju gospodarske infrastrukture je bilo obnovljeno vodovodno zajetje Jasen, zgrajen pa rezervoar na Gornjem Zemon-u, zgrajen je bil vodovod od Prema preko Dolnje in Gornje Bitnje, Kilovč v Ratečevo Brdo. Urejeno vodooskrbo je imelo le 27 naselij. Zaključena je bila vodna akumulacija Klivnik, ki skupaj z vodno akumulacijo Mola bogati nizke pretoke Reke do potrebne količine pretoka. Zgrajena je bila čistilna naprava v TOK-u.
- V tem obdobju je bilo na celotnem območju občine na telefonsko omrežje priključenih novih 447 naročnikov, večinoma so izvedbo del financirali sami

V obdobju od leta 1990 do leta 1994 se bila zaključena dela na rekonstrukciji vodovoda il. Bistrica- Koseze, zaključevala se je tudi izgradnja vodovoda Il. Bistrica – Zabiče. Zaključena so bila dela na vodovodu Knežak - Zagorje in Postenjšek - Mežnarija. Z dokončanjem brkinskega vodovoda leta 1992 je urejeno vodooskrbo dobilo 27 naselij občine. Znatno se je v tem obdobju povečal delež prebivalcev priključenih na telefonsko omrežje; v začetku obdobja je bilo to število 18 priključkov/100 prebivalcev, na koncu obdobja pa že 32,7 priključkov/100 prebivalcev.

6.1.1.5 Družbene dejavnosti

Osnovna šola na Pregarjah je delovala od leta 1929, ko so pouk prvič izvajali v za to namenjeni stavbi. Po požaru v času 2. svetovne vojne je bila šola leta 1946 obnovljena in pouk še danes poteka v tej stavbi. V okviru šole v časovnih presledkih deluje tudi vrtec. Leta 1963 se odpre na Vidmu nova osnovna šola, ki pa je delovala že od leta 1814 v privatnih prostorih. S šolsko reformo leta 1958 so bile ustanovljene tudi posamezne podružnične šole v Harijah, na Premu, Ostrožnem Brdu, v Vrbovem, Dolnjem Zemonu in Velikem Brdu. Nova šola je bila že na samem začetku delovanja premajhna za nad tisoč učencev, kar je narekovalo dvoizmenski pouk ob stalnem pomanjkanju prostorov. Zaradi prostorske stiske so pristopili h gradnji druge šolske stavbe na vzhodnem delu Ilirske Bistrice. Nova šola je bila leta 1969 odprta tudi v Knežaku, kjer je prej pouk potekal na različnih lokacijah. V obdobju od 1970-1975 je bil dokončan vrtec v Ilirski Bistrici, pričela se je gradnja OŠ v Podgradu, prvi pouk v njej se je pričel leta 1975. V okviru šole od takrat deluje tudi vrtec. V letih od 1976-1980 so se začele gradnje novih šol v Jelšanah in Kuteževem. V okviru OŠ Kuteževo deluje tudi vrtec. Gradnja nove osnovne šole v Ilirski Bistrici je potekala postopno, zato so se tudi učenci selili vanjo postopno od leta 1982 do 1992, ko je bila šola zgrajena v celoti in postala samostojna osnovna šola.

V obdobju 1986-1990 se je pričela gradnja doma starejših občanov v Ilirski Bistrici.

Konec leta 1992 je imela občina sedem osnovnih šol, glasbeno šolo, knjižnico, vzgojnovarstveno organizacijo, center za socialno delo, lekarno in zdravstveni dom ter dom starejših občanov. Zadnja pomembna pridobitev s področja šolstva v občini je bila odprtje srednje šole- gimnazije, v šolskem letu 2004/05.

6.2 Primerjava prostora danes in v preteklosti

V Ilirski Bistrici so se naselja počasi preoblikovala iz agrarnih v urbana naselja, v katerih se največkrat pojavlja »tip nekmeta z njivo in hišo ter tip polkmeta z nekaj hektarji pašnika in

gozda ter nekaj ari omega zemljišča» (Klemenčič V., 1959). K tema dvema tipoma je leta 1959 spadalo kar 77% vseh gospodarstev v občini. Danes je ta odstotek še višji.

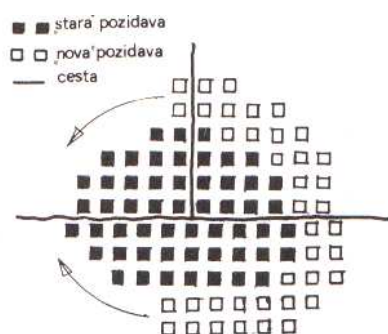
S primerjavo stanja sedaj in stanja v začetku 19. stoletja skušamo prikazati kako so se naselja enodružinskih hiš v občini širila glede na bližino starejše aglomeracije (Pogačnik, 1986).

Možnosti so:

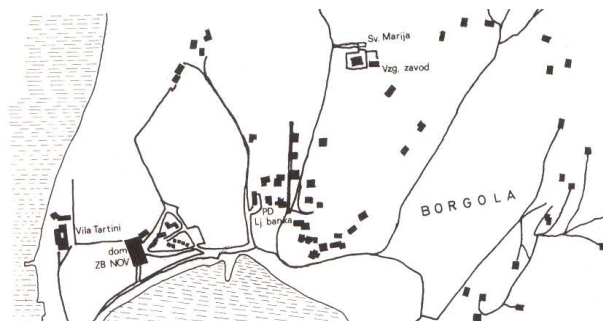
- zgostitve, zapolnitve praznih prostorov znotraj naselja,

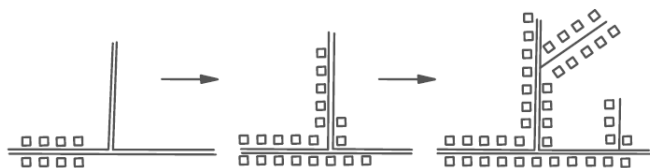
- razvoj na obodu starega strnjenegega naselja, tako da se oblikuje obroč nove gradnje,

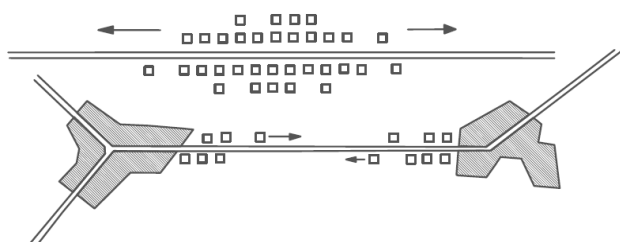
- razvoj starejših obcestnih razvlečenih naselij v globino, na pobočja in na njive,

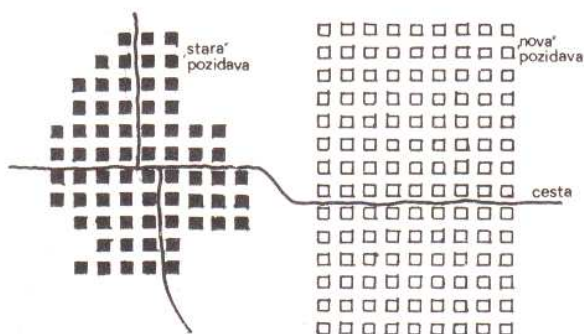
- razvoj nove obcestne zazidave kot podaljševanje naselja,

- razvoj med dvema sosednjima vasema,

- razvoj ob starejšem naselju, vendar na strnjeni, novi, planirani lokaciji.

Za ugotovitev, kako se je prostor v občini razvijal skozi čas, bom analizirala nekaj vasi in samo mesto Ilirska Bistrica skozi čas. Vasi, vzete v obravnavo so Jasen, Zabiče, Harije in Podgrad. Jasen analiziramo, ker je v neposredni bližini mesta, zaradi česar je značilna njegova širitev v smeri ceste. Vas Zabiče leži na začetku doline reke Reke, in se širi stran od starega vaškega jedra, lociranega med samo Reko in potokom Sevščak. Harije je vas na obrobju Brkinov in tudi tu je potrebno pogledati v kateri smeri se je razvijala. Podgrad je svoj razcvet doživel predvsem v povezavi z industrijo, ki je tam locirana, tako da se je razširil predvsem v zadnjih 50-ih letih. Kot središče občine pa je potrebno pogledati razvoj samega mesta Ilirska Bistrica. Za začetek je potrebno pogledati kakšna so bila ta naselja na začetku

19. stoletja, zato bom uporabila karte franciscejskega katastra, ki so bile izdelane okrog leta 1823.

6.2.1 Ilirska Bistrica

Mesto se je razvijalo ob reki Bistrica, nad njenim izvorom je stal tudi grad. Na karti iz začetka 19. stoletja (1823) je razvidno, da sta v sedanji okvir mesta Ilirska Bistrica spadali dve naselji; Trnovo in Bistrica. V nasprotju z obrtno industrijsko Bistrico je bilo Trnovo pod skalnatim Gradiščem vedno bolj kmečko naselje. Obe naselji sta bili razmeroma majhni in strnjeni, locirani pod vzpetine in ob potokih. Okolica mest je bila namenjena kmetijskim površinam, večinoma so bile to njive in sadovnjaki, bolj oddaljeni so bili pašniki in travniki, na vzpetinah je bil večinoma gozd. Hiše so bile locirane ob potokih, predvsem iz razloga, ker je v tem času delovalo veliko vodnih žag in mlinov. Območje ob (današnji) glavni cesti ni bilo poseljeno, izjema sta bili dve stavbi. Vsekakor je bilo takratne pozidave neprimerljivo manj z današnjo. Urejenih zelenih površin v kraju ni bilo, predvsem zaradi same majhnosti in ker je okolica nudila dovolj zelenih površin. Tudi industrijskih objektov v kraju še ni bilo. Cerkev sv. Jurija je bila locirana na robu naselja.

Ilirska Bistrica je leta 1911 postala trg in leta 1932 mesto. Do leta 1927 se je Ilirska Bistrica delila na naselji Bistrica na vzhodu in Trnovo na zahodu. V času med svetovnima vojnoma je bilo celotno območje občine priključeno k Italiji.

Slika 13: Franciscejski kataster za območje Trnova in Bistrice iz leta 1823

Slika 14: TTN iz leta 1976

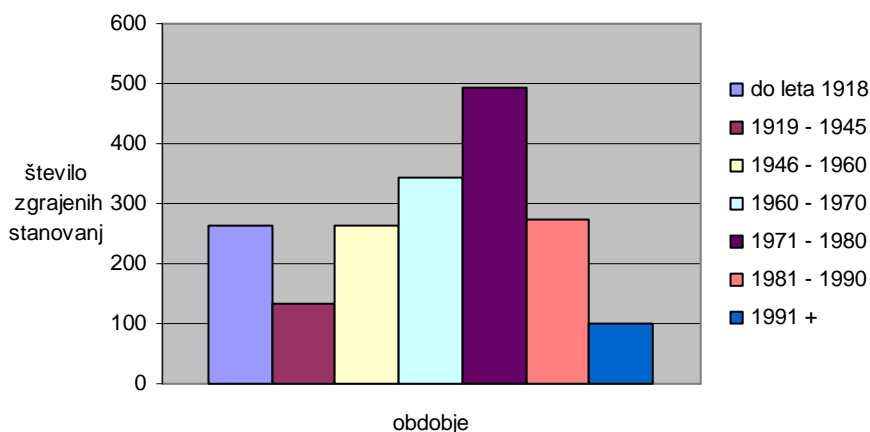
Naslednje obdobje, v katerem je že razvidna širitev mesta, je obdobje 60-ih let 20. stoletja. V tem času je (Polajnar, Plankar, 1962) takratno »naselje Ilirska Bistrica sestavljeno iz dveh naselij; Trnovega in Ilirske Bistrice. Še danes sta jasno izoblikovana stara centra v obeh naseljih. Ker je bil center stare Bistrice potisnjen pod hrib, tako, da se ga je le na robu dotaknila glavna tranzitna cesta, so se začeli novi upravni objekti graditi ob tej cesti. Že dosedanja gradnja javnih objektov je torej silila ven iz nekdanjih vaških jeder na proste površine ob glavni tranzitni cesti. V mestu je že v 60-ih letih rast prebivalstva stagnirala, med letoma 1953 in 1961 je celo vidneje nazadovala. Življenjski pogoji so torej dokaj težki in že ves čas silijo prebivalstvo k stalnemu izseljevanju.« Po predpostavki, da bi morala občina

ustvariti vsaj toliko delovnih mest, da bi zadržala podmladek, naj bi število prebivalstva do leta 1990 naraslo iz 13886 na 17000. Ta predpostavka se ni uresničila. Predvideno je bilo tudi, da bo v bodoče agrarno zaledje občine še stagniralo, ter da bo pritisk prebivalstva iz zaledja prav posebej močan v samo mesto.

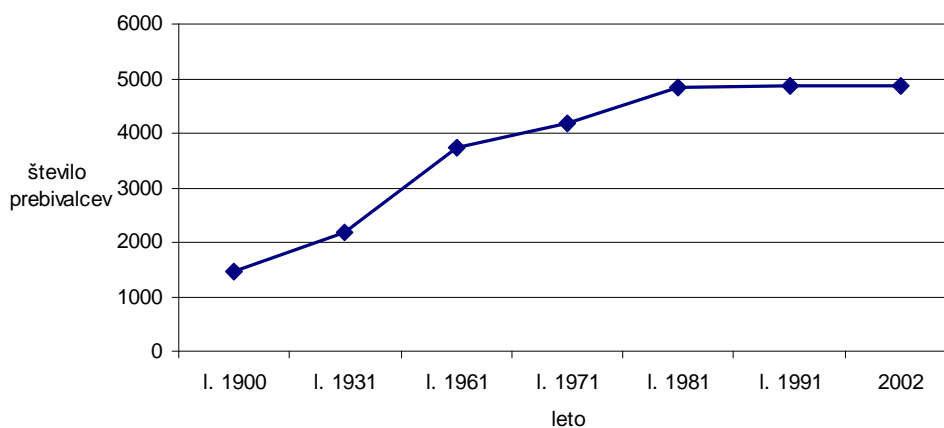
Slika 15: DOF, današnje stanje

Danes se naselje širi do reke Reke, kjer stoji in se širi industrijska cona. Železnica loči industrijski del mesta od stanovanjskega, ki se bistveno ne širi več. Največkrat se gradijo enodružinske hiše, ob obrobju mesta. Zaradi bližine državne meje s Hrvaško so se pojavila tudi špedicijska podjetja.

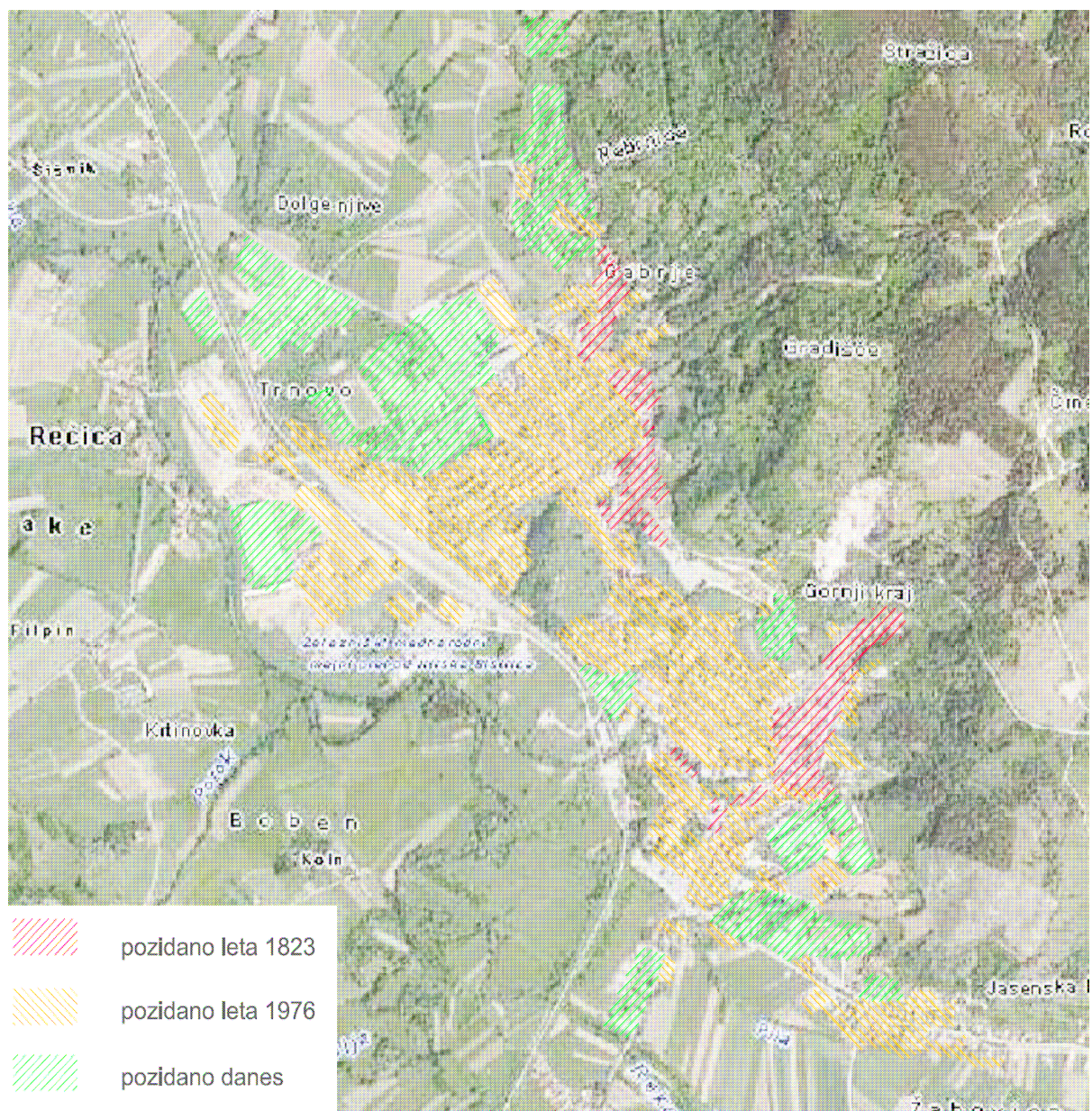

Graf 19: Število novozgrajenih stanovanj v mestu Ilirska Bistrica v posameznih obdobjih

Iz grafikona je razvidno, da se je največ stanovanjskih objektov v mestu zgradilo v obdobju od 1971-1980. Od takrat naprej gradnja zamira. V istem obdobju je bil za mesto Ilirska Bistrica značilen tudi porast števila prebivalcev. Število prebivalcev se zadnjih 30-ih letih v mestu ni drastično spreminjalo, je pa trend v rahlem naraščanju.

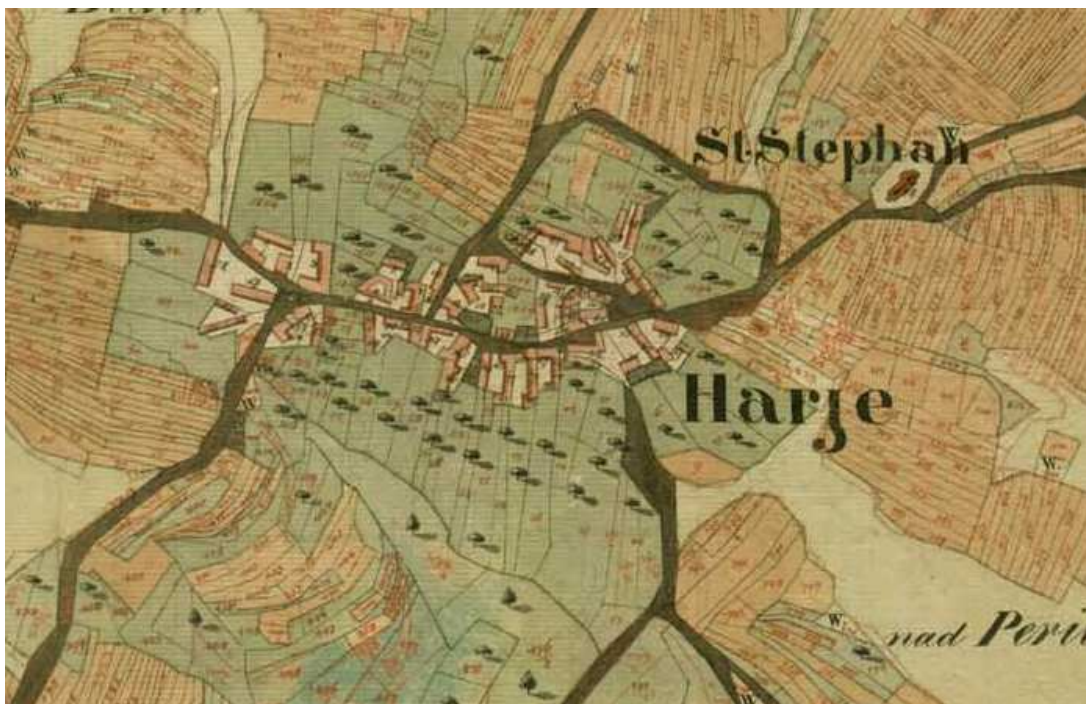
Graf 20: Gibanje števila prebivalcev v mestu Ilirska Bistrica skozi čas

Slika 16: Širjenje mesta Ilirska Bistrica skozi čas

6.2.2 Harije

V tej vasi, ki leži JZ od Ilirske Bistrice se je naselje formiralo na vrhu griča, vendar je teren dokaj uravnan. K temu je najbrž v nastanku vasi botrovala obrambna funkcija, pa tudi osončenost same vzpetine. Vse vasi v Brkinih so namreč grajene na posameznih vrhovih sončnih slemen različnih višin. Strnjenost vasi v gručo na majhnem prostoru je narekovalo varčevanje z že tako majhnimi, za obdelavo primernimi površinami. Razcvet brkinskih vasi se je začel z razvojem pristanišč v Trstu in na Reki, ko so se Brkini začeli razvijati kot njihovo zaledje. Mestoma so dobavljali različne kmetijske pridelke. S tem je bila dobra tudi gospodarska struktura območja, prebivalci so se večinoma ukvarjali s kmetijstvom. Naselje je v času izdelave karte (1823) sestavljalo slabih 30 stanovanjskih in gospodarskih poslopij skupaj. Poslopja so bila tesno skupaj, formirala so gručo. S tem niso posegali na kmetijske površine. V bližini hiš so se nahajali sadovnjaki in vrtovi, nekoliko dlje so bile obdelovalne površine, njive. Te so potekale vzporedno s potmi, nekako v obliki teras. Cerkev s pokopališčem je bila locirana izven same vasi (zaradi vodnih virov). V vasi ni bilo nobenega potoka ali reke, vodo so verjetno pridobivali iz podtalnice/deževnice (iz vodnjakov). Poti so vodile skozi vas, na polja in v gozdove.

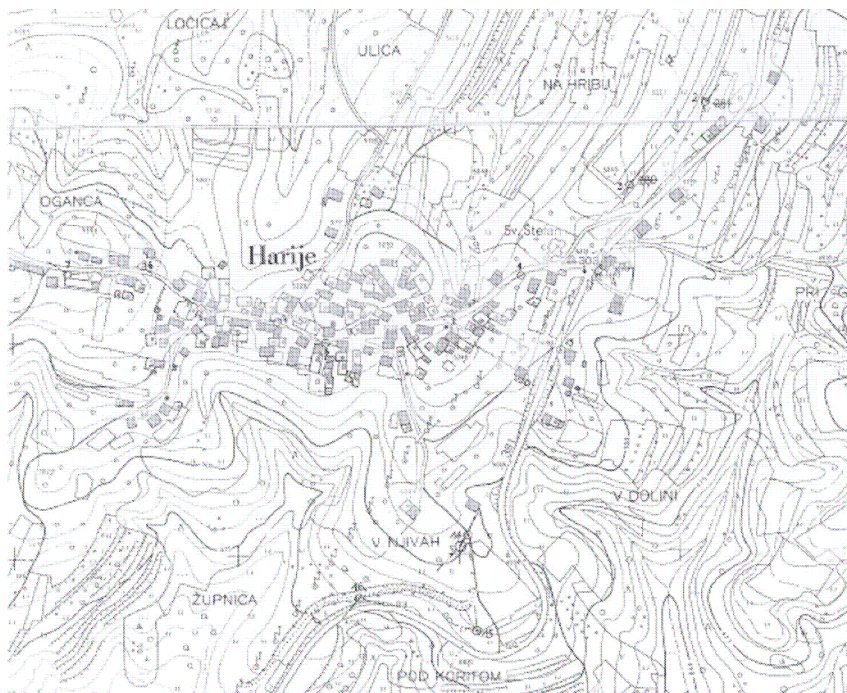

Slika 17: Franciscejski kataster za območje Harij iz leta 1823

Leta 1975 je bil v občini sprejet urbanistični red občine Ilirska Bistrica. V njem so bila prikazana predvidena območja širitev posameznih naselij. Med njimi je tudi vas Harije. V tem dokumentu je razvidno, da se je vas razširila predvsem v smeri prometnic, ki potekajo skozi. Predvideno je bilo veliko novo območje za novogradnje stanovanjskih hiš, jugovzhodno od stare zasnove vasi, vse do glavne ceste.

Slika 18: Urbanistični red občine Ilirska Bistrica za vas Harije, 1975

Slika 19: TTN iz leta 1978

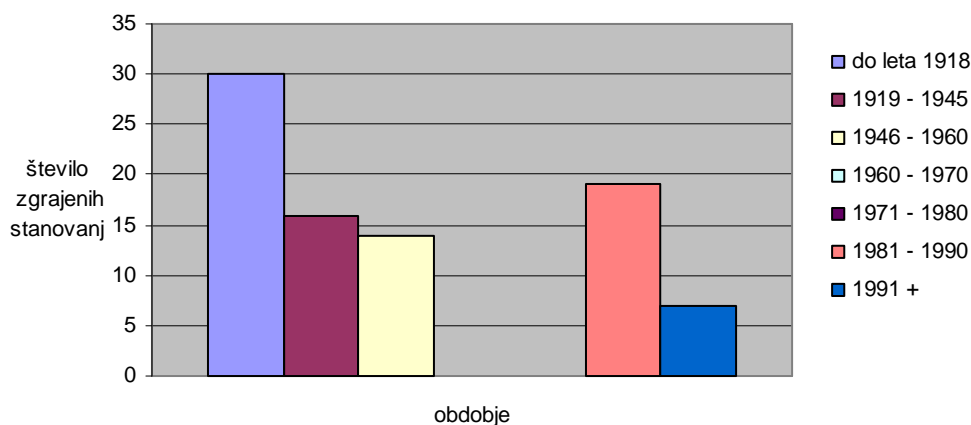
Do druge svetovne vojne je celotno območje občine spadalo h Italiji. Predvsem Brkini so tako še vedno imeli dobro gospodarsko navezo s Trstom. Po vojni pa so zaradi nove meje izgubili pomembno tržišče za pridelke in začelo se je opuščanje kmetijstva, predvsem sadjarstva. Prebivalstvo se je začelo seliti na območje slovenske Istre. Še vedno pa je bila možnost prodaje kmetijskih pridelkov na Reki. Z osamosvojitvijo pa so Brkini izgubili tudi to tržišče in gospodarska slika kraja se je iz leta v leto le slabšala.

Karta izdelana leta 1978 že nakazuje današnjo strukturo vasi Harije. Vas se je iz središča širila navzven, tako ob glavni cesti, kot tudi ob poteh znotraj vasi. Vidimo, da se je začela gradnja novih objektov proti jugovzhodu, kot je to določal urbanistični red sprejet leta 1975. Vendar gradnja ni bila razpršena. Morebiti je h temu pripomogel tudi občinski Odlok o urbanističnem redu v občini iz leta 1976, ki navaja, da je v nekaterih naseljih, med njimi so bile tudi Harije, dovoljena dopolnilna stanovanjska gradnja praviloma znotraj meje strnjenegega naselja. Večina njiv je bila na zahodni in vzhodni strani vasi, med njimi so bili tudi posamezni travniki in pašniki, ki so segali do obrobja listnatega gozda.

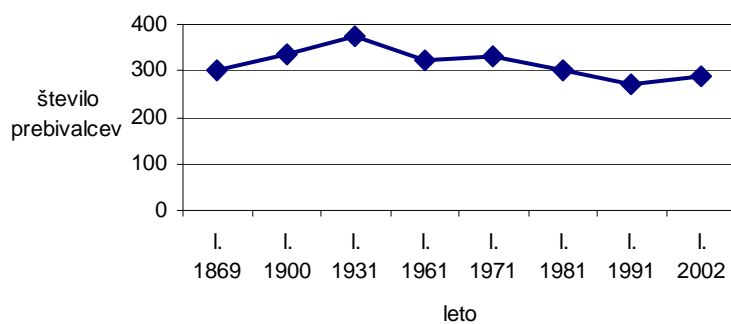

Slika 20: DOF, današnje stanje

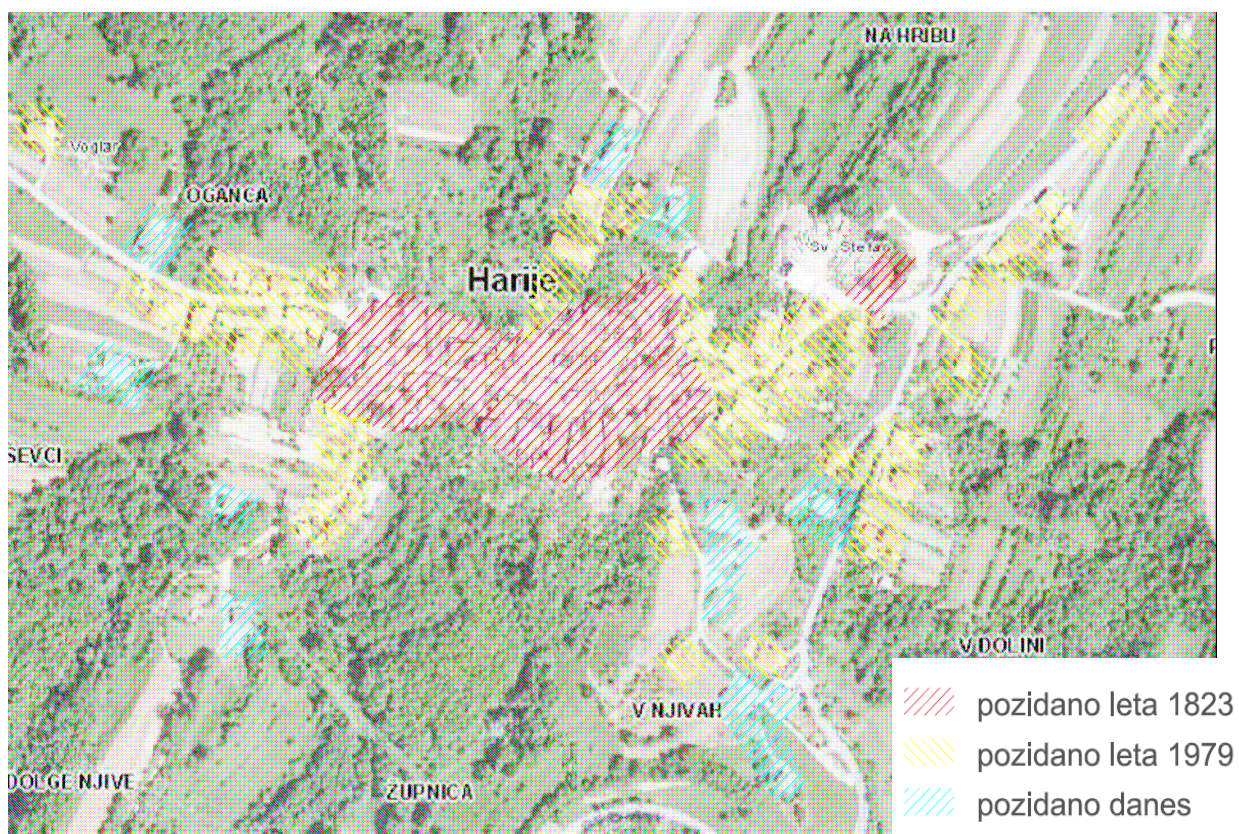
Današnja vas Harije se ne razlikuje bistveno od tiste iz 70-ih let. Zgrajenih je bilo le nekaj novih stavb, predvsem ob cestah. Vendar se vas ni razširila kot so se nekatere druge. Verjetno je to pogojeno tudi z izseljevanjem iz vasi, tako da ni bilo potrebe po novogradnjah. Večina obdelanih površin se je zarasla. Iz spodnjega grafa je razvidno, da se je v zadnjih 30-ih letih zgradilo 26 stanovanj, vendar je šlo (verjetno) za adaptacije in preнове starih objektov, kajti naselje se ni dosti širilo navzven. Vendar je v starem vaškem jedru še precej zapuščenih hiš. Tudi število prebivalcev je po 2. svetovni vojni začelo upadati, v letu 2002 pa je spet viden rahel porast prebivalcev.

Graf 21: Število novozgrajenih stanovanj v vasi Harije v posameznih obdobjih

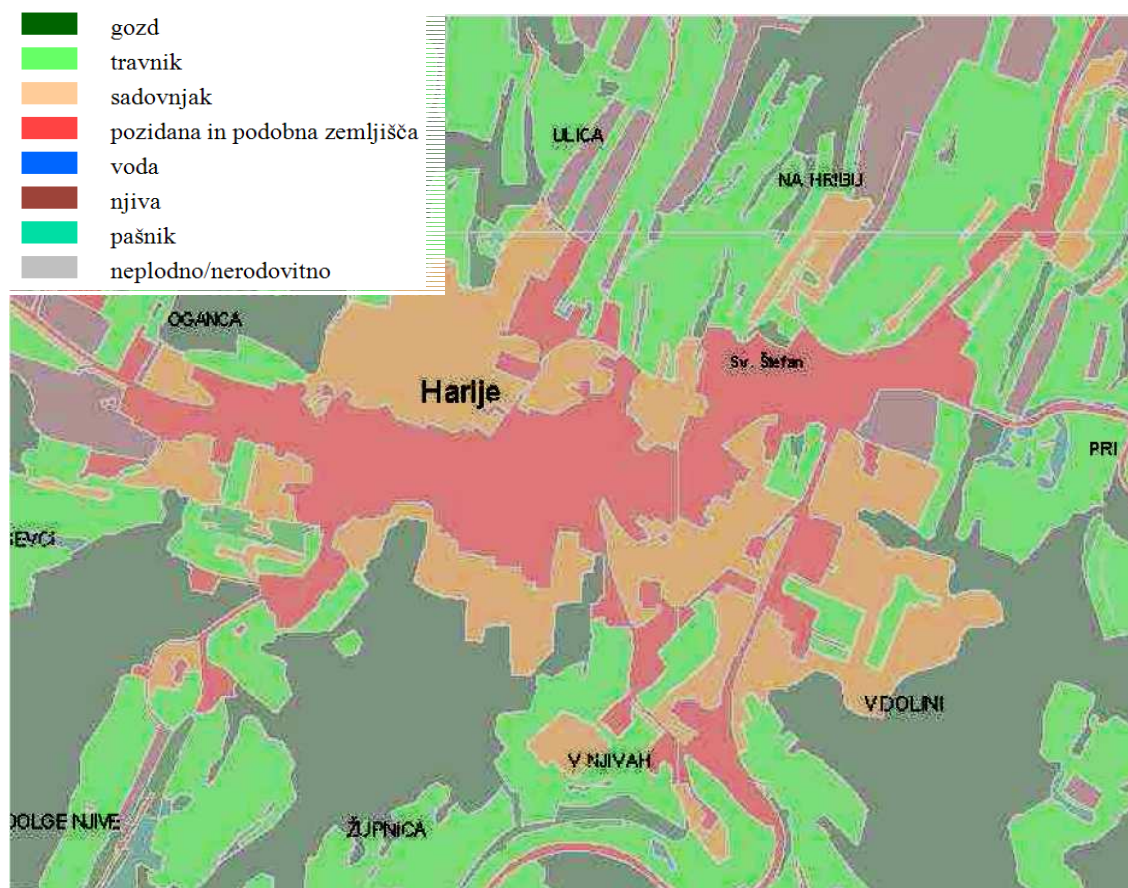

Graf 22: Gibanje števila prebivalcev v vasi Harije skozi čas

Slika 21: Širjenje vasi Harije skozi čas

Raba tal v okolici vasi Harije jasno nakazuje, da vas leži v Brkinih. Vas je na vrhu slemena, okrog nje je velik delež sadovnjakov, ki dobro uspevajo na tem terenu. Na pobočjih nato sledijo njive, travniki in pašniki, v nižjih predelih pa je predvsem zaradi slabega terena in neosončenosti velik delež gozda. Sadovnjaki, ki so bili leta 1823 ob samem robu pozidave v vasi, so se v veliki meri ohranili do danes. Ta struktura je ostala, medtem ko je njive in travnike počasi začel zaraščati gozd, to je razvidno predvsem na južnem delu pobočja.

Slika 22: Raba tal v okolici vasi Harije

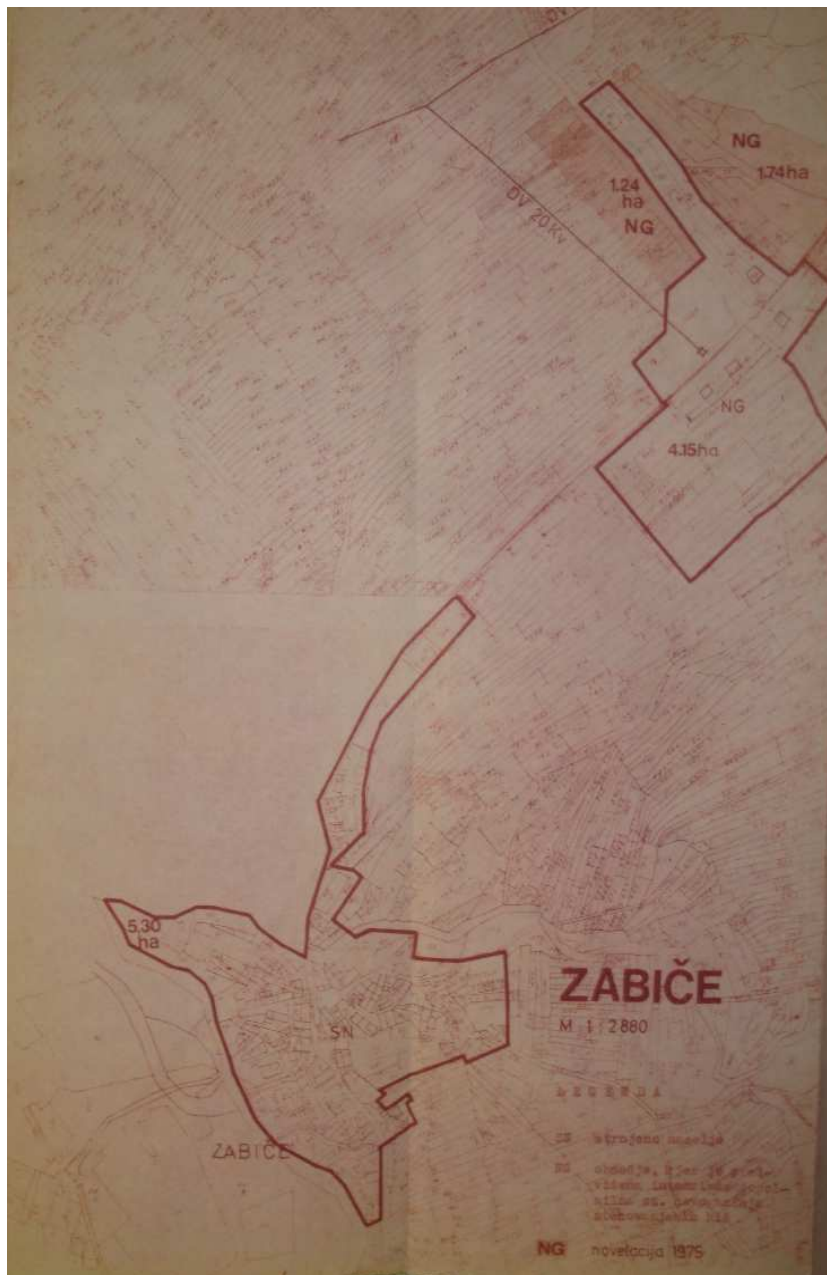
6.2.3 Zabiče

Zabiče ležijo na začetku doline reke Reke. Vas se je formirala v majhni kotanji ob sotočju Reke in manjšega potoka. Vas je bila strnjena in gosto poseljena. Sredi vasi je bil večji prostor, trg. Izven vasi je ležal le grad. Okrog vasi so se raztezale kmetijske površine, večinoma njive, travniki in pašniki. Na bližnjih vzpetinah in hribih pa je bil listnat gozd.

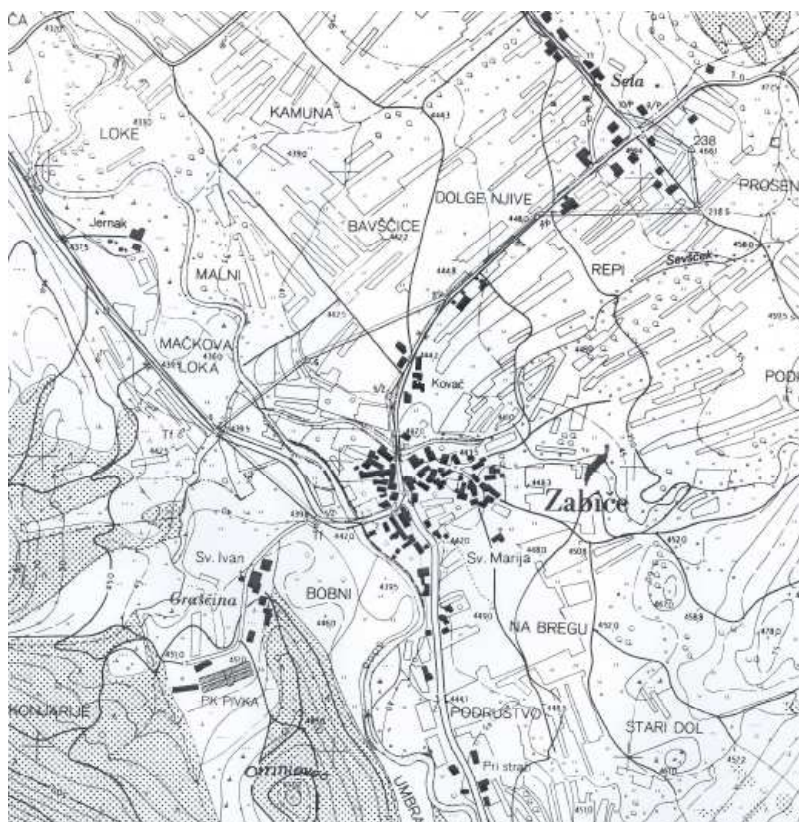

Slika 23: Franciscejski kataster za območje Zabič iz leta 1823 (obnovljen 1877)

Urbanistični red občine iz leta 1975 je za širitev in novogradnje v naselju predvidel poseben, ločen del, ki se nahaja severovzhodno od stare vasi, predvsem, ker je bil tam prostor že iz časov italijanske okupacije pozidan.

Slika 24: Urbanistični red občine Ilirska Bistrica za vas Zabiče, 1975

Slika 25: TTN iz leta 1979

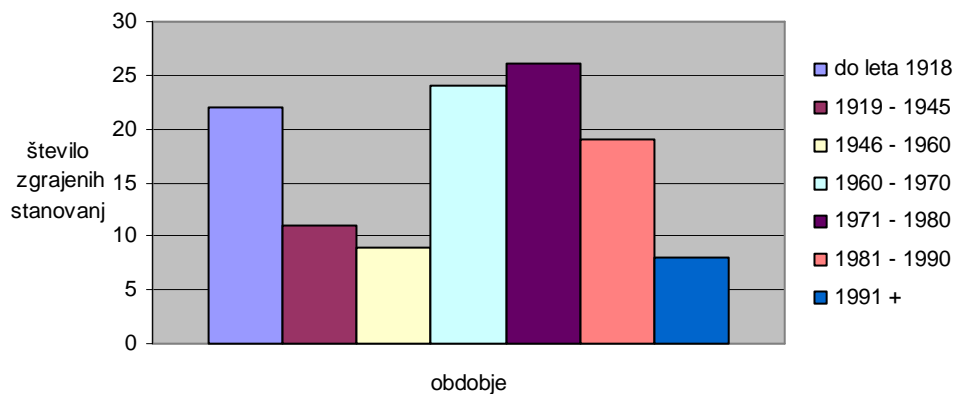
Zgornja slika prikazuje vas v letu 1979. V primerjavi s karto franciscejskega katastra, je videti da se je vas širila navzven, v smeri prometnic. Ta čas se je vas po usmeritvah iz leta 1975 začela raztezati iz samega jedra še proti SV, kjer so se na temeljih starih italijanskih kasarn začele graditi prve hiše v 60-ih letih 20. stoletja. Te novogradnje so posegale tudi v kvalitetne kmetijske površine. In čeprav urbanistični red območja jugovzhodno od starega jedra ni namenjal gradnji, so se objekti vseeno gradili, kot to vidimo na zgornjem prikazu.

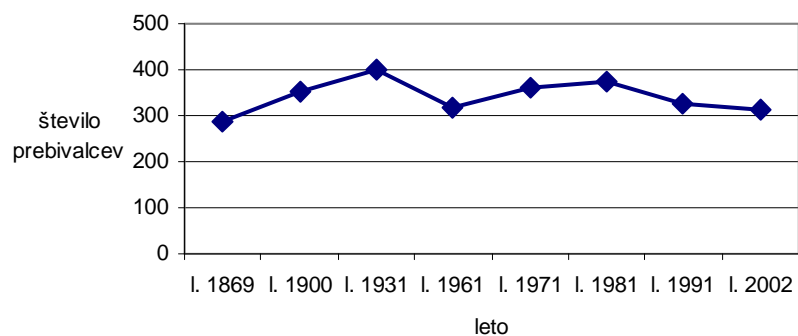
Slika 26: DOF, današnje stanje

Danes se vas razteza iz samega jedra še proti SV, kjer so se nadaljevale gradnje enodružinskih hiš. Največ se jih je zgradilo konec 70-ih in v začetku 80-ih let. Sedaj je to na novo formiran zaselek, ki skupaj s hišami, ki pripadajo sosednji vasi tvori zaključeno celoto. Vse hiše imajo veliko zelenih površin. Vas se je precej pozidala tudi v smeri proti jugu, ob cesti proti Sušaku. V starem jedru je vse več starih hiš prepuščenih propadu. Na rodovitni zemlji doline reke Reke so predvsem travniki, ki pa se z leti opuščajo in jih počasi zarašča grmovje. Pred 40 leti je bilo tu bistveno več njiv in drugih obdelovalnih površin.

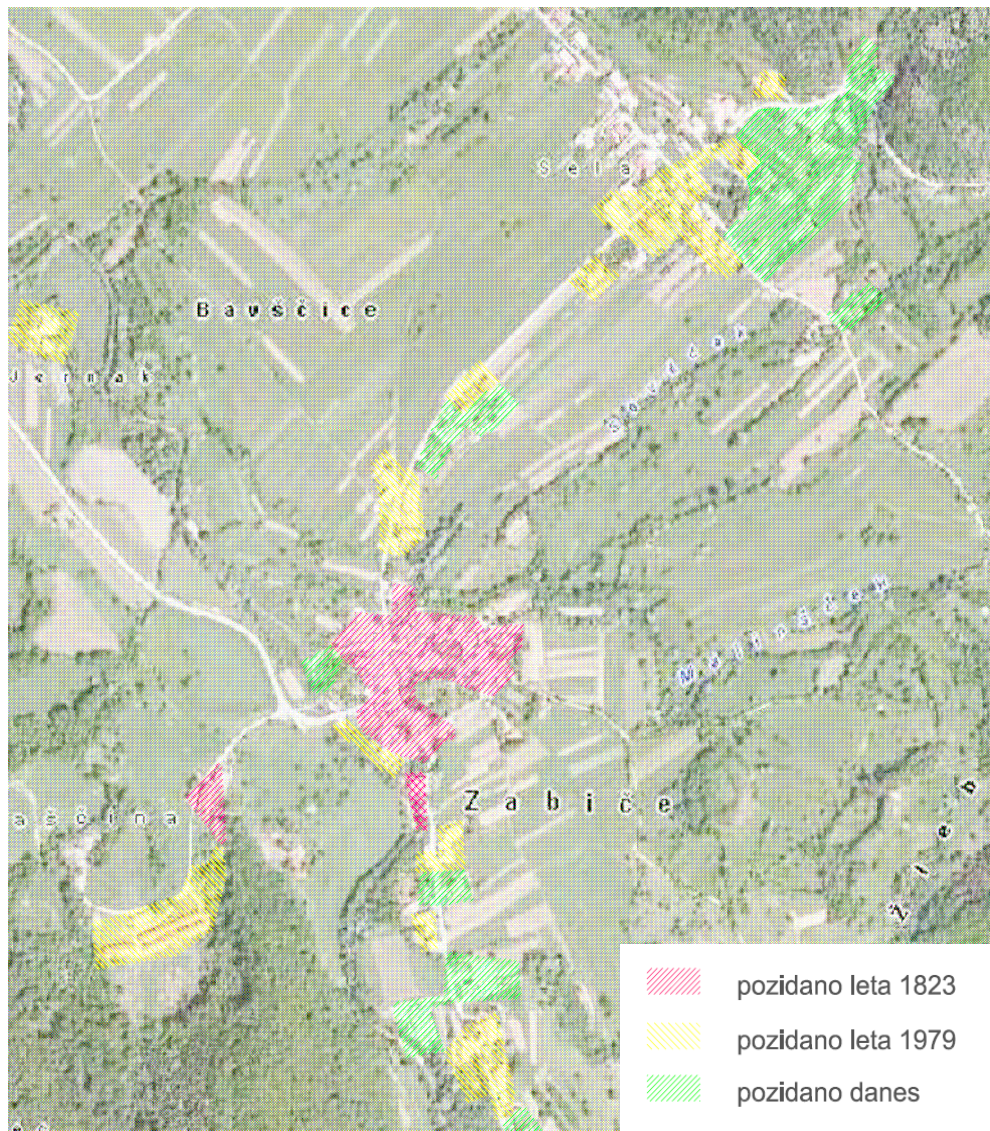
Iz spodnjega grafa je razvidno, da se je v vasi največ novogradenj zgradilo v obdobjih od 1960 do 1980, predvsem se to nanaša na novi del zunaj starega jedra. Takrat je raslo tudi število prebivalcev. Pogojno se zdaj gradnja stanovanj zmanjšuje, prav tako kot število prebivalcev.

Graf 23: Število novozgrajenih stanovanj v vasi Zabiče v posameznih obdobjih

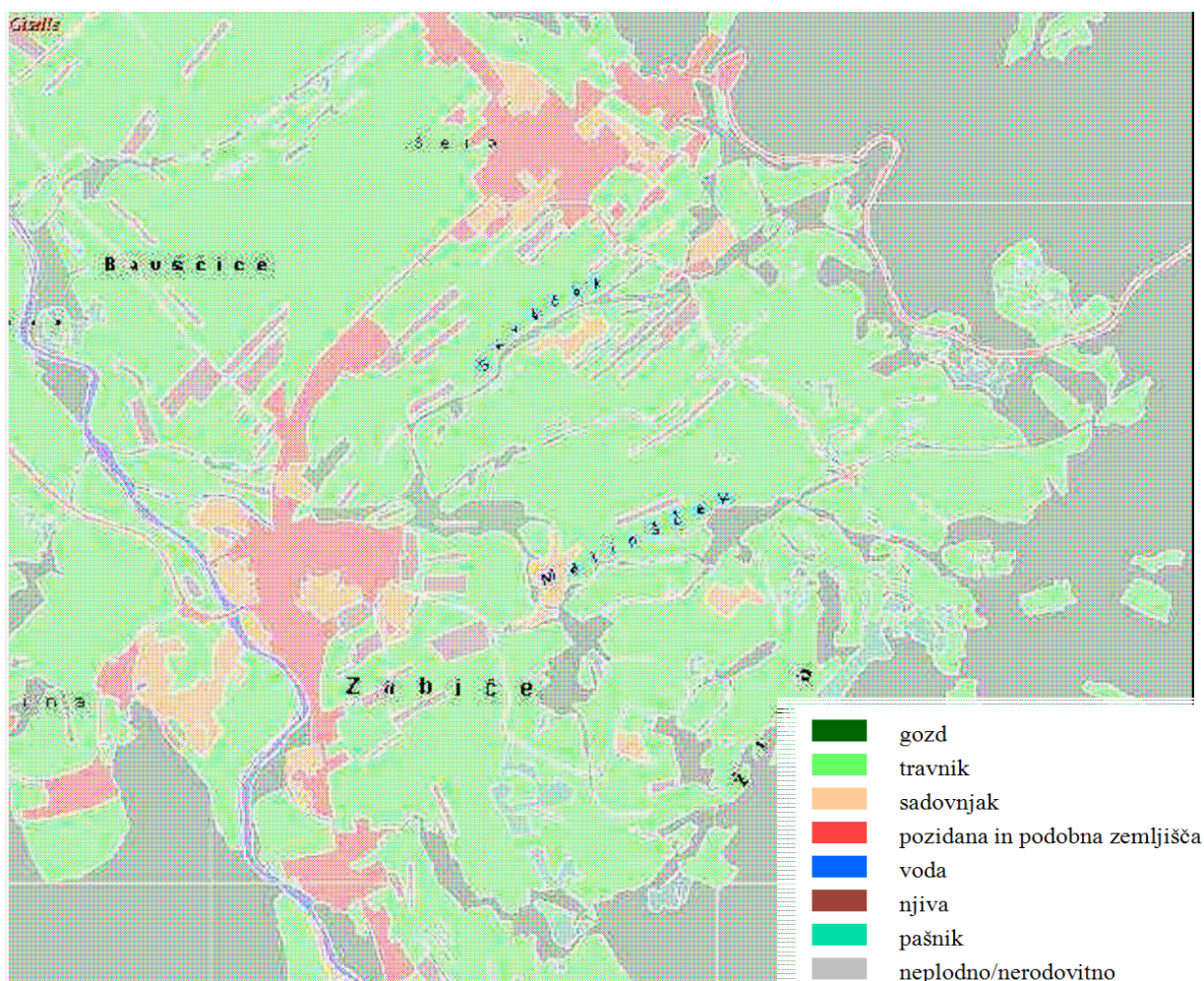

Graf 24: Gibanje števila prebivalcev v vasi Zabiče skozi čas

Slika 27: Širjenje vasi Zabiče skozi čas

Na spodnji sliki je po podatkih pridobljenih na portalu GERK v bližnji okolici vasi Zabiče največ travnikov in pašnikov. V zgornji prikaz je vključena ne samo KO Zabiče, ampak tudi KO Podgraje, vendar je zaradi povezanosti samih vasi določena raba v obema KO na obravnavanem območju. Tako je na zgornjem prikazu zajetih veliko zemljiških parcel z različno rabo tal. Največji je delež travnikov, sledijo njive, gozdovi in pašniki. Sadovnjaki se nahajajo na obrobju vasi, oziroma pozidave. V okvir pozidanih in podobnih zemljišč spadajo ceste, dvorišča, garaže, gospodarski, funkcionalni, porušeni in poslovni objekti, poti, stanovanjske stavbe, stavbišča in zemljišča pod stavbo. V primerjavi s stanjem v začetku 19. stoletja, vidimo, da je danes v okolici vasi bistveno več gozda, včasih so bila to predvsem polja in travniki. Vsa ravnina je bila obdelana, danes pa jo postopoma zaradi opuščanja kmetijstva na teh površinah zarašča nekakovosten gozd. Na kmetijske površine se je razširila pozidava.

Slika 28: Raba tal v okolici vasi Zabiče

6.2.4 Jasen

Jasen je naselje, ki leži v dolini reke Reke in je v neposredni bližini samega mesta Ilirska Bistrica. V gornjem delu doline Reke so vasi razvrščene na suhih, v vršaju izoblikovanih nivojih zunaj vlažnega dna doline. Vas je nastala na severnem delu doline, na pobočju hriba. S tem so prebivalci obdržali kmetijske površine rodovitne doline. Vse vasi v dolini imajo namreč isto lego; to je na severnem delu doline, že rahlo na pobočju. K temu je botrovalo tudi zavetje pred burjo in ugodna osončenost. Tudi Reka, ki večkrat poplavlja, jim zato ni mogla »škodovati«.

Tako kot vsa naselja, je bil tudi Jasen sprva mala gruča hiš, obdan je bil s poljskimi potmi, ki so vodile na bližnja polja, sadovnjake in travnike. Tudi nad vasjo so bili travniki in pašniki. Gozdni rob se je začel šele na zelo strmem terenu. Zanimiv je razpored polj - v bližini vasi na bolj nagnjenem terenu se nahajajo njive, južneje so travniki in pašniki, na bregu Reke pa so spet njive.

Slika 29: Franciscejski kataster za območje Jasena iz leta 1823

Slika 30: Urbanistični red občine Ilirska Bistrica za vas Jasen, 1975

V okolici Jasena je bilo za novogradnje v urbanističnem načrtu leta 1975 namenjenih veliko površin, predvsem ob glavni cesti Ilirska Bistrica-Zabiče. V naslednjem letu je bilo na tem prostoru zgrajenih nekaj hiš, vendar je pozidava narasla v osemdesetih letih 20. stoletja.

Slika 31: TTN iz leta 1976

Na karti iz leta 1976 vidimo da se je Jasen iz majhne vasice razširil proti glavni cesti in ob njej proti Ilirski Bistrici. Območje Jasenske pile, ki je prikazano na karti, sicer spada v mesto Ilirska Bistrica, vendar se je kasneje močno povežalo z Jasenom in z njim skupaj danes tvori razvlečeno celoto. Veliko spremembo pri pozidavi naselij v dolini reke Reke je prinesla

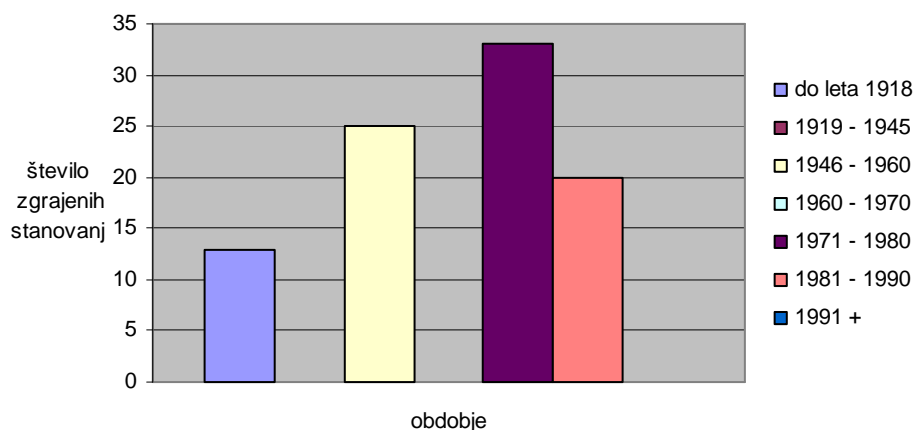
izgradnja nove ceste Ilirska Bistrica- Zabiče v obdobju italijanske okupacije. Stara cesta je namreč potekala skozi posamezne vasi v celotni Podgori, nova cesta pa je bila zgrajena južno od vasi in s tem se je tudi pozidava začela usmerjati h novi cesti. Nad vasjo so bila strma pobočja umetno zasajena z borovim gozdom.

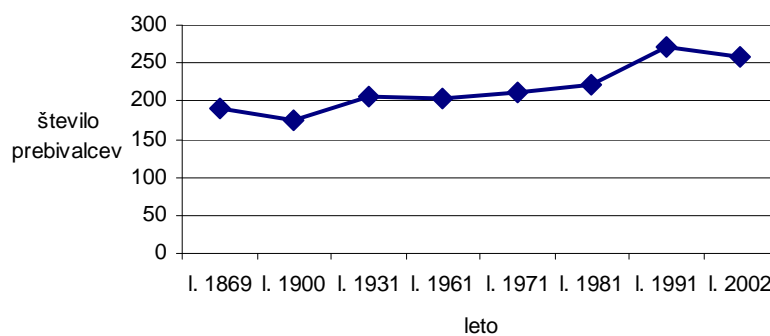
Slika 32: DOF, današnje stanje

Danes je Jasen vas, ki je razpotegnjena ob glavni cesti Ilirska Bistrica-Zabiče. Staro jedro je nad cesto, novejšje gradnje so druga za drugo nanizane ob cesti. Tudi sosednje vasi so grajene na enak način. Tako da ima človek, ki se vozi iz Ilirske Bistrice proti Zabičam občutek, da se ves čas vozi po predmestju, v katerem ni nobene značilnosti podeželske gradnje. Kmetijske površine ležijo pod cesto, malo je njiv, večinoma so to travniki in pašniki. Če primerjamo današnje stanje in stanje iz 1823 vidimo, da je bilo prej nad samo vasjo veliko obdelovalne zemlje, danes se tam zarašča gozd, njive so opuščene. Ob razvoju sodobne kmetijske obdelave zemljišč v dolini Reke se je izpostavil problem razdrobljene lastniške strukture zemljišč. Komasaacija kmetijskih zemljišč, začeta predvsem na pobudo takratne kmetijske zadruge kot enega večjih lastnikov nacionaliziranih, pa tudi odkupljenih kmetijskih zemljišč posameznih kmetov, ki so opustili kmetijstvo in se zaposlili v industriji, po stečaju le te v začetku devetdesetih let, ni bila zaključena.

Iz statističnih podatkov popisa nepremičnin je razvidno, da je bilo največ novogradenj v vasi v obdobju od 1970 do 1990, potem je gradnja povsem zamrla. V zadnjih nekaj letih sta bili zgrajeni le 2 novogradnji. Število prebivalcev se je povečevalo sorazmerno z novogradnjami, zato je v zadnjem obdobju v povezavi z ničelno novogradnjo značilen tudi trend upada prebivalstva.

Graf 25: Število novozgrajenih stanovanj v vasi Jasen v posameznih obdobjih

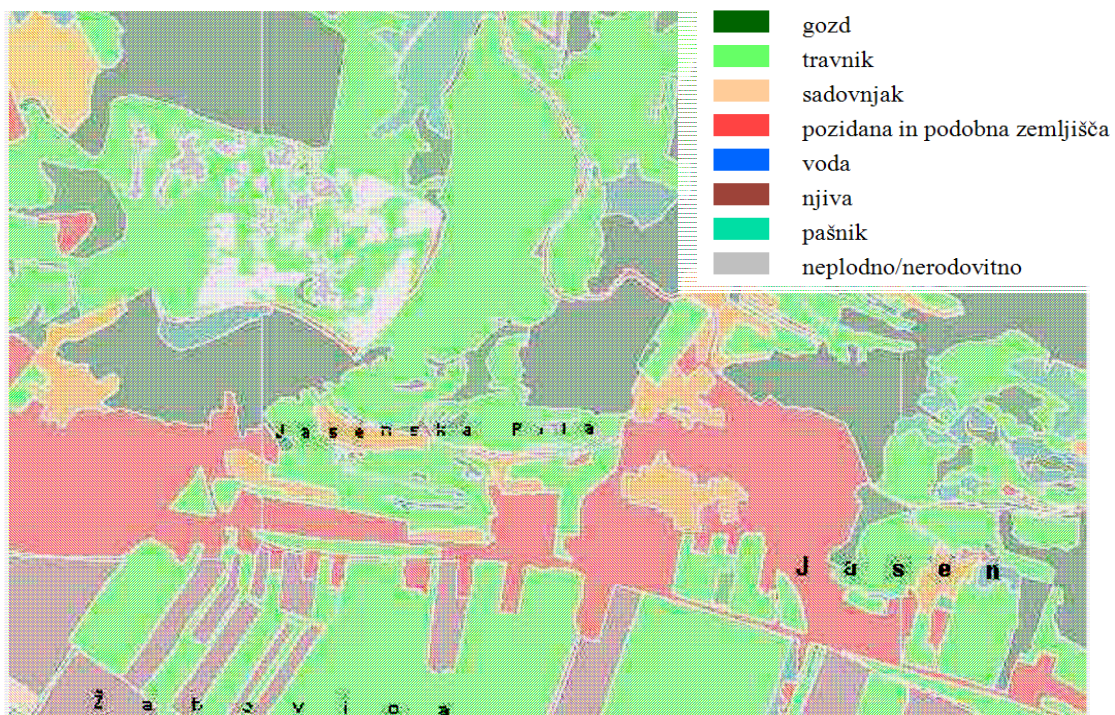

Graf 26: Gibanje števila prebivalcev v vasi Jasen skozi čas

Slika 33: Širjenje vasi Jasen skozi čas

Okolica vasi je obdana s sadovnjaki, nekateri so v samem jedru vasi. Na južnem delu območja, pod cesto so njive in travniki, nad vasjo pa predvsem pašniki in gozd. Če današnje stanje rabe tal primerjamo z stanjem v času izdelave franciscejskega katastra, vidimo, da je danes veliko večji delež pozidanih površin. V sorazmerju s tem je posledično tu manj njiv, ki so prej obdajale vas, danes so pozidane. Nad vasjo je bilo včasih še precej travnikov in pašnikov, ter nekaj njiv, danes do roba vasi sega gozd.

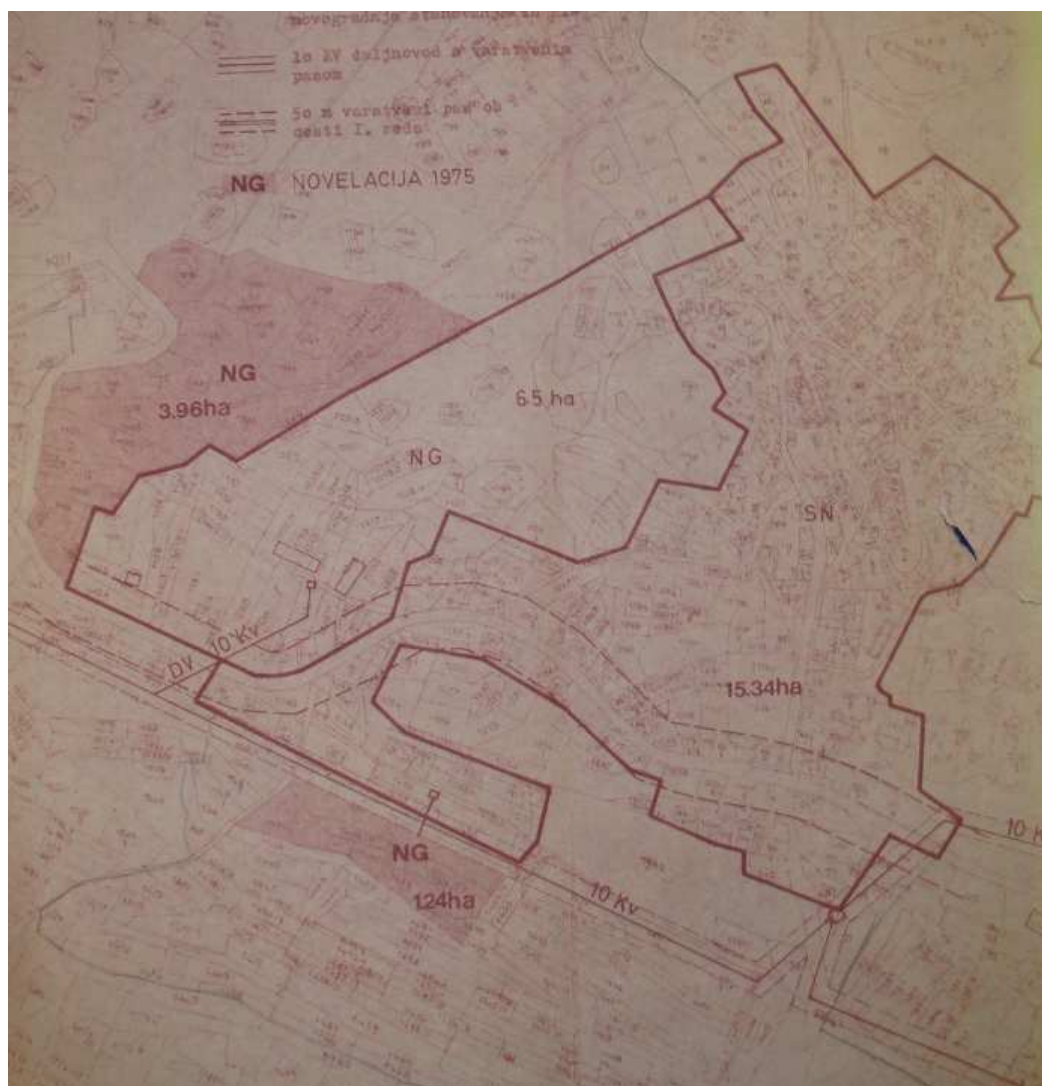
Slika 34: Raba tal v okolici vasi Jasen

6.2.5 Podgrad

Slika 35: Franciscejski kataster za območje Podgrada iz leta 1823

Podgrad se je sprva imenoval Cerovje Po odločitvi goriških grofov, da si v zameno za izgubljeni grad v bližini Golca zgradijo novega nad Cerovjami, je staro ime pričelo toniti v pozabo. Vas se je sčasoma preimenovala v Novigrad oz. Podgrad, prebivalci pa v Podgrajce. Do 1. svetovne vojne je bil Podgrad upravno in kulturno središče s sodiščem in davčno upravo. Na zgornji karti vidimo da je bil Podgrad na začetku 19. stoletja majhna vas, s strnjeno gručasto pozidavo. Sredi vasi je razviden trg, oziroma večja odprta površina. Nad vasjo se je na vzpetini dvigal grad. Okrog vasi so bili urejeni sadovnjaki, nekoliko dlje so bila polja in gozd. Obdelovalne površine so se nahajale predvsem na dnu vrtač. Vas ni imela v bližini nobenega potoka ali reke, ker je to tipični kraški svet in vode poniknejo.

Slika 36: Urbanistični red občine Ilirska Bistrica za Podgrad, 1975

Podgrad je svoj razcvet doživel predvsem z uvedbo industrijskih obratov v njegovi bližini, zato je bilo potrebno zagotoviti dovolj zazidalnih zemljišč. Tako je po urbanističnem redu iz leta 1975 območjem širjenja naselja namenjen precejšnji del prostih površin v okolici starega dela naselja. Že na naslednjem prikazu, štiri leta kasneje vidimo, da se je v skladu s tem začela hitra pozidava in urbanizacija kraja.

Slika 37: TTN iz leta 1979

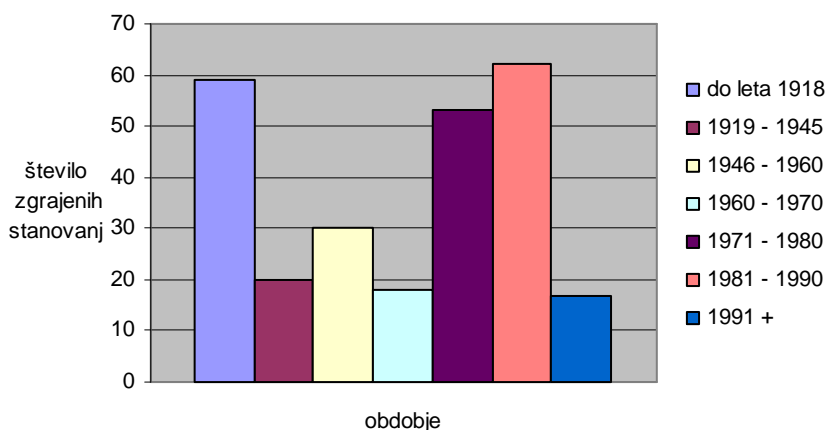
Na karti iz leta 1979 je že razvidna obcestna pozidava, poleg že obstoječe stare pozidave v jedru. Cesta Trst-Reka je spodbudila gradnjo hiš ob cesti, kar daje naselju videz gručasto obcestne vasi. V tem obdobju je bila v polnem razmahu v bližini tovarna Plama (začela obratovati 1955), ki leži JZ od kraja. Zato je v tem času značilno širjenje pozidave, zgrajeni so bili tudi večstanovanjski objekti, ki dajejo vasi nekoliko bolj mestni oziroma delavski pridih. Stari objekti so tudi tu prepuščeni propadu.

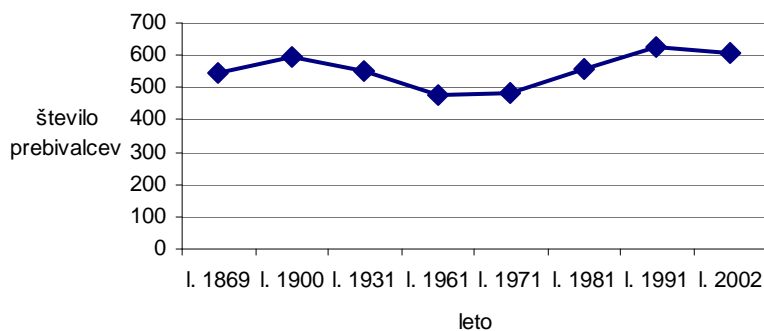
Slika 38: DOF, današnje stanje

Današnji Podgrad sestavljata stari, gosteje pozidani del na pobočjih flišnate vzpetine Grmada in apnenčaste vzpetine Stari grad, ter novejši, nižje ležeči del ob cesti Reka-Trst. V naselju živi 607 prebivalcev. V okolici so opuščeni pašniki in mlad mešan gozd, ki sega prav do samega roba vasi. Opuščeni pašniki se nahajajo predvsem na južnem delu naselja, ki je dokaj strm in za obdelavo neprimeren. V starem jedru je razvidna značilna gručasta pozidava, z majhnimi površinami okrog samih hiš. V novejšem delu pa so stanovanjski objekti razporejeni razpršeno z velikimi urejenimi površinami okrog hiš. Nahajajo se ob cestah, tako ob glavni cesti, kot tudi ob poteh v naselju. V Podgradu so bili zgrajeni tudi večstanovanjski objekti, kar predstavlja uvajanje mestnih elementov v vaške strukture. Naselje ima tudi OŠ s pokrito večnamensko dvorano in nogometno igrišče. Prav tako kot v prejšnjih primerih, je bilo tudi tu največ stanovanj zgrajenih od leta 1971-1990, kar je povezano z ugodnim

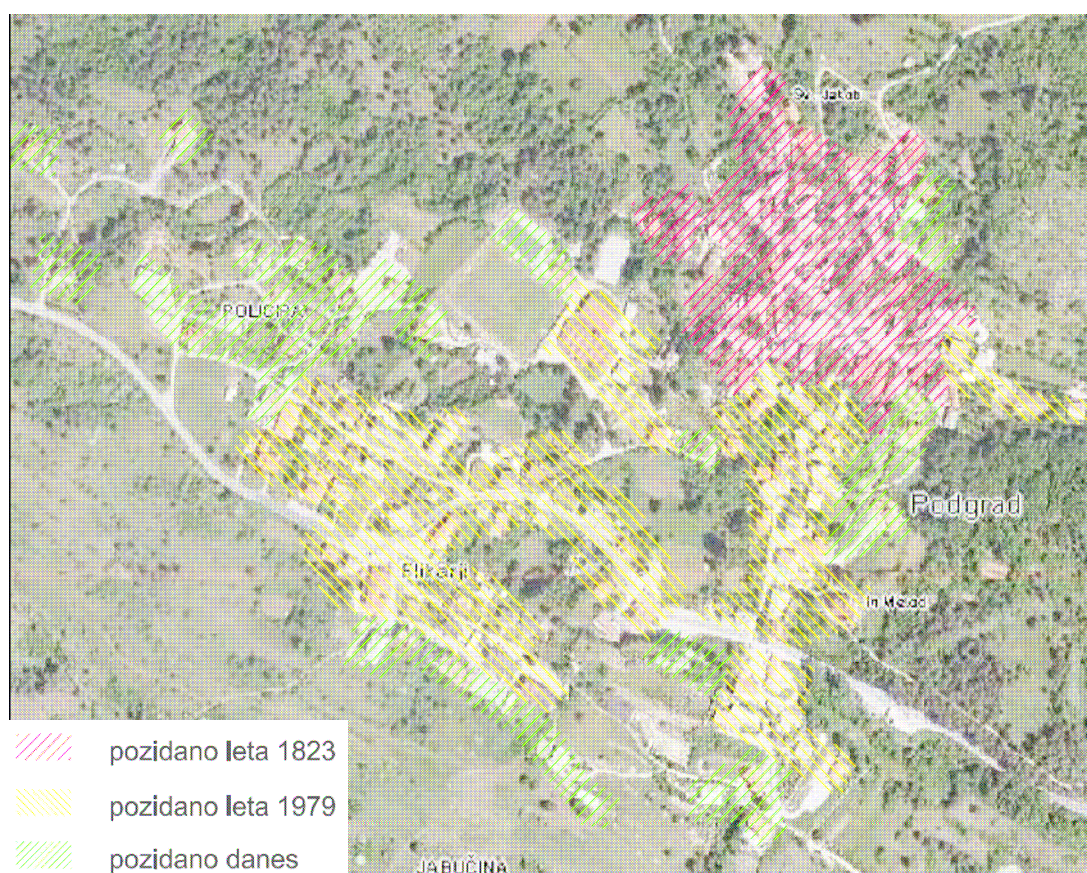
gospodarskim razvojem območja. Ravno tako je v tem času naraslo število prebivalcev, ki pa po osamosvojitvi upada.

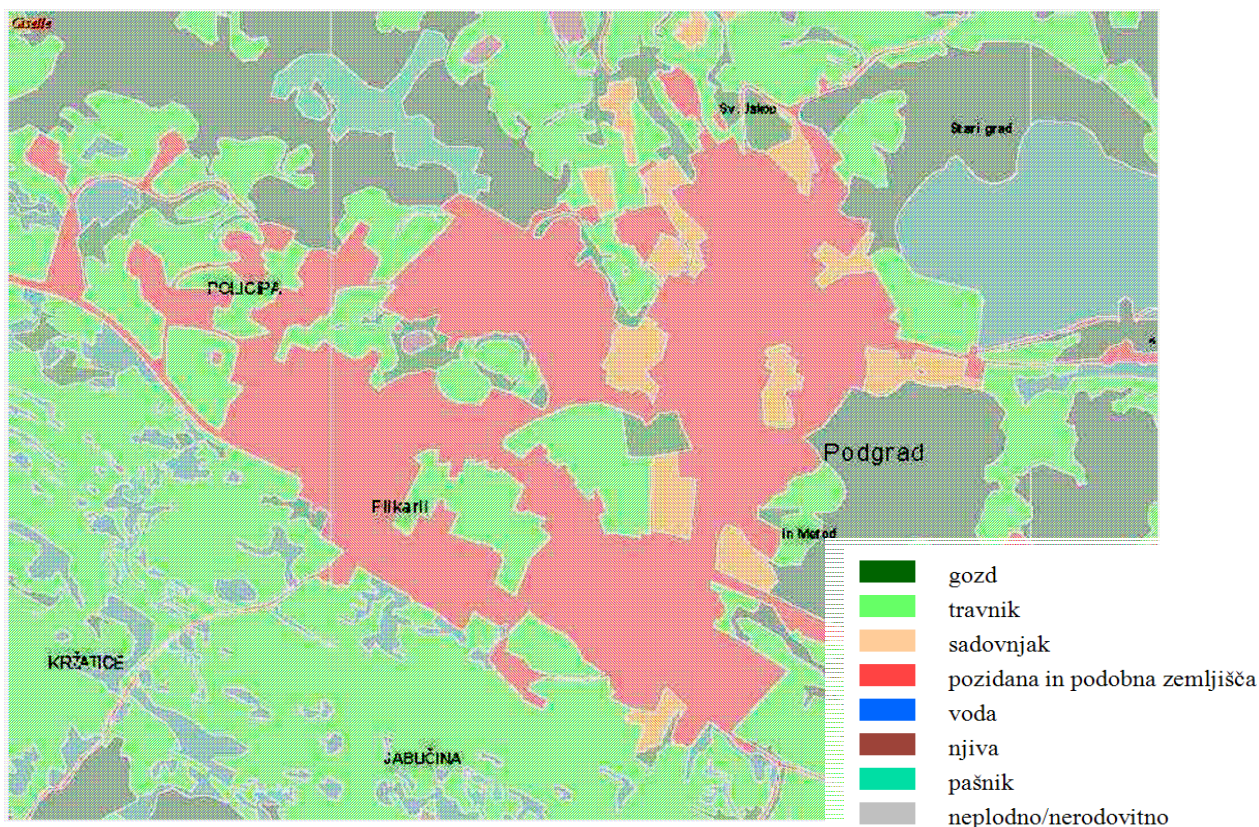
Graf 27: Število novozgrajenih stanovanj v naselju Podgrad v posameznih obdobjih

Graf 28: Gibanje števila prebivalcev v naselju Podgrad skozi čas

Slika 39: Širjenje naselja Podgrad skozi čas

Slika 40: Raba tal v okolici naselja Podgrad

Na zgornjem prikazu razberemo, da ima naselje Podgrad več pozidanih območij, med seboj dokaj strnjenih, s posameznimi vmesnimi travniki. Okolico obdaja predvsem borov gozd. Okrog starega jedra so se ohranili sadovnjaki. Veliko je neplodnih in nerodovitnih zemljišč, ki se nahajajo južno od naselja. V primerjavi s kartami franciscejskega katastra v okviru rabe tal ni bilo dosti sprememb. Razen pozidave, ki se je širila predvsem na travnike, je stanje danes še vedno podobno kot pred 200 leti.

7 CILJI IN UKREPI ZA IZBOLJŠANJE

Z vidika prostora je v občini največ negativnih posledic v prostoru pustila predvsem poselitev in razpršena gradnja enodružinskih hiš. Zaradi opuščanja kmetijstva se zaraščajo tudi kmetijske površine. Poleg teh dveh dejavnikov, je tudi propad gospodarstva pripeljal do tega, da se prebivalstvo v občini stara, mladi se namreč odseljujejo. Potrebno je pogledati, kako se je občina lotila teh problemov in kakšne so splošne usmeritve na teh področjih pri urejanju podeželskega prostora.

7.1 Strategija razvoja občine Ilirska Bistrica

Vse zgoraj naštetih stvari bo občina skušala v naslednjem obdobju omiliti in izboljšati, tako ima zadano tudi v Strategiji razvoja občine Ilirska Bistrica, sprejeti leta 2004. »Cilj razvoja občine v tekočem programskem obdobju je vzpostaviti pogoje za spremembo negativnih demografskih trendov, predvsem skozi zagotavljanje pogojev za zmanjševanje razlik v razvitosti v primerjavi s povprečjem v Južni Primorski ob povečevanju stopnje donosnosti gospodarstva v občini.« Za razvoj gospodarstva in višji življenjski standard je potrebno razvijati tudi šolstvo, socialo in zdravstvo ter ohranjati privlačno življenjsko okolje.

7.1.1 Gospodarstvo

Občina ima z vidika gospodarstva ugodno geografsko in prometno lego, velike površine obrtno proizvodnih con ter vzpostavljen sistem financiranja razvoja drobnega gospodarstva. Slabost je v tem, da je z osamosvojitvijo izgubila tudi del Hrvaškega tržišča. Tudi izobrazbena struktura prebivalstva ni ugodna, za visoko izobražene ljudi ni delovnih mest. Cilj razvoja gospodarstva je tako zagotoviti konkurenčno sposobnost gospodarskih subjektov, privabljanje tujih naložb v gospodarstvo in povečanje števila delovnih mest ter spremeniti gospodarsko strukturo v prid storitvam. Za to je potrebno zagotoviti naslednje ukrepe: zniževanje obremenitev podjetij, aktivno sodelovanje industrijskih razvojnih akterjev v medregionalnih projektih, okrepiti podporne strukture in dejavnosti, z novimi prostorskimi akti opredeliti nove podjetniške cone, nuditi pomoč novim podjetjem, tudi s pomočjo ugodnih kreditov. Tudi na

področju turizma bo občina skušala doseči večjo prepoznavnost in povečala ponudbo. Sedaj je turizem v občini slabo razvit, kljub nekaterim atraktivnim območjem (Brkini, Snežniška planota). Z vlaganjem v razvoj turizma bi se izboljšal tudi ekonomski in socialni položaj za prebivalce občine.

7.1.1.1 Kmetijstvo

Na področju kmetijstva ima občina dobre naravne in pedološke pogoje, ki bi jih morala bolje izkoristiti. Problem pri izboljšanju kmetijstva predstavlja velika razdrobljenost kmetijskih zemljišč, za obdelavo neprimerna, neugodna starostna struktura lastnikov kmetij in zaraščanje kmetijskih površin. Območje občine je primerno za živinorejo, travnat svet, ki se zarašča se najbolje izkoristi za pašo in košnjo. Cilji so: pospešitev razvoj podeželja, izboljšanje ravni usposobljenosti kmetov, ureditev močnih, tržno uspešnih kmetij in povečevanje števila turističnih kmetij. Za to bi bili potrebni naslednji ukrepi: ureditev in komasacija kmetijskih zemljišč, ureditev gospodarskih objektov, zagotovitev predelave kmetijskih izdelkov, zagotovitev ustreznega načina trženja pridelkov, spodbujanje naravi prijaznega kmetovanja in izboljšanje organiziranosti v kmetijstvu ter vključitev kmetij v turistično ponudbo.

7.1.2 Poselitev

V občini je po Marušiču (Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji,) krajinska slika prostora dokaj slaba. V večini naselji se je namreč izgubila značilen tradicionalni vzorec poselitve (strnjena naselja). Z novogradnjami so se naselja močno razširila. Občina skuša zagotoviti čim več površin za gradnjo stanovanjskih hiš v vaseh, da bi zaustavila odseljevanje prebivalcev, ob tem pa se naselja vse bolj širijo. Občina bi morala raje spodbujati obnovo obstoječega stavbnega fonda v vaseh, kot pa širiti vasi navzven, medtem ko njihova jedra propadajo.

7.1.3 Staranje prebivalstva

Z vidika staranja prebivalstva občin skuša ukrepati predvsem v navezavi z gospodarstvom. Cilj je čimbolj zvečati število delovnih mest, predvsem takih z višjo izobrazbo in s tem zaustaviti odseljevanje mladih kadrov.

7.2 Usmeritve na področju urejanja podeželja

V zadnjem času je vse več govora o trajnostnem razvoju, tako naselij, kot podeželja. To pomeni, da je potrebno zaščititi in smotrno uporabljati naravne vire. Pri načrtovanju in obnavljanju naselij je tako potrebno (Pogačnik v Ažman Momirski, Fikfak, 2002):

- Varovati vire pitne vode, varčevati z njeno porabo ter skrbeti za njeno prečiščenje,
- Varovati posebno pomembna kmetijska zemljišča, gozdna in obvodna zemljišča, naravno dediščino, ekotope,
- Varčevati z energijo (energetsko varčna gradnja, uporaba obnovljivih virov energije),
- Razvijati javni in kolesarski promet ter pešpoti, krepiti železniški promet,
- Varovati in izboljševati kakovost zraka
- V naselja vključevati čim več naravnih površin,
- Skrbeti za trajnostno ravnanje z odpadki in poskrbeti za čim večji delež reciklaže.

V sklop trajnostnega razvoja sodita tudi racionalna raba zemljišč in prenova obstoječega stavbnega fonda. Tako bi bilo predvsem na podeželju potrebno zagotoviti primerne ukrepe za sanacijo starih opuščenih stavb in njihovo ponovno oživitev.

7.2.1 Poselitev

Razpršena gradnja je pojav, ki ga je treba na obravnavanem območju omejiti. Vendar je omejevanje možno doseči predvsem s prostorsko politiko, manj smiselno je biti omejevalen znotraj strokovnih opravil prostorskega načrtovanja.

Pri urejanju naselij je treba izkoristiti stavbna zemljišča v naselju z aktivno prenovo obstoječega stavbnega fonda, s sanacijo degradiranih urbanih površin in z aktiviranjem nezadostno izkoriščenih stavbnih zemljišč.

Priporočila urada RS za prostorsko planiranje navajajo, da imata znotraj ureditvenih območij prenova pozidanih območij ter rekonstrukcija degradiranih in ekstenzivno izrabljenih zemljišč prednost pred novogradnjo na nepozidanih stavbnih zemljiščih. S pomočjo podrobnejše

analize ureditvenih območij naselij, predvsem obstoječih poseljenih površin, naj bi občine postopoma in sistematično pridobivale na zalogo stavbna zemljišča kot strateška razvojna območja občine (Strokovne podlage na področju usmerjanja poselitve, 2003).

Rabo zemljišč za pozidavo je potrebno omejiti, saj je tudi prostor omejena dobrina. S tem se tudi izognemo poseganju v kmetijski in gozdni prostor v občini. Pri urejanju naselij in posegih v prostor je potrebno upoštevati naslednje ukrepe:

- prenova obstoječih stavb oz. pozidanih območij,
- sanacija oz rekonstrukcija degradiranih urbanih območij,
- prestrukturiranje obstoječih grajenih struktur,
- intenziviranje rabe zemljišč,
- novogradnje na razpoložljivih nezazidanih stavbnih zemljiščih.

Pravilnik o vsebini, obliki in načinu priprave občinskega prostorskega načrta ter pogojih za določitev območij sanacij razpršene gradnje in območij za razvoj in širitev naselij iz leta 2007 tudi navaja, da razvoj naselja vključuje notranji razvoj naselja, prenovo in širitev. Notranji razvoj naselja in prenova imata prednost pred širitvijo naselja.

7.2.2 Gospodarstvo

Velik poudarek pri ohranjanju in razvoju poselitve na podeželju se daje vlogi lokalnega podjetništva, ki zelo pomembno vpliva na gospodarsko sliko kraja. Vendar je potrebno za uspešen razvoj podjetništva izpolniti nekaj pogojev (Celovit razvoj podeželja, 1995):

- dobre fizične pogoje: lahko dostopna gradbena zemljišča, organizirane servisne dejavnosti in stanovanja. s tem povečamo privlačnost podeželskih območij za industrijo;
- razviti splošno podjetniško okolje z usposobljeno delovno silo, kvaliteto bivalnega okolja in široko razvejanim programom lokalnega razvoja;
- podpirati lokalno podjetniško iniciativo skozi sistematično identifikacijo in ovrednotenje potencialnih in nezadostno izkoriščenih podjetniških kapacitet;
- vzpodbujati in svetovati bodočim podjetnikom ter jih ohrabriti tudi za rizične projekte.

Pomembno vlogo pri ohranjanju poselitvene strukture na podeželju imajo podeželska mesta, ki so najpomembnejši sestavni del v hierarhiji podeželskih poselitvenih vzorcev in mobilizator urbanega razvoja. Njihov obstoj in rast je odvisen od številnih faktorjev (Celovit razvoj podeželja, 1995):

- politike nacionalnih bančnih združb in trgovskih podjetij, da odpirajo svoje podružnice tudi na podeželju,
- decentralizacija nekaterih delov javne uprave po regijah,
- razvoja infrastrukture s katero povečamo privlačnost podeželskih območij za industrijo in razvoj storitvenih dejavnosti,
- boljših pogojev za doseganje kvalitete življenja kot v velikih mestih,
- uvajanje elementov moderne komunikacije.

7.2.2.1 Kmetijstvo

Tudi na področju kmetijstva se morajo izvesti določeni ukrepi. Analiza podatkov za daljše časovno obdobje nedvomno kaže na zmanjševanje obsega obdelovanih kmetijskih površin v Sloveniji. Obseg kmetijskih zemljišč v zaraščanju se ne zmanjšuje, dejstvo pa je, da se obseg gozda povečuje. Mnogi lastniki kmetijskih zemljišč niso odvisni od kmetovanja in zaradi nezainteresiranosti ostajajo kmetijska zemljišča neobdelana. Velik problem v slovenskem kmetijstvu predstavlja tudi razdrobljeno lastništvo in neugodna velikostna struktura. Zato je nujna koncentracija posesti in izboljšanje zemljišč (komasacije, hidromelioracije...) (Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o kmetijskih zemljiščih, 2009)

Slovensko kmetijstvo se je dolgo časa razvijalo v povsem drugi smeri kot kmetijstvo večine drugih evropskih držav. To še posebej velja za agrarno strukturo in njen razvoj. Slovensko kmetijstvo tako še zmeraj nosi breme preteklosti. Desetletja se je razvijalo v specifičnem politično-ekonomskem okolju, ki ni bilo naklonjeno zasebnemu kmetovanju. Zaradi decentraliziranega regionalnega razvoja, ki je omogočal bližino delovnih mest, se je izoblikovala posebna socioekonomska struktura kmetijskih gospodarstev, kjer prevladujejo mešane kmetije, ki kombinirajo dohodke iz različnih virov in kjer je kmetijstvo pogosto predvsem dodatna ter ne glavna aktivnost. Spremembe v devetdesetih so pospešile proces koncentracije in specializacije, vendar v strukturi še vedno prevladujejo mešane kmetije. K

temu je dodatno pripomogla majhnost kmetij. V zadnjem desetletju, še posebej pa po vstopu Slovenije v EU, se je vendarle pričelo obdobje izboljševanja agrarne strukture. Ta se kaže predvsem v pospešeni koncentraciji posesti in zemljišč in posledičnem povečevanju povprečne velikosti kmetijskih obratov (Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013).

Naselitev, lastnina in način rabe so vplivali in oblikovali kmetovo delo ter stoletja tudi kulturno krajino. Stare vasi je tako oblikovalo predvsem kmetijstvo. Kmetov pa je vse manj in z njimi izginjajo tudi stare vrednote. Raba krajine v kmetijske namene je predrugačila tudi krajinsko sliko - v bližnji preteklosti z okrepljeno mehanizacijo, specializacijo in racionalizacijo v kmetijstvu. Ob pravilnem urejanju kmetijske zemlje, se poleg eksistenčne varnosti kmetije ponujajo še dodatne ugodnosti (Celostno urejanje podeželja na bavarskem, 1995):

- dobra ureditev poti in izbira dolgih parcel zmanjšujejo erozijo tal,
- ohranitev in ustvarjanje novih struktur, ki pospešujejo zadrževanje vode
- tla in dele površin nekmečkih gospodarstev je treba prilagoditi potrebam urejanja krajine, to pa koristi tudi kmetijstvu,
- dolgoročno urejanje lastnine, rabe in vzdrževanja različnih kmečkih prvin.

Prebivalci vasi so se dosti časa podcenjevali, v zadnjem času temu ni več tako. Danes je življenje na vasi svobodnejše, vasi postajajo vse bolj privlačne. Zato morajo tudi prenovne vasi in njihov razvoj poskrbeti, da bodo ljudje znova pridobili občutek lastne vrednosti .

V občini ni veliko kmetij z izključno kmetijsko dejavnostjo, zato na podeželju potrebujemo tudi druge dejavnosti, ki bodo vključevale lokalno prebivalstvo in ga zaposlile. Prednosti podeželja za razvoj dejavnosti izven kmetijstva so sledeče (Celovit razvoj podeželja, 1995):

- atraktivne lokacije za specifične, okolju prijazne vrste industrije in ostale dejavnosti ter poselitve,
- turistične in aktivnosti prostega časa,
- kvalitetno stanovanjsko okolje za dnevne migrante in upokojence.

7.2.3 Staranje prebivalstva

Staranje prebivalstva se v nekaterih območjih Slovenije, sem spada tudi občina Ilirska Bistrica, stopnjuje zaradi odseljavanja mladih, zato bi bilo potrebno (Barbič, 1991):

- zagotoviti delovna mesta in primerno infrastrukturo (tudi družbene dejavnosti) in s tem ustvariti pogoje, da se mladi ne bi odseljevali,
- ustvariti pogoje za zvišanje naravnega prirastka,
- stopnja zaposlenosti prebivalstva v posameznih območjih naj ne bi preseгла že doseženega republiškega povprečja.

V večini evropskih držav so se po koncu druge svetovne vojne začeli mladi ljudje odseljevati iz podeželja v mesta. Predvsem se je to dogajalo v zgodnjih 60-ih letih, ko je večina otrok, ki je zrasla na podeželju odšla v mesta v službo ali pa na šolanje, študij. Raziskava na Finskem je pokazala, da se želi znaten del teh ljudi po upokojitvi preseliti nazaj v svoj rojstni kraj. Želijo si namreč več miru, zelenja, varnost in nižje stroške bivanja. In ta povratna migracija je lahko ovira pri lokalnem razvoju, s tem se namreč staranje prebivalstva še bolj pospeši, in potrebna je dobra lokalna politika za reševanje teh problemov. Obstaja možnost, da se bo to pojavilo tudi v Sloveniji, zato je potrebno gledati tudi s tega vidika prostorskega planiranja. (Jauhainen, 2009)

Dejstvo pa je, da če hočemo urejati naselja, pri tem še zdaleč ni dovolj le ustrezna plansko-urbanistična zakonodaja, ki zahteva določene urbanistične rešitve, temveč je treba oblikovati ukrepe, ki bodo omogočili izvajanje sprejetih načrtov. Tu gre predvsem na ukrepe davčne, zemljiške in stanovanjske politike. Potrebno je upoštevati tudi to, da je načrtovanje razvoja naselja brez obveze lastnika nesmotrno, kajti v širitvi in obnovi naselja ne moreš posegati v zasebno lastnino. V naseljih pa prevladuje trend večanja stavbnih površin (za rezervo), s tem pa se samo večja vrednost nepremičnin posameznih lastnikov, ki pa s tem niso na noben način obvezani na nadaljnje gospodarjenje s tem zemljiščem. Zato bi bilo potrebno tudi na državni ravni sprejeti določene ukrepe, ki bi take vrste dejanj omejila, mogoče tudi finančno obremenili (Požeš v Ažman Momirski, Fikfak, 1999).

8 ZAKLJUČEK

Občina Ilirska Bistrica je skozi svojo zgodovino doživljala svoje vzpone in padce na področjih gospodarstva, prebivalstvene strukture in kvalitete življenja. Po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 je tako kot sama država tudi občina izgubila tržišča bivših jugoslovanskih republik. Meja s Hrvaško, na katero je bila občina zgodovinsko vezana, je pomembno vplivala tudi na gospodarski razvoj občine, saj je bil zanjo izgubljen pomemben del tržišča. Spremembe lastništva družbenih podjetij, ki jih je narekovala sprememba družbenopolitičnega sistema ter nepravčasno prestrukturiranje in posodobitev proizvodnje je še dodatno pripomoglo k težavam lokalnega gospodarstva.

Obdobja razcveta gospodarstva so privedla h temu, da se je začelo prebivalstvo seliti v mesto. S tem se je mesto širilo, vasi pa praznile.

Metoda za izdelavo diplomske naloge je bila induktivna, kar pomeni, da na podlagi posamičnih dejstev lahko opravimo posploševanje. Zato lahko na podlagi izvedenih analiz in raziskovanj posameznih naselij v občini trdimo, da ugotovljeno velja za vsa naselja v občini.

Vse zastavljene hipoteze so se skozi postopke v diplomski nalogi izkazale za pravilne.

Potrjena je hipoteza o neurejeni vaški strukturi, gradnji novih hiš na obrobju vasi in propad starih vaških jeder. Vse to je razvidno pri petih analiziranih naseljih v petem delu diplomske naloge. Iz analiz posameznih vasi v četrtem in petem poglavju diplome vidimo, da se je predvsem v okolici mesta Ilirska Bistrica podoba vasi iz strnjenih vasi spremenila v razvlečeno obcestno naselje. Vasi so se počasi urbanizirale, tako kot je to trend tudi v ostali Sloveniji. Novogradnje zasedajo veliko prostora, ker imajo poleg samih stanovanjskih objektov tudi veliko zelenih površin. Tudi značilna arhitektura objektov izginja, oziroma jo izpodrivajo ostale, netipične gradnje za to območje. Na območjih vasi, ki jih zasedajo najstarejši vaški objekti prihaja do izseljevanja in opuščanja stanovanjskih objektov. Tako je največkrat center vasi zapuščen in propada, medtem ko se naselje širi navzven, največkrat na

kmetijske površine. To je razvidno tudi iz analiz prostorskih ureditev vasi v preteklosti in danes, ki so prikazane v diplomski nalogi.

Hipoteza, da se gospodarstvo seli na bolj ugodne lokacije in z njim odhaja tudi prebivalstvo, je prišla do izraza predvsem po osamosvojitvi Slovenije, ko je začelo gospodarstvo v občini pešati. Kot ugotavljam na podlagi opravljene analize, sta razvoj zaradi širitve industrije v samem mestu in tudi izven občinskega centra, doživela predvsem Ilirska Bistrica in Podgrad, v neki meri tudi Knežak. Iz tega lahko sklepamo, da je ključnega pomena za obstoj in širitev podeželskih naselij tudi odpiranje novih delovnih mest na podeželju, ki bodo nudila zaposlitev mladim, kot tudi pomoč pri reševanju stanovanjske problematike: zagotovitev ustreznih zemljišč za gradnjo, ugodnejši stanovanjski krediti pa tudi ureditev določenega števila neprofitnih stanovanj na podeželju, ki bodo mladim družinam zagotavljala premostitev stanovanjskega problema dokler si ga sami ne bodo uspeli rešiti in bi tako ostali doma. Stečaji in prestrukturiranje proizvodnje, ukinitvev posameznih gospodarskih obratov večjih podjetij s sedeži izven lokalne skupnosti je privedlo do množične izgube delovnih mest v obdobju, ko se drugod po Sloveniji s tako velikimi spremembami niso srečavali. Brezposelnost se je povečala, nezaposleni pa so iskali zaposlitve v drugih občinah. Posledično je prišlo do selitev prebivalstva v druge kraje Slovenije. Z reorganizacijo državne uprave so bile ukinjene oziroma zmanjšane na minimalne zaposlitve določenih državnih organov (AJ PES, davčna uprava, geodetska uprava...), kar ima za posledico opaznejši razvoj sosednih mest, ki so prevzela določene prenesene naloge.

Nazadnje smo lahko s primerjanjem rabe tal danes in kartografskih prikazov iz preteklosti potrdili hipotezo, da je zaraščanje kmetijskih površin v okolici vasi posledica opuščanja kmetijstva. Tako ob robu gozdov nastajajo zaplate grmičevja in nekakovostnega gozda, ki uničujejo krajinsko sliko prostora. To je v občini, ki ima velik delež kakovostnega gozda, nedopustno. Vzrok za opuščanje kmetijstva je tudi razdrobljenost kmetijskih zemljišč, ki so za sodobno kmetijstvo neprimerna. Predvidene komasacije kmetijskih zemljišč zaradi družbenopolitičnih sprememb v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ter propada nekaterih ključnih podjetij v občini, niso bile zaključene. Po zaključenih lastniških spremembah (denacionalizacija, lastninskega preoblikovanja podjetij, menjav zemljišč zaradi urejanja

kompleksov) ter stečaja Hmezada, Kmetijske zadruge Ilirska Bistrica so tudi začete komasacije izgubile svoj prvotni namen.

Za zaustavljanje izseljevanja prebivalstva je potrebno zagotoviti trdno gospodarstvo in delovna mesta tudi za višje izobražene kadre, poleg tega pa tudi zagotoviti primerna območja za gradnjo novih stanovanjskih objektov v vaseh in mestih. Območja za pozidavo so določena, problem je le v strukturi zemljišč. Večina njih je namreč neugodne oblike za gradnjo, velikokrat so tudi premajhna, zato bi bila potrebna komasacija stavbnih zemljišč. S tem bi zagotovili dovolj velika zemljišča in ustrezno nadaljnjo strukturo naselja. Vsekakor pa bi morali več poudarka dati na obnavljanje starih vaških jeder, in ne toliko na širjenje vasi navzven. Nadaljnji razvoj vasi naj bo v skladu s starejšo arhitekturo in pozidavo, gradnja naj bo ekološka in naj novogradnje čimmanj obremenjujejo okolje. Stare zapuščene stavbe naj se oživljajo z novo rabo.

VIRI

Literatura:

Ažman Momirski, L. (ur.), Fikfak, A.(ur.) 2002. Oblike prostorskega načrtovanja: od mestnega načrta do urejanja naselij. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo: 102 str.

Barbič, A. 1991. Prihodnost slovenskega podeželja. Novo mesto, Dolenjska založba: 285 str.

Barbič, A. 2005. Izzivi in priložnosti podeželja. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede: 343 str.

Burkeljca, M.(ur.) 2003. Strokovne podlage na področju usmerjanja poselitve : povzetek strokovnih posvetov na temo problematika priprave in sprejemanja prostorskih planskih aktov občin v letu 2002. Ljubljana, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Urad RS za prostorsko planiranje: 116 str.

Cvirn, J. 1999. Ilustrirana zgodovina Slovencev. Ljubljana, Mladinska knjiga: 526 str.

Gabrijelčič, P., Fikfak, A. 2002. Rurizem in ruralna arhitektura. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo: 163 str.

Ivanko, Š. 2007. Raziskovanje in pisanje del. Kamnik:Cubus image: 146 str.

Kladnik, D. 1999. Leksikon geografije podeželja. Ljubljana, Inštitut za geografijo: 318 str.

Kladnik, D., Ravbar, M., 2003. Členitev slovenskega podeželja. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU: 196 str.

Klemenčič, M.(ur.) 2001. Podeželje na prelomu tisočletja:problemi in izzivi. Ljubljana, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete: 288 str.

- Klemenčič, V. 1959. Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom. Ljubljana, SAZU: 197 str.
- Kovačič, M.(ur.)1995. Celovit razvoj podeželja, Raziskave, projekti, razprave, Izhodišča, sestavine in problemi celovitega razvoja podeželja v Sloveniji. Zbornik posveta. Ljubljana : Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Inštitut za agrarno ekonomiko: 250 str.
- Marušič, J. 1998. Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji, Krajine primorske regije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor RS: 100 str.
- Ogorelec, B. 1988. Vprašanja razvoja podeželja. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije: 26 str.
- Pogačnik, A. 1986. Prostorski vzorci enodružinskih hiš v Sloveniji in njih urbanistično usmerjanje. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, VTOZD Gradbeništvo in geodezija, Katedra za prostorsko planiranje: 44 str.
- Pogačnik, A. 1992. Urejanje prostora in varstvo okolja. Ljubljana, Mladinska knjiga: 179 str.
- Pogačnik, A. 2000. Urejanje prostora za tretje tisočletje. Ljubljana, Študentska založba: 178 str.
- Prosen, A. (prev.) 1995. Razstava »vas in podeželje« : Celostno urejanje podeželja na bavarskem. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 41 str.
- Prosen, A. 1993. Sonaravno urejanje podeželskega prostora. Ljubljana, Katedra za prostorsko planiranje na FAGG: 180 str.
- Rolih, V. 1987. Prostorske sestavine dolgoročnega družbenega plana občine Ilirska Bistrica s posebnim ozirom na infrastrukturna omrežja. Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 110 str.

Savnik, R. 1980. Krajevni leksikon Slovenije. Ljubljana, DZS: 487 str.

Strategija razvoja občine Ilirska Bistrica, Ilirska Bistrica, 2004

Tepina, M. 1985. Ekološka komponenta razvoja in planiranja. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo: 310 str.

Pravne podlage:

Navodilo o vsebini posebnih strokovnih podlag in o vsebini prostorskih izvedbenih aktov. UL SRS, št. 14-692/85.

Osnovni zakon o razlastitvi. UL FLRJ št. 28-209/47.

Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o kmetijskih zemljiščih (ZKZ-C), Ljubljana, 24.7. 2009

Zakon o agrarni reformi in kolonizaciji. UL DFJ št. 64-605/45.

Zakon o kmetijskem zemljiškem skladu splošnega ljudskega premoženja in o dodeljevanju zemlje kmetijskim organizacijam. UL FLRJ št. 22-150/53.

Zakon o nacionalizaciji najemnih zgradb in gradbenih zemljišč. UL FLRJ št. 52-890/58.

Zakon o prostorskem načrtovanju – ZPNačrt. UL RS št. 800-01/06-8/1: 33/2007: 1761.

Zakon o razlastitvi. UL FLRJ, št.12-/57.

Zakon o regionalnem prostorskem planiranju. UL SRS št. 16-22/67.

Zakon o urbanističnem planiranju. UL SRS št. 16-22/67.

Zakon o urejanju naselij in drugih posegov v prostor. UR SRS št 18-931/84.

Zakon o urejanju prostora – ZureP-1. UL RS št. 800-01/89-1/20: 110/2002, 8/2003, 55/2003 in 58/2003: 5386.

Zakon o urejanju prostora. UL SRS št. 18.-14. VI. 1984.

Arhivsko gradivo občine Ilirska Bistrica:

Analiza izvajanja družbenega plana občine Ilirska Bistrica za obdobje 1986-1990 v obdobju 1986-1990, 1990, Arh. Št 30-3/88-4/7

Dolgoročni plan občine Ilirska Bistrica za obdobje od leta 1986 do leta 2000. Uradne objave, PN, št.30

Dolgoročni plani občine Ilirska Bistrica za obdobje od leta 1986 do leta 2000, Primorske novice, Uradne objave,1987

Družbeni plan občine Ilirska Bistrica za obdobje 1981-1985, 1981

Družbeni plan za gospodarski razvoj občine Ilirska Bistrica od leta 1957 do leta 1961. 1959. UL št. 12.-18. maja 1959

Informacija o delu izvršnega sveta skupščine občine Ilirska Bistrica v obdobju od leta 1990 do 1994. 1994. Št. 4/7-25.

Informacija o izdelavi dolgoročnega programa regionalnega družbeno-ekonomskega razvoja občine, o problemih in prizadevanjih za njegovo uresničitev. 1970. Št. 31-1/70-1

Možnosti razvoja turizma v Občini Ilirska Bistrica s predlogom vključevanja tega območja v skupno turistično ponudbo obalno-kraške in notranjske regije

Odlok o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin dolgoročnega plana občine Ilirska Bistrica za obdobje od leta 1986 do leta 2000. Uradne objave PN, št 30/87 in 36/90

Odlok o spremembah in dopolnitvah prostorskih sestavin družbenega plana občine Ilirska Bistrica za obdobje od leta 1986 do leta 1990. Uradne objave PN, št. 30/87, Uradni list RS, št. 7/99, 93/02-dopolnjen 2001, 46/04, 63/04 - popravek, 65/04, 78/04:

Odlok o uporabi zemljišč za gradbene namene v občini Ilirska Bistrica, Uradni vestnik, številka 20-31. maja 1957

Odlok o urbanističnem redu v občini Ilirska Bistrica, Primorske novice, Uradne objave, 1976

Odlok o urbanističnem redu v občini Ilirska Bistrica. Uradne objave, št. 3, Primorske novice, 28.2.1976

Odlok o zunanjem licu mesta in naselij v občini Ilirska Bistrica, Uradni vestnik, številka 13-25 aprila 1958

Polajnar S., Plankar V. Teze za program centra mesta Ilirska Bistrica, 1961

Poročilo o delu sekretariata za gospodarstvo v letu 1991. 1992. Arh. Št 4/7-25
Predstavitev občine Ilirska Bistrica. 1992.

Smernice in razvoj demografsko ogroženih območij v občini Ilirska Bistrica, 1991

Smernice o družbenogospodarski politiki in razvoju občine Ilirska Bistrica v letu 1975, 1975; arhiv. Št 30-1/75-3

Spremembe in dopolnitve dolgoročnega plana občine Ilirska Bistrica za obdobje od leta 1986 do leta 2000. 1990

Teze za program centra mesta Ilirska Bistrica. 1961. Št. 501/c

Urbanistični red v občini Ilirska Bistrica, 1975

Uresničevanja DP občine v letih 1981 in 1982 z oceno možnosti razvoja v naslednjih letih.
1982. št. 30-6/80-3

Zakon o razglasitvi zakona o razpolaganju z nezazidanim stavbnim zemljiščem, UL SRS, Št.
20-30. VI.1972

Spletne strani na medmrežju:

Geodetska uprava RS, prostorski portal.

<http://e-prostor.gov.si/> (oktober 2009- december 2009).

Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013.

http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/saSSo/PRP_2007-2013/PRP30maj/prp3105/PRP19jun07/PRP16jul07/PRP25jul07/1PROGRAM_RAZVOJA_PODEZELJA.pdf (december 2009)

Statistični urad RS.

www.stat.si (oktober 2009-februar 2010)

<http://rkg.gov.si/GERK/viewer.jsp>

<http://www2.arnes.si/~muljan/lega.htm>

Jussi S. Jauhiainen, Journal of Rural Studies, Will the retiring baby boomers return to rural periphery?

http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6VD9-4SS8CJ9-1-3&_cdi=5977&_user=10&_orig=browse&_coverDate=01%2F31%2F2009&_sk=999749998&view=c&wchp=dGLbVlb-zSkzV&md5=3a6cb94dbe6f061519196a5a50d04c5f&ie=/sdarticle.pdf (september 2009)